payel

KADINLIĞIMIN HİKÂYESİ

5. basım

Çeviren: Erdoğan Tokatlı

SIMONE DE BEAUVOIR

PAYEL YAYINLARI

Çağdf^ Kadının Kitapları: 2

ISBN: 975-388-097-9

Kapak düzeni; A. Necini

Kapak filmleri: Ebru Grafik

Kapak baskısı: İpomet Matbaası

Baskı: Özal Matbaası

Cilt: Esra Mücelifthanesi

SIMONE DE BEAUVOIR □ KADINLIĞIMIN HtKÂYESt

ÇEVİREN: ERDOĞAN TOKATLI

□

5. BASIM

SIMONE DE BEAUVOIR

KADINLIĞIMIN

HÎKÂYESÎ

Fransızcadan çeviren ERDOĞAN TOKATLI

payel PAYEL YAYINEVİ İstanbul

Yapıtın özgün adı: La Force de l'Age/La Force des Cboses

Yayın hakkı (Çopyrighl): Gallimard-ONK*Fayel Yayınevi

Birinci basım: Kasım 1969

İkinci basım: Haziran. 1972

Üçüncü basım: Mart 1977

Dördüncü basım: Kasım 1988

Beşinci basım: Haziran 1997

BAŞLARKEN

^AKINIMSIZ davrandım, güç bir serüvene atılıp kendimi anlatmaya koyuldum; öyle zor ki, haşlıyor fakat bitiremiyorsun. Önu ümun ilk yirmi yılım kendime anlatmak ihtiyacını zaten duyuyordum; genç kızlığımda hep gelecekteki günlere, kadınlığıma seslendim çünkü, benden hiçbir şey kalmayacaktı geriye, kadınlığım hepsini yutacaktı, bir avuç kül hile bırakmayacak, genç kızlığına silip süpürecekti; hep yalvarıyor ve düştüğüm hoşluk duygusundan beni çekip almasını istiyor, bunu kadınlığımdan bekliyordum. Kimbilir, yazdığım bütün hitaplar bu yakarışlarımın belki de bir devamıydı? Elli yaşımdayım artık, vaktin gelip çattığına inandım; kadınlığımın bilincini hoşlukta kaybolmuş genç kızın, çocuksu kızın avuçlarına bıraktım. Bütün dualarımı, yakarışlarımı beyaz kâğıda döktüm.

Oysa her şey umduğum gibi çıkmadı, Artık büyümüş, çok yaşamış, yaşlanmıştım, gelecekten umudum yoktu; Bir Genç Kızın Anıları'/» bitirdiğim zaman hiçbir ses yoktu içimde, geçmişime ait hiçbir sc.\ beni devam etmeye, sonrasını anlatmaya zorlamıyordu. Kararlıydım, başka şeyler yapacaktım. Oysa yapamadım, beceremedim. Demek ki, görünmeyen, Anıların son satırında, harflerin ötesinde gizlenen kocaman bir soru işareti yaşıyordu ve ben, bütün çabama rağmen ondan kurtulamamış, onu aklımdan söküp atamamışım. Özgürlük? Evet, fakat ne işe yarayacak? Bütün hu karışıklık, hu amansız savaş, hu kaçışlar, hu zafer çığlıkları, ömrümün sonraki yıllarında nasıl hir anlam verecektim bunlara, daha doğrusu verebilecek miydim? Önce yazdığım kitapların ardına sığınmayı denedim. Oysa asıl benden olan ve tartışılması gereken şeylerdi onlar, kitaplar hiçbir anlam taşımıyordu. Yazarlığı seçmiş ve yazmıştım. Kabul; fakat neyi, neden başka kitapları değil de bu kitapları yazmıştım

peki? O kitaplar mıydı yazmak istediklerim? Yirmi yaşımın hoş ve sonsuza uzanan umudu ile artık yazılmış, kendi bütünlüğü ve yapısı olan bir eser arasında ortak ölçü yoktur ki! Aynı zamanda hem daha fazlasını, hem daha azını becerebilmeyi nasıl da istemiştim oysa! Yavaş yavaş şuna inandım; anılarımın ilk bölümüne bir cevap bulmak gereklidir; nasıl sevdiğimi anlatamazsam yazarlığı seçişimin ne önemi kalır.

Gerçekte de, şöyle bir düşünce, böylesine bir tasarı beni çekiyor, alabildiğine ilgilendiriyordu. Ömrüm henüz tükenmedi, yaşıyorum, ama hayatım gelecek yılların hile artık değiştiremeyeceği bir anlam kazandı. Nasıl bir anlam kazandı? İşte kendimi anlatırken hu meseleyi de aydınlığa çıkarmak zorundayım, hu yüzden yaşadıklarımdan ayrı düşünmedim bunu, soyut bir anlam vermeye çalışmadım.

Böyle bir tasanın sadece beni ilgilendirdiği, kişisel bir tasa olduğu hile düşünülebilir; fakat hayır, gerçek böyle değil, Samuel Pepys, ya da .fean-lacques Rousseau, değersiz ve yetenekli.kim varsa, kendini içtenlikle anlattığı sürece herkes bu oyunun bir parçasıdır, hu oyunun içindedir. İnsan başkalarının yaşantısını, hiç olmazsa beli hir bölümüyle aydınlığa çıkaramıyorsa, kendi yaşantısını nasıl aydınlatsın? Üstelik soru yağmuruna tutarlar yazarları; neden yazarlık yapıyorsunuz? Günleriniz nasıl geçiyor? Küçük dedikoduların, söylentilerin ötesinde, yazarlık mesleğinin nasıl bir yaşantıyı gerektirdiğini çok kimse bilmek, anlamak ister. Özel hir durumun incelenmesi, hana sorarsanız, soyut ve hiçbir derinliği olmayan genellemelerden daha öğretici, daha yararlıdır; işte hu nedenle cesaret buluyor ve neşteri Önce kendime vuruyorum. Belki de, yazarla okur kitleleri arasında sürüp giden uyuşmazlık, benim de acısını çektiğim uyuşmazlık giderilir, hu başlangıç hiç olmazsa yazarla okuru arasında hir köprü olur, diye düşünüyorum; hir kitap, ancak hangi şartlarda, hangi görüş açısından bakılarak ve kim tarafından yazıldığı bilinirse gerçek anlamına kavuşur, diyorum; işte bunu fırsat bilerek, okurumla haşhaşa kalmak, yüzyüze konuşmak, ona kendi durumumu anlatmak istiyorum.

Fakat gene de belirteyim, okurlara her şeyi söylemeyeceğim. Çocukluğumu ve gençlik yıllarımı hiçbir şey gizlemeden anlattım onlara; geçmişime ait ne varsa, hepsine büyük bir kayıtsızlıkla baka-bilmişsem, olgunluk çağımın olaylarına da aynı rahatlıkla bakabilirim anlamına gelmez bu, o Ölçüde

özgür değilim artık. Kendim ve dostlarım hakkında gereksiz gevezeliklerle de vakit öldürecek değilim, dedikodu türünü oldum olası sevmem. Baştan haber veriyorum, çok şeyi karanlıkta bırakarak yürüyeceğim.

Benim yaşantım Jean-Paul Sartre'ın yaşantısına sımsıkı bağlıdır; ama o, kendi hikâyesini size kendisi anlatsın, ben ondan kendi yaşantımı etkilediği ölçüde söz edecek, daha fazlasına el uzatmayacağım.

Eleştirmenlerin bir kısmı. Bir Genç Kızın A'nıları'nJa kızlara ahlâk dersi vermek istediğimi sandılar; oysa ben boynuma borç olan bir işi yaptım. Ahlâk dersi vermeyi hiç aklıma^ getirmedim. Sadece kendi yaşantıma tanıklık ettim. Hiçbir önyargım yok, sadece her gerçeğin yararlı olduğuna ve ilgi uyandırabileceğine inancım var. Okuyacağınız sayfalarda giriştiğim çaba, neye ve kimlere yararlı olacak, bilemiyorum. Bu kitabın da Bir Genç Kızın Anıları gibi, saf ve çocuksu bir içgüdüyle okunmasını dilerim.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN VE BAĞIMSIZLIK

Yil 1929, aylardan Eylüldü. Paris'e ilk geldiğimde beni en çok şaşırtan şey bağımsızlığım, kimseye hesap vermek zorunda olma-yışımdı. Çocukluğumdan beri, kardeşimle «büyüklere özenip» türlü oyunlar oynadığım günden beri hayâllerimi süsleyen bir şeydi bu. Öğrencilik yıllarımda hep bunun hayâliyle yaşamıştım. İşte avuçlanm-daydı özgürlük, ansızın bağımsız oluvermiştim; her davranışım, her hareketimdeki hafiflik, sorumsuzluk inanılmaz bir zevk veriyordu bana, Sabah gözlerimi açar açmaz havalara uçacak gibi oluyor, sahip olduğum bu sorumsuzluğa müthiş seviniyordum. On iki yaşımdayken evde kendime ait bir köşe olsun istemiş, böyle bir köşenin yokluğu yüzünden hüzünlenip acı çekmiştim. Kolejli bir İngiliz kızının hikâyesini okumuştum o zamanlar, odasını gözümün önüne getirmiş ve ürpermiştim: bir divan, bir sıra, duvarları boydan boya kaplayan kitaplık, sıcak renklerle süslü bu dört duvarın arasında çalışıyordu kız; çalışıyor, okuyor, çay içiyor ve bütün bunları,. başka birine katlanmadan, tanıksız yaşıyordu; nasıl da imreniyordum o kıza! İlk kez bir şeyin farkına varmıştım: kız benimkinden daha dolu, daha bağımsız bir yaşantıyı sürdürüyordu. Neyse, işte sonunda ben de istediklerime kendi yaşamlıma

kavuşmuştum! Ninem salonu boşaltmış, koltuklarını kendine ait bibloları içeriye taşımıştı. Beyaz ağaçtan mobilya satın almıştım kendime, kardeşimin de yardımıyla hepsine kahverengi cilâ vurmuştum ve işte bana ait bir masaya, iki iskemleye, öteberi koymaya yarayan bir dolaba, kitaplarımı dizebileceğim raflara, portakal rengi bir divana sahiptim. Balkonumdan, t?çsinei katın tepesinden Denfcrt-Rochereaıı sokağını görebiliyordum. Kıpkırmızı bir petrol sobası odamı ısıtıyordu, gerçi kötü kokuyordu, ama olsun, kendi yalnızlığımı koruduğuna inanıyor ve seviyordum o kokuyu. Kapılan kapatıp tek başıma kalmak ve yabancı gözlerden kurtulmak ne büyük mutluluk! Belki de, o İngiliz kızını anlatan hikâyenin etkisiyle, bir süre yaşadığım dekora yabancıhk çektim, fakat yerleştim oraya ve yavaş yavaş havasına ısındım; o günlerde, kapıyı üstüme örtmek bile beni sevinçten kudurtmaya yetiyordu.

Nineme her ay belli bir kira Ödüyordum, o da bana, öbür kiracılarına davrandığı gibi davranıyor, işime karışmıyor, gidiş gelişlerimi gözetlemiyordu bile. Gün ışırken eve dönüyordum bazen, “kimi zaman da bütün gece yatağa uzanıp kitap okuyor, aklıma esince öğleye kadar uyuyordum, kimi zaman yirmi dört saat evde oturuyor, sonra bir gece-yarısı ansızın sokağa fırlıyordum. Borç çorbası içerek kamımı doyuruyor, bazen de Coupela’dn bir tas dolusu çikolata ile yetiniyordum. Çikolatayı, borç çorbasını, uzun hareketsizlikleri, uykusuz geçen geceleri seviyordum, fakat asıl kendi kaprislerime tutkundum ben, her şeyden çok kaprislerimi seviyordum. Kaprislerime hiçbir şey karşı duramıyordu zaten. Büyüklerin yıllarca kulaklarımın dibinde davul çalar gibi tekrarladıkları şey, yani hayatın ciddi yönü bana vızgeliyor-du, gözümde hiçbir ağırlığı yoktu ki! Sınavlara girmenin, onları başarıyla savuşturmanın zaten ciddi bir yönü yoktu, maskaralık gibi bir şeydi bu! Evet, sıkıntı çekmiş, hattâ başaramamaktan ürkmüştüm, engellerle boğuşmuş, yorulmuştum. Fakat şimdi, hiçbir engel tanımıyordum, tatilde hisşediyordum kendimi, bunu ömür boyu sürüp gide-cek-bir tatil sanıyordum. Birkaç kişiye özel ders veriyor, ayrıca Victor-Duruy lisesinde çalışıyor, ekmek paramı çıkarıyordum nasıl olsa, üstelik bu tür angaryalar keyfimi kaçırmıyordu, yepyeni bir oyun kabul ediyordum onları; sözün kısası, büyük ve olgun insan numarasınday-dım. Öğrenci velileriyle ya da öğretmenlerle tartışmak, kendi bütçemin hesabını tutmak, borçlanmak, borç ödemek, yaşantımı rakamlara vurmak, hepsi eğlendiriyordu beni, çünkü hepsi ilk kez başıma

geliyordu, bu işleri ömrümde ilk kez yapıyordum. İlk maaşımı aldığım gün nasıl keyiflendiğimi bugün bile gayet iyi anımsıyorum. Birini gözümde büyütür, yüceltir gibi.

Giyinip kuşanmaya özel bir düşkünlüğüm yoktu; ama istediğim gibi giyinmek için ne mümkünse yaptım; dedemin yasını tutuyordum daha, bu yüzden tuhaf görünecek şeyler giymekten kaçındım; bir manto satın aldım kendime, sonra kenarsız bir şapka ve yeni iskarpinler aldım; pabuçlarımın rengine uygun gri bir elbise yaptırdım, ayrıca siyahlı beyazlı bir başka elbise diktirdim; çocukluğumdan beri hep pamuklu ve yünlü giydiğim için, bu sefer onlardan kaçındım, ipekli kumaşlar seçtim kendime, Çin krepesinden ve o yıLçok moda olan kadifeden şeyler seçtim ayrıca. Her sabah aşu-ı biçimde ve gelişigüzel boyanıyordum; iki yanağımda iki kocaman kırmızı leke belirirdi o zaman, çok pudra sürer, dudaklarımı iyice koyulaştırırdım. Pazarlan, haftanın öbür günlerine kıyasla neden daha pahalı elbiseler giyildiğine bir türlü akıl erdiremez, hattâ biraz öfkelenirdim; her gün bayramdı benim gözümde. Çin krepesinin ve kadifenin lise' koridorlarındaki havaya ters düştüğünü farkediyordum; iskarpinlerimin iyice yıprandığını da görüyor, ama boş veriyordum h'epsine. Kadının süsü pek önemsemediğim bir şeydi.

Sartre Hayatıma Giriyor

Evime yerleşmiştim artık, gezip tozuyor, sık sık dostlarımı çağırıyorddm. Ekim ayının ortalarında Sartre Paris'e döndü, yeni yaşantım asıl o zaman başladı.

Limousin'e, beni görmeye gelmişti o yaz; Boule d'Or isimli bir otele inmişti; dedikodulara engel olmak için kent dışına çıkıyor, kırlarda buluşuyorduk. Sabah erkenden yola çıkıyor ve eskiden yalnızlığımı paylaştığım bayırları, dereleri inanılmaz bir sevinçle, adetâ uçarcasına aşıp ona koşuyordum! Otlann arasına oturuyor, saatlerce çene çalıyorduk. tik günlerde, Paris'ten ve dostlanmızdan uzakta olduğumuzu düşünüp, başbaşa kalmakla yetinmeyeceğimizi, çabuk sıkılacağımızı sanmıştım. «Kitap alırız yanımıza, sıkılırsak okuruz» demiştim, ama Sartre içerlemişti bana. Paris'te başlanmış gevezeliklere devam ettik tabiî, üstelik dünyanın sonu gelse, onunla konuşmaktan bıkmayacağımı, vaktin yetersiz ve zavallı kaldığını

ancak o zaman fark ettim. Yeni sabah olmuştu, ama göz açıp kapayıncaya kadar akıp geçmişti işte ve vakit öğleyi bulmuştu. Eve dönecek ve aile sofrasında' ziftlcnecek-tim ben; Sartre o civarda kalıyor, alabildiğine romantik yaratılıştı olan kuzenim Madeleine'in ağaç kovuklarına bıraktığı peynir ekmekle kamını doyuruyordu. Öğleden sonraları zaman daha hızlı akıyor, gece karanlığı inanılmaz bir hızla üzerimize çöküyordu; hava kararırken Sartre oteline dönüyordy, akşam yemeğini gezginci satıcılarla birlikte yiyecekti. Bizim evdekilere yalan söylemiş, komünizme olan düşmanlıklarından yararlanmayı düşünmüş ve Sartre ile Marksizm'i eleştiren bir kitap hazırladığımızı anlatmıştım. Aklımsıra, komünizme duydukları nefreti coşturarak kandıracaktım onları ve bizi rahat bırakmalarını sağlayacaktım, fakat beceremedim. Sartre'ın gelişinden tam dört gün sonra, baktım, oturduğumuz çayıra babamla annem geliyor, iyice yaklaştılar; babam sararmış şapkasının altında suratım asmış, kararlı, fakat utanarak bakan gözleriyle bizi süzüyordu; Sartre o gün, çiğ pera-peden bir gömlek geçirmişti sırtına; kavgaya hazırdı, onları görünce ayağa fırladı. Babam kibar konuştu, kenti mümkün .olan en kısa zamanda terketmesini rica etti; dedikodu oluyordu ve benim serseri tavırlarım yüzünden kuzenim zarar görüyor, tartı evleneceği sırada adı kötüye çıkıyordu. Sartre babama, sert şekilde karşılık verdi, daha önce tasarladığı programı değiştirmeyecek, buradan karar verdiği günde ayrılacaktı. Bu olay bizi daha sakınımlı davranmaya zorladı, çok uzaklarda buluşmaya başladık. Babam yakamızı bırakmıştı zaten, Sartre bir hafta kaldı. Gittikten sonra da sürekli mektuplaştık.

Ekim'de yeniden buluştuğumuz zaman, ona geçmişteki bütün bağlantılarımı koparmış olarak döndüm; Sartre bir süre sonra askere gidecekti, şimdi tatil yapıyordu. Dedesinin yanında, Saint-.lacc/ues sokağındaki evlerinde kalıyordu; sabahlan sisler içindeki Lüksemburg bahçesinde buluşur, gecenin çok geç saatlerinde ayrılırdık. Paris'i yürüyerek dolaşır, boyuna konuşurduk; kendimizden bahseder, aramızdaki bağlantıyı tartışır, gelecekteki günleri düşünürdük. Şimdi bakıyorum da, o gün en önemli şey, konuştuklarımız değil, nasıl olsa anlaşıyoruz diyerek konuşmadıklarımızmış; aldanmışız oysa, fena yanılmışız, gerçek öyle değilmiş. Kendi varlığımızı bütün boyutlarıyla çizmek amacındaysak bütün btı hataları da noktalamak, bunların gene kendi gerçeğimizin birer parçası olduklarını kabullenmek zorundayız.

Defalarca söyledim: Sartrc yazmak için yaşıyordu; çevresinde gördüğü ve yaşadığı her şeye tanıklık etmek ihtiyacım duyuyordu, bunu kendi gerekliliğinin bir uzantısı sayıyordu; ben yaşamın güzelliğine tutkundum, bu güzelliğin boşlukta savrulmasından, zamanın dişleri arasında solmasından Ürküyor, bu güzelliği tespit etmek için yazmak istiyordum. O günkü topluma, biz de karşıydık, yaşamı sevişimiz bir terslik değil çocuksu iyimserliğimizin doğal sonucuydu. İnsan yeniden yaratılmalıydı, bu da bir bakıma bizim eserimiz olacaktı. Kitaplar yazacak ve bu yeni aşamaya kitaplarımızla katılacaktık; günün siyasal olayları bizi hiç mi hiç ilgilendirmiyordu; sanıyorduk ki, her şey, biz kanşmasak bile, istediğimiz yönde'gelişecek, istediğimiz biçime girecektir. İşte bu bakımdan, 1929 sonbaharında bütün Fransız solcularına hâkim olan budala iyimserlik bizde de vardı. Barışı kesin kabul ediyor, bozulacağına inanmıyorduk; Almanya'da nazilerin gittikçe etki sahibi oluşlarını bile umursamıyor, önemsiz bir olay kabul ediyorduk. Ayrıca sömürgeciliğin de kesin bir yenilgiye uğrayacağına inanmıştık; Gandi'nin Hindistan'daki coşkun mücadelesine, toplumcuların Vietnam'daki direncine güveniyorduk. Ve kapitalist dünyayı tehdit eden ekonomik krizin yıkıcı olacağını, kapitalizmi yere vuracağını hesaplıyorduk.

Ürkmeden, sıkılmadan, korkmadan kendi yolumuzda yürüyorduk; engellere toslamıyor muyduk sanki? Olur mu, ceplerimiz dolu değildi, kazancımız her şeye yetmiyordu kil Fena kazanmıyordum, Sartre babaannesinden kalan küçücük mirasla işi idare ediyordu; ama mağaza vitrinleri paramızın erişmediği ve bize yasak eşyalarla doluydu, lüks yerlerin kapılan da bize kapalıydı. Fakat bu yasaklan umursamıyor, hattâ küçümseyerek karşılanna dikiliyorduk.

Sağlığımız yerindeydi, üstelik her şeyi güleç gözlerle seyretmeye alışmıştık. Ama ben sürekli bir rahatlık içinde değildim, tersliklere canım sıkılınca bunu gizlemesini bilmiyor, hemen tacili ediyordum; suratım birdenbire değişiyordu, içime kapanıyor, tuhaflaşıyordum.

Böyle anlarımda Sartre dalga geçiyordu benimle, iki ayrı kişiliğim olduğunu söylüyordu; normal zamanlarda kunduza benzetiyordu beni, fakat öfkelenirsem, o sevimli hayvanın rahatlığı benden ufaklaşıyor ve yerini Matmazel de Beauvoir isimli tatsız ve sevimsiz bir genç kadına

bırakıyordu; Sartre bu dalgageçme işini alabildiğine uzatıyor, türlü oyunlarla süslüyor, beni daha da öfkelendiriyordu; Sartre'a gelince sabahın erken saatlerinde, uyku mahmurluğunu atamamışsa ya da aklını kurcalayan bir şeyi henüz çözüp rahatlayamamışsa içine kapanıyor, ama bunu belli etmemek için iyice kasılıyordu. Böyle anlarda, Vincennes Hayvanat Bahçesi' nde gördüğümüz deniz filine benziyordu, Zavallı hayvanın yazgısı bizi de etkilemişti o zaman. Bakıcısı ağzına bir kova dolusu küçücük balık savurmuş, sonra da bir sıçrayışta hayvanın kamına yüklenmişti. Bu beklenmedik ziyafet şaşkına çevirmişti hayvanı; ufacık ve çaresiz gözlerini gökyüzüne kaldırarak yardım dilenmişti zavallı; bütün vücudu, o kocaman et yığını ufalmış, gözlerinde düğümlenmişti sanki ve gövdesi kocaman bir yakarış olmuştu. Hayvan dayanamamış, esnemiş ve yağlı derisini gözyaşlarıyla ışlat-mıştı, sonra başını geriye savurmuş, yenik düştüğünü anlatmak istemişti. tşte Sartre'ın yüzüne ne zaman keder çöreklense, deniz filinin durumunu aklımıza getiriyor, gülüyorduk. Sartre seviyordu bu oyunu ve sürdürüyordu; gözlerini yukarıya kaldırarak, esniyor ve hiç konuşmadan, yalvararak bakıyordu.

Ekonomik durumumuza gelince, Paris'e döner döıunez, aramızdaki bağlantının şekline karar vermeden, oturup kendimize bir isim yakıştırmış, «Bay ve bayan morganatigue», demiş, birbiriyle denk olmadıkları halde evlenenler için kullanılan bu deyimi uygun görmüştük. İki ayrı kişiliği olan bir çift sayıyorduk kendimizi. Genellikle paralı olmayan, fakat parasızlık çekmeyen basit memurlar gibi davranıyor, azla yetinen tutkusuz insanlara benzemeye çalışıyorduk. Kırk yılın başında, o da aklımıza eserse, süslenip püsleniyor ve kapağı Champ-EIysdes'deki bir sinemaya, ya da bir dans salonuna atıyorduk. Coupole'da dans ederken milyarder Amerikalılar gibi davranıyorduk. Bu bir çeşit diklenmeydi bizim gözümüzde, «tatlı hayat» yaşayanlara özenmiyor, onları'küçümsediğimizi böyle açığa vuruyorduk.

BİZİ iki ayrı disiplin olgunlaştırabilirdi belki: Marksizm ve Freud'çu ruhçözümleme. Fakat ikisini de kaba çizgileriyle biliyorduk. Sartre ve Georges Politzer arasındaki bir ttutışmayı bugün bile çok iyi hatırlıyorum. Politzer, Sartre'ın «küçük-burjuva» olduğunu öne sürüyor, onu hizaya getirmeye çabalıyordu. Sartre küçük-burjuvalığı kabul ediyor, fakat bir aydının burjuvaziden gelse bile, Marx'ın da belirttiği gibi, kendi sınıfının koşullarını ve görüşlerini aşabileceğini söylüyordu. Hangi koşulluda olurdu

bu aşama? Nasıl ve hangi etkenlerle olurdu? Politzer'in kızıla çalan güzel saçları dalga dalga havalanıyordu, boyuna konuşuyordu Politzer, ama Sartre'ı kendi yanına çekmeyi başaramadı. Sartre, özgürlüğe kendi açısından ve yapabildiği ölçüde katkıda bulunmaya çalışacak, bu yolda çaba' gösterecekti. Bugün hâlâ kendi gerçeğinin bu olduğuna inanır. Oysa o devirde, ciddi bir eleştiri ikimizin de gözünü açabilir, bizi uyarabiliıdi. Paraya karşı kayıtsızlığımız gerçekte bir lükstü; öyle ya, parasızlık çekmeyecek, kıvranmayacak kadar paramız vardı, bu yüzden de insanı insanlığından eden eziyetli işlerden habersiz yaşıyorduk. Açık fikirliliğimizi ise, sadece kendi sınıfımızın insanlarına tanınan fırsatlar sayesinde edindiğimiz bir kültüre borçluyduk. Birer küçük-burjuva aydınıydık ve bunu kötü yorumluyor, bağımsızlığımızı kendi marifetimiz sanıyorduk.

Gençlerin büyük çoğunluğu Marksizm'i ve ruhçözümleme yöntemlerini benimsedikleri halde, bizim bu iki disipline uzak duruşumuz, ikisi hakkında da çok bilgisiz oluşumuza dayanmıyordu, aynı zamanda bir korkumuz vardı; kendimizi uzaktan ve yabsûıcı gözlerle seyretmekten, eleştirmekten ürküyorduk. Özgürlüğümüze kuramsal sınırlar çizmek değil, bu Özgürlüğü bütünüyle korumak, çevremize kaptırmamak istiyorduk.

Bu noktada Sartre'la benim aramda önemli bir fark belirmişti. Kendi geçmişimden kurtulmayı, kendi kendime yetmeyi, kendim hakkmda karar verebilmeyi çok özlemiş, bu özgürlüğüme kavuşunca da dört elle sarılmıştım ve bunu kimseye kaptırmak niyetinde değildim. Oysa Sartre, uzun süreden beri, gönülsüz, hattâ tiksinerek beklediği bir açmaza girdiğini, gençlik yıllarının sorumsuzluğundan koparılıp, büyüklerin sorumluluklarla düzenlenmiş sevimsiz dünyasına sürüklen-diğint fark ediyordu artık. Onun bağımsızlığı tehdit altındaydı. Bir kere, on sekiz ay boyunca normal yaşantısından uzak kalacak, zorunlu olarak askerlik yapacaktı; sonraki günlerde de öğretmenlikle vakit Öldürecekti. Çok düşünmüş ve bir çare bulmuştu; Japonya'dan bir Fransız okutman isteniyordu ve Sartrc 1931 Ekim'inde göreve başlamak üzere adaylığını koymuştu; orada en azından iki yıl kalacağını umuyor, sonrası için de zekâsını zorluyordu. Sartrc'ın gözünde bir yazar, kesin olarak herhangi bir toprağa bağlanamazdı. Hattâ yazar hiçbir insana da kesin bir şekilde bağlanmamak zorundaydı. Sartrc yaradılışı bakımından tek kadınla yetinecek, ömür boyu tek kadınla yaşayacak adam değildi; kadınları erkeklerden daha az gülünç buluyor,

daha çok önemsiyor ve kadınlarla birlikte olmaktan zevk duyuyordu. Henüz yirmi Uç yaşındaydı ve değişik kadınlar tanımak istiyor, kadınlardaki değişikliği seviyordu. «Bizim aramızdaki bağlantı,» diyordu bana, «aşkın gerekli olanıdır, fakat ikimize de başka küçük aşklar gerek.» Birbirimize çok benziyorduk, sanki aynı hamurdan yoğrulmuştuk, bu yüzden aramızdaki anlaşma kolay kolay bozulmaz, sonsuza kadar uzanabilirdi.

Bir öğleden sonra, yazar dostumuz Paul Nizan ve karısı ile birlikte, Champs-EIysees'deki bir sinemaya, Pudovkin'in filmini, Axya'da Fırtma'yı görmeye gitmiştik. Sinemadan çıktıktan sonra yürüyerek Carrouscl bahçesine indik. Orada bir taşın üzerine oturduk; biraz ötemizde, bir taş kafesin ardında bir kedi acıklı sesiyle miyavlıyordu, nasıl girmişti oraya? Çıkması olanaksızdı, kocaman bir şeydi çünkü. Akşam karanlığı çöküyordu artalığa, yanımıza bir kadın geldi, kedinin başına eğildi, elindeki kesckâğıdından yiyecek çıkardı hayvana, kediyi hem besledi, hem okşadı. Sartrc tam o sırada bana baktı, «İki yıllık bir sözleşme yapalım seninle» dedi. Bu iki yıl boyunca her şeyi göze alır, Paris'te kalabilirdim, birbirimize sımsıkı kenetlenerek yaşayacaktık. Sonrası için, dışarda bir görev almamı salık veriyordu bana, tki Uç yıl birbirimizden ayrı yaşayacak ve sonra dünyanın herhangi bir yerinde, meselâ Atina'da yeniden buluşup, bilinmeyen bir süre için gene birlikte olacaktık. Birbirimize hiç yabancı durmayacak, biıhirimizi boşu boşuna yardıma çağırmayacak, ayrıca bu beraberliği her şeyden üstün tutacak, dostluğumuzu hiç bozmayacaktık; fakat beraberliğimizin alışkanlık haline gelmemesi, çirkin bir yaşantı şekline dökülmemesi için çaba gösterecektik; sözün kısası, aramızdaki bağlantıyı çürütmeyecek, kokutmayacaktık. Kabul ettim. Sartrc'ın düşündüğü ayrılık aslında beni ürkütüyordu; fakat henüz uzaklarda ve alabildiğine bulanık bir tasarıydı, kendimi alıştırmış, mevsimsiz tedirginliklere meydan okumayı öğrenmiştim; gene de korktuğumu hissediyor, bunu bir zayıflık sayıyor ve boğmaya, yoketmeye çabalıyordum; en büyük yardımcım Sartre'ın sözüydü. Onunla herhangi bir şeyi tasarlamak boş bir gevezelik, sonuçsuz bir lafebeliği olmuyordu, tam tersine yaşadığımız gerçeğin bir parçasıydı. Günün birinde, «Yirmi iki ay sonra, saat 17'de, Atina'daki Akropol'dc buluşacağız seninle» dese, yirmi ik'i ay sonra, söylediği saatte, Akropol'de beni bekleyeceğine emindim. Onun yüzünden hiçbir felâkete uğramayacağımı biliyordum, güvenim sonsuzdu; benden önce ölürse çok acı çekeceğimi de hissediyordum.

Mutluluk

Sartre benden Uç yaş büyüktü: yaşıtımdı, birlikte dünyayı tanımaya çıkmıştık. Ona güvenim sonsuzdu, eskiden annemin babamın verdiği sağlamlık ve güven duygusunu şimdi o veriyordu bana.

Mutluluk öyle sanıldığı gibi herkeste, herkesin yapısında var olan bir şey değildir. Bana sorarsanız, Freud, mutluluğu, çocuklukta filizlenen öz^lemlcrin doyurulmasına bağlamakta haklıdır; normal bir çocukta mutlaka doyurulması gereken sayısız özlemler yaşar; çevresindeki sonsuz karışıklıklar ve bitmeyen istekler dünyasında, elde ettiği öylesine az, öylesine önemsizdir ki! Üstelik duygusal bir dengeye de ihtiyacı vardır, bu denge olmadıkça sahip olduğu ile sahip olamadığını nasıl karşılaştırsın? Çok dikkat etmişimdir, çocukluk yılları türlü yokluklar, eziklikler içinde geçen, boynubükük yaşayan insanlar, büyüdükçe soyut kavramlara merak salmış; para; şöhret, saygıdeğer olmak, nüfuzlu yaşamak gibi soyut kavramların elinde tutsak hale gelmişlerdir. Kendilerine ve başkalarına karşı daima kujşkulu davranmış ancak sonradan eski umursamazlıklarına açılan, onların uzantısı olan bir dünyadan kaçma içgüdüsüyle hareket etmişlerdir.

Küçükken çok şımartılan bir çocuk değildim, fakat koşullar bende sayısız isteklerin filizlenmesine yol açmıştı, aile yaşamımızla öğrenciliğin sınırları arasında sıkışıp kalınca bütün isteklerimi içime atmak zorunda kaldım; ama bir süre sonra bunlar gümbürtüyle patlayarak kocaman birer yafa haline geldiler; her şeyi bir yana bırakıp duyurul-mamış isteklerimi, özlemlerimi yatıştırmak zorunluluğunu duydum, uzun soluk gerektiren bir çabaydı bu; yıllarımı aldı, yıllarca kendimi doyurabilmek için uğraştım. Yaşamım boyunca kendim kadar mutluluğu yaşamaya, hücrelerine sindirmeye hazır ve kendim kadar .mutluluğa kendini adayan başka bir yaratık görmedim, inanın! Mutluluğun tadını alır almaz, kendime ondan başka bir uğraş tanımadım. Hani şan şeref vaat etselerdi de, bunun mutlulukla merhabayı kesmek anlamına geleceğini söyleselerdi, hiç düşünmeden reddederdim ve gene mutluluğu seçerdim. Sağlıklıydım, Paris'i dünyanın merkezi olarak bellemiştim; başkalarına aşılamak istediğim zevklerim vardı; üstelik, aynı yolda benden daha güvenli, daha rahat adımlarla yürümen bir arkadaş bulmuştum kendime; bu bakımdan umutluydum, yaşantımı bütün dünyayı yansıtacak örnek bir yaşantı haline getirebilirdim. 1929'da, gene

yineliyorum, barışa, gelecek güzel günlere inanıyordum. Mutsuz olsaydım, sürgünde yaşadığıma hükmeder, gerçeği avuçlarımda tutamaz, kaçnırdım.

Sartre kasım ayının ilk günlerinde askere gitti. Daha önce Raymond Aron'la konuşmuş, onun ısrarı üzerine meteoroloji sınıfına yazılmıştı; Saint-Cyr Kışlası'nda askerlik yapacaktı, Aron da oradaydı, Sartre'a rüzgâr hızını ölçen bir âletin nasıl kullanılacağını öğretmekle işe başladı. Onun gittiği ilk geceyi, yalnız geçen ilk gecemi dün yaşamış gibiyim, müthiş kederliydim. Sartre tam on beş gün kışlada kapalı kaldı, sadece bir kere kısacık bir görüşme yapmamıza izin verdiler; asker aileleriyle dolu görüşme yerinde konuştuk. Homurdanıyor, on sekiz ayı boş yere tüketeceğini söylüyordu; ben de ondan farklı değildim, korkaklık çökmüştü üstüme, antimilitarist olduğumuz için Sartre'ın boşa tüketilecek on sekiz ayını kolay hazmedemiyorduk. tik karşılaşma, doğrusu bu ya, umudumu kırmıştı, onu, öyle mavi beresi, mavi üniforması içinde görünce hq)ishane kaçkınlarına benzettim. Bir zaman sonra, Sartre izin almaya başladı. Haftada üç ya da dört defa, çoğunlukla öğleden sonralan, Saint-Cyr kasabasında buluşuyorduk. Garda bekliyordu beni, sonra Soleil d'Or Lokantası'na gidip kamımızı doyuruyorduk. Kışla kasabanın dört kilometre ötesindeydi; Sartre'ı yolun yansına kadar götürür, sonra çarçabuk geri döner, son trene, yani dokuz buçuk trenine yetişirdim; bir keresinde treni kaçırdım ve Versailles'a kadar yaya yürüdüm.

Bazı geceler Sartre Paris'e geliyordu, bir kamyon onu ve arka-daşlannı Etolle Meydanı'na kadar getirip bırakıyordu; gelmesine geliyordu, ama sadece iki saat kalabiliyordu. Paris'te Wagram Caddesi'nde bir kahveye çörekleniyor ya da yürüyüşe çıkıyorduk. Pazar günlerini kendisine ayırabiliyordu, serbestti. Ocak ayında, Tours kenti yakınındaki bir meteoroloji istasyonuna verildi; başlarındaki görevli sivildi, üç askerle birlikte, yeniden düzenlenerek meteoroloji istasyonu haline getirilmiş eski bir villâya yerleştiler, iyi bir düzen kurmuşlardı, normal izinlerin dışında, her ay bir hafta izinli çıkabiliyorlardı. Ve tabiî Paris, yaşantımızın merkezi olarak kaldı.

Vaktin büyük kısmını başbaşa geçiriyorduk, arasıra dostlarımızla gezintiye çıkardık. Ben eski dostlarımın hemen hepsini kaybetmiştim. Zaza ölmüş, Jacques evlenmiş, Lisa Saygon'a gitmişti. Öbür dostların çoğuyla bağları

koparmıştık. Daha çok Sartre'ın arkadaşlarıyla birlikte dolaşıyorduk. En fazla Raymond Aron'u görürdük, Aron Saint-Cyr kışlasında kalmıştı; küçücük bir otomobili vardı, bazı akşamlar bizi alır, Versailles tarafına yemeğe götürürdü.

Aron'la siyasal tartışmalara girmezdik. Sartre Aron'la felsefe konularında sert tartışmalar yapardı. Ben konuşmaya karışmaz, onları dinlerdim; onlar gibi hızlı düşünemiyor, kafamın içindekileri onlar kadar çabuk toparlayamıyordum; gene de, gizliden gizliye Aron'un tarafını tutardım, onun gibi idealist eğilimlerim vardı.

Aron olaylara eleştirel bir gözle bakıyor ve karşısındakini inanılmaz bir ustalıkla kıstırmayı biliyordu. Solgun bir gülümseme dolanırdı dudaklısında ve masmavi, zekâ pırıltılanyla ışıldayan göz-terinin içi gülerdi. Sartre boyun eğmezdi ona, türetirdi, düşünce tarzı olarak akılcı değildi, yaratıcıydı ve bu yüzden Aron'un karşısında çok zorlanırdı.

Çok okuyorduk tabiî. Her pazar Sartre'a kucak dolusu kitap götürüyordum, bunların çoğunu Adrienne Monnier isimli dostumuzdan ödünç alıyordum; Sartre, Fantama ve Pardayanlar'a bayılıyor, bana ısrarla «kötü, fakat eğlenceli roman» bulmamı söylüyordu. Kötüsünü bulmak kolaydı, ama eğlencelisini bulmak, işte bu zordu. O sıralarda Fransa'da ilgi,çekici kitap sayılıydı, edebiyata kıtlık çökmüştü. Claudel'i sevmiyorduk, fakat Soulicrde Satın adlı kitabını gene de keyifle, hattâ imrenerek okuduk. Asıl Saint-Exupcry'nin kitabını Gece Uçu^u'na büyük bir merakla okuduk; tekniğin gelişmesi, bilimsel gelişme, profesör Picard'ın çalışmaları ikimizi de pek ilgilendirmiyordu; fakat uçak kıtalan birbirine yaklaştırmış, birbirine çok uzak kara parçalarında yaşayan insanları bile komşu yapmıştı, işte asıl bu yönüyle merak ediyorduk kitabı, ayrıca tutku haline getirdiğimiz bir istek vardı bizde; ne yapıp edecek, yeryüzünü yukardan görecektik.

İnsan yabancı bir ülkeyi, edcbiyatuı izleyince iyi öğreniyor; o devirde en çok merak ettiğimiz ülke Sovyeticr Birliği'ydi; Fransızcaya çevrilen gönç Sovyet yazarlannı izliyorduk. Paul Nizan, Zamyatin isimli bir yazann Biz Ötekiler romanını mutlaka okumamızı istiyordu; bu kitap bireyciliğin Sovyetler'de hâlâ yaşadığına tanıklık ediyordu; öyle ya, madem ki bu kitap yazılmış ve basılıÂıştı, demek ki... Zamyatin, kendisi için intihar etmekten veya susmaktan başka çıkar yol görmüyor olmalıydı. Masmavi gökyüzüne

uzattığı, meydan okurcasına kurduğu ve severek anlattığı o sırça kenti, sırça binaları hiç unutmadım. Babel'in Kızıl Siivariler'ı savaşın dehşetini küçücük ve kederli görüntülerle anlatıyordu. Ehrenburg'un Yırtıcılar't ve Boris Pilniyak'ın Volga Baltık'ta Biter isimli kitapları sosyalist dünyanın gelişme çabalan, elektrik ve betonarme sorunlannın ötesinde zorlu ve karışık bir insan yaşantısını önümüze koyuyorlardı. Edebiyat alanında böyle-sine önemli eserler veren ve sinemada Potemkin Zırhlısı, Asya'da Fırtına gibi büyük filmler yaratan bir ülke, sandığımız gibi «bir mühendisler uygarlığı» değildi, bunu yavaş yavaş farkediyorduk. Fakat başka roman ve filmleri traktörlere ve çimentoya öncelik tanıdıkları da bir gerçekti. Sovyetler konuşundaki merakımız bazen hayranlık haline geliyor, baZen de küçümsemeye dönüşüyordu.

Almanya, Wassermann'ın «Mauritzius Sorunu»nd& bulanık, alabildiğine silik hatlarla yaşıyordu. Amerika bize daha çok filmlerle yaklaşıyor, edebiyat alanında cansız görünüyordu. Son büyük Amerikan romanı olarak ilân edilen Sinclair Lewis'in Babbit'i çok yavan, tatsız tuzsuz bir şeydi; insan bu kitaptan hemen kurtulup, Dreiser'in o coşkun, fırtınalı romanlarıya susuzluğunu gidermek ihtiyacını* hissediyordu. İngiltere'deki edebiyat temellerine oturtulmuş, sağlam, fakat yeni ufuklar getirmeyen bir edebiyattı. D.H. Lawrence'in ilk kitapları Fransa'da da yayımlandı, gerçekten üstün ye yetenekli bir yazardı Lawrence, ama seks konusundaki tutkusunu aşın buluyordu.

Sartre sinemayı müthiş yüceltiyor, en azından edebiyat kadar önemli bir sanat kabul ediyordu. Sanatın gerekliliğine film seyrederken kesinlikle inanmıştı. Sartre zevkleri açısından klâsik tutkunuydu^ ama bu özelliği onu çağdaş zevklere yöneltiyordu; meselâ onun annesi babası ve benimkiler, sadece onlar değil tabiî, koskoca bir burjuvazi sinemayı «hizmetçi kızlann sevdiği maskara bir eğlence» kabul ediyor, önemsemiyorlardı bile.

Sartre'ın etkisiyle, «sanat kokan» filmlerden uzaklaşmış, kovboy ve polisiye filmlere merak sarmıştım. Bir gün Sartre beni bir sinemaya, \yilliam Bond isimli genç bir oyuncunun filmini izletmeye götürdü, artık bilinen bir Hollywood hikâyesiydi bu; iyi yürekli ve de namuslu bir polis, kayınbiraderinin müthiş bircâni olduğunu öğreniyor ve acı çekiyordu. Asıl önemlisi, bu filmden önce gösterilen filmin güzelliği ve vurucu etkisiydi.

Un Chien Andalou isimli bir filmdi bu, Luis Bunuel ve Salvador Dali gibi henüz bize yabancı, isimlerini bile ilk kez işittiğimiz iki sanatçı tarafından hazırlanmıştı.

O yıl Asya'da Fırtına'dan başka Von Stroheim'ın Wedding March

ve Gharlie Chaplin'in Kent Ilıkları gibi hârika filmlerini de gördük. Yolculuk ethıek! Değişik ülkeler, değişik yerler görmek, en tutku

l-

lu, en sınırsız arzularımdan biriydi bu. Arkadaşım Zaza bir zamanlar İtalya'ya gitmiş, dönüşte gördüklerini ballandıra ballandıra anlatmıştı bana/*) öyle bir yolculuk yapamadığım için nasıl hayıflanmıştım o zaman, nasıl coşkun bir heyecanla anlattıklanna kapılmış, büyük yolculukları nasıl da özlemiştim! Görmek, insandaki beş duyu arasında en fazla önem verdiğim, hepsinden üstün tuttuğum şeydi. Konuşmayı çok sevdiğim halde, sağırların körlere kıyasla daha acınacak, daha mutsuz yaratıklar olabileceğine inanmıyordum; hattâ türlü sakatlıklara razıydım, fakat kör olmak, dünyayı göremeden yaşamak, işte buna kat-lanamayacağımı düşünüyordum; hani seçmek zorunda kalsam, bütün çehremi gözlerime karşılık fedâ edebilirdim. Tam altı hafta boyunca gezip tozmak, hiç görmediğim yerleri göıebilmek! Bunu düşündükçe sevinçten çıldıracak gibi oluyordum. Gene de aşırılığa kaçmıyor, akıllı uslu davranmaya çalışıyordum; İtalya^ İspanya ve Yunanistan, er geç gidecektim o ülkelere, nasıl olsa görecektim hepsini; dostumuz Nizan Fransa'nın Bretagne kesimine gitmemizi salık vermişti, Sartre ile birlikte bu yolculuğu kuruyor, yavaş yavaş hazırlanıyorduk. Femand bizi Madrid'e çağırdığı zaman kulaklarıma inanamadım; bizi evinde ağırlayacaktı, üstelik İspanyol parasının, peseta'mn değeri o kadar düşüktü ki, çok az. bir para ile uzun zaman ve en rahat şekilde yolculuk etmek,’ kentten kente dolaşmak mümkündü. Sartre ve ben, ikimiz de henüz sınır dışına çıkmamış, başka ülkelerin kokusunu almamıştık, Port-Bou'daki sınır kapısında İspanyol jandarmasının o rengârenk ve garip görünüşlü şapkalarıyla merhabalaşınca bambaşka bir dünyaya ayak bastığımızı anladık. Figueras'da. geçirdiğimiz ilk geceyi ömrüm boyunca unutamam; posada denilen küçücük bir handa kendimize bir oda ayırttık ve yemek yedik;'kasabayı dolaştık, gece karanlığı vâdinin üzerine usul usul iniyordu, birbirimize bakıp İspanya» diyorduk.

Sârtre mirastan geriye kalan parayı bozdurmuş, karşılğında peseta almıştı; önemli bir para değildi aslında; Femand öğüt vermişti bize, kilomotricos denilen ve iki, ya da üç bin kilometre için geçerli tren biletlerinden aldırmıştı; birinci mevki bileti almış, rahat yolculuk yapmayı uygun görmüştük; geriye kalan para ile ancak yaşayacak, iki yakamızı ancak biraraya getirebilecektik; buna önem vermiyordum zaten; lüks denen şeyi umursamıyor, hâyalini bile kuramıyordum;

•*) Bak.: Sir Genç Kiîîn Anılan.

Sartre, otobüs ve tren saatlerini düzenlemek işini bana bırakmıştı, mesafeleri ve zamanı kentli keyfime göre dilimlere bölüyor, her şeyi istediğim şekilde planlıyordum; bağımsızlığın bu yeni çeşidini de sevmiştim üstelik. Çocukluğum geliyordu aklıma; Paris'ten kalkıp Uzerche'e varabilmek için neler çekmiştik bir zamanlar! Bagajları hazırlamak, valizleri ve denkleri istasyona taşımak hepimizi yiyip bitirmişti, annem istasyondaki görevlilere ateş püskürüyordu, babam bizimle aynı kompartımanda yolculuk edenlerle hırlaşıyordu; derken iş dönüp dolaşıyor, bu sefer annemle babam birbirlerine giriyorlardı; uzun ve telâşlı bekleyişler, gürültü ve sıkıntı vardı çocukluğumun yolculuklarında. Fakat bir kere söz vermiştim, kendi kendime yeminliydim, ne yapıp edecek gelecekteki yaşantımı bambaşka hale getirecektim! İşte bu sefer, çocukluğumun valizleri gibi değildi valizlerimiz, hafiftiler ve hiç bilinmeyen bir kente inmek, rastgele bir otel seçmek; işte bütün bunlar gerçekten keyifli işlerdi doğrusu! Bptün sıkıntıları, bütün tasalan geride bırakmıştım, fark ediyordum bunu.

Gene de Barcelona'ya. girerken biraz tutuk, hattâ ürkektim. Kocaman bir kentti, bir kazan misali kaynıyordu çevremizde ve bizi hiç bilmiyor, tanımıyordu; bu koskoca kenti kendi yaşantımızın bir parçası yapabilmek için yeni bir şey bulmak, ustalık göstermek zorundaydık. Zor işti bu, ama güçlüğü ölçüsünde heyecan veren, insanı atak davranmaya iten bir işti. Katedralin yakınındaki orta sınıf pansiyonlardan birine indik, odamızı çok sevdim; öğleden sonraları güneş penceremize vuruyordu, ışınlarıyla kıpkırmızı parıltılar yaratıyor ve ben perdelerde dalgalanan bu kızıl lekelerle yanıp tutuşuyor, IsjMinya'yı tenimde hissediyordum. Biz de bütün turistler gibi, her kentin kendine özgü, ayn bir ruhu ve havası olduğunu

kabulleniyor, koklamak, görevinin yolculuğa düştüğüne inanıyorduk; fakat hemen söyleyeyim, bu konuda Barrâs'ten daha ileri düşünüyor, ona kıyasla daha modem kalıyorduk; çünkü Venedik veya Toledo'nun gerçek havasını müzelerde, eski anıtlarda ve geçmişinde değil, biraz da sokaklarında, insanlarında, şimdiki yaşantısında aramak gerektiğini düşünüyorduk; her kentin kendi gerçeği kalabalıklarda, ışıklarda yiyeceklerinde, kokusunda gizliydi; bunu Valery, Larbaud, Gide, Morand ve Drieu La Rochelle gibi düşü-

Hürlerden yazarlardan öğrenmiştik. Duhamci, Berlin'in bütün gizliliklerini sokaklarında ve kokusunda arıyor. Gide ise Pıetextex isimli kitabında, «İspanyol çikolatası yemek bütün Ispanya'yı ağızda taşımaktır» diyordu. Bize göre, bir kentin gerçek yaşantısı ayaktakımı-nın yaşadığı semtlerde, döküntü muhitlerde gömülüydü; bu yüzden hemen bütün gecelerimizi' Ban io-CA/no'da geçiriyorduk; dolgun, alabildiğine etli ve işveli kadınlar şarkı söylüyordu orada; sonra dans ediyor ve açık havada kurulan iğreti sahnelerde kendilerini teşhir ederek para kazanıyorlardı; onları ilgiyle seyrediyorduk; fakat asıl seyircilere bakmak, onların davranışlarını İzlemek hoşumuza gidiyordu. Ben bir yandan, klâsik bir turistin görmesi gereken yerleri de ihmal etmiyordum. Tibidaho'ya. tırmandık meselâ, işte orada ve inanın, ömrümde ilk defa koskoca bir Akdeniz kentinin ayaklarımın dibinde ufalanmış bir şeker kalıbı gibi ışıl ışıl yandığını görerek ürperdim. Monserrat tcfjslerinc giden teleferikle de gezdik.

Kız kardeşim Madrid'e, Femand'ı ziyarete gelmiş ve üç günlüğüne Barcelona'ya uğramıştı, o üç günü birlikte geçirdik. Akşam vakti kente döndüğümüzde Ramhias kesiminde alışmadığımız bir kalabalık, hattâ kargaşalık vardı. Önemsemedik bunu. Fakat ertesi gün öğleden sonra, kalabalık ve işçi sınıfından insanların oturduğu bir semte, bir kiliseyi görmeye giderken ne olduğunu anladık; tramvaylkr işlemiyordu; ana caddeler ıssız denecek kadar tenhaydı. Ne olduğunu araştırdık; kiliseye ulaşabilmek için bir ara sokağa girmiştik, orada büyük bir kalabalık gördük; gürültücü bir kalabalıktı, insanlar bağıra çağıra tartışıyorlardı; az ötede, iki polis kelepçeli bir adamı ortalarına almış, götürüyordu; daha uzakta bir polis arabası bekliyordu. Tek sözcük İspanyolca bilmiyorduk, adamların ne konuştuklarını anlamadık; hepsinin suratı asıktı, İnat ettik, oradaki topluluklardan birine yanaşıp sorduk; kiliseyi aradığımızı öğrenince

güldüler, bir adam ayaklarımızın ucuna izleyeceğimiz yolu çizdi, teşekkür ettik; bizi bırakıp yeniden tartışmaya koyuldular. Kiliseden hiçbir şey kalmadı aklımda; dönüşte bir gazete aldık ve asıl o vakit anlayabildik. Sendikalar taşra hükümetine karşı toplu greve gitmişlerdi. Sokakta rastladığımız gürültücü kalabalık ise, sendika militanlarının tutuklanması yüzünden o hale gelmişti; polislerin arasında gördüğümüz kelepçeli adam onlardan biriydi; kalabalıktakiler adamı polisin elinden zorla alıp almamak konusunda tartışıyorlardı. Gazete karışıklığın sona erdiğini yazıyordu. Şaşkına döndük, büyük olaylar yaşanıyordu, oradaydık ve hiçbir şey görmemiştik. Stendhal'i ve anlattığı Waterlbo Savaşı'nı düşünerek birbirimizi teselli ettik.

Barcelona'dan aynimadan önce turistler için hazırlanmış kılavuz kitabım didik didik ettim; hemen her şeyi görmek hevesindeydim. Fakat Sartre bu fikrime pek yüz vermedi ve sonuna kadar ısrar etti. «Doğa güzelliği, evet görelim. Ama ıvır zıvır asla» diyordu. Saragos-sa’d&, o da sadece bir günlüğüne mola verdik, sonra Madrid'e geçtik. Femand istasyonda bekliyordu; bizi Akala kesimindeki dairesine yerleştirdi, o gün dışarı çıkıp kenti dolaştırdı. Kent o kadar katı ve amansız göründü ki bana, akşamüstü dayanamayıp ağladım, doğrusu çok içlenmiştim. Ne yalan söyleyeyim, Femand'ı çok sevmeme rağmen Barcclona'yı arıyordum, daha doğrusu Sartre ile başbaşa yaşadığımız günlerin özlemi içindeydim. Aslında büyük şanstı bizimki, Femand sayesinde herhangi bir turistin kederli şaşkınlığına düşmeden dolaşıyorduk, daha ilk gecemizde anladım bunu; o gece nefis bir yengeç kızartması, üstüne de şeftali dondurması yedik. Yavaş yavaş ısındım Madrid'e, kentin neşeli ve coşkulu havasına çabuk kapıldım. Cumhuriyetçiler kazandıkları zafere hâlâ şaşkınlıkla bakıyorlardı, her gün bu zaferi kutluyorlardı dersem yalan olmaz. Derin ve loş kahvelerde, sıcaktan bunalmış ve soyunup dökünmüş insanlar, tutkulu ve alabildiğine inançlı sözlerle yeni Ispanya'yı anlatıyorlardı birbirlerine; yeni İspanya papazları, kiliseyi, zengin sınıfını yenmişti, özgürlüğün savaşını veriyordu, eşitliği nasıl olsa yaratacak ve kurtulacaktı; Fernand'ın arkadaşları kısa bir zaman sonra işçilerin iktidara geleceklerine ve ülkede sosyalizmi kuracaklarına inanıyorlardı. Demokratlardan'tutun da komünistlere vanneaya kadar herkes memnundu, birbirlerini sevinçle kutluyor ve gelecek günleri kendi iradelerinin bir parçası olarak düşünüyorlardı. ManzaniHa içerek dinliyorduk konuşulanları, siyah zeytinlerin tadını çıkarıyor,

kocaman yengeçleri keyifle ayıklıyorduk. Bir kahvenin taraçasında ünlü İspanyol yazan ve düşünürü Valîe del Incian'a. rastladım; sakallıydı, bir kolu kesikti ve müthiş güzel bir adamdı bu haliyle; önüne gelen herkese kolunu nasıl kaybettiğini anlatıyor ve her defasında değişik şeyler söylüyordu. Geceleri kamımızı ucuz lokantalarda doyuruyorduk, böyle yerler turistlerden arınmış olduğu için çok hoşumuza gidiyordu; bir mahzen meyhanesini hatırlıyorum şimdi, rcçina kokan tahta testilerden şarap içiyorduk, garsonlar her şeyi bağıra çağıra ısmarlıyorlardı. Sabahın üçüne kadar yatağa girmiyordu Madrid halkı, herkes sokaklarda geziyordu ve biz, bir taraçaya çöküyor, gecenin eşi bulunmaz serinliğini ciğerlerimize çekiyorduk.

Cumhuriyet yönetimi genellikle boğa görüşlerinin karşısındaydı, fakat bütün Cumhuriyetçiler boğa güreşlerini seviyorlardı. Her pazar arenaya, boğa güreşi seyretmeye gidiyorduk. İlk defasında beni en fazla cezbeden şey tribünlerdeki şamata oldu; renkgârenk kıyafetleriyle tribünlerde bağırıp çağıran kalabalığı gözlerimi dört açarak seyrettim; boğucu güneşin altında kâğıt şapkaların ve yelpazelerin hışırtısına kulak veriyordum. Ve tabi acemi seyirciler gibi ben de, boğanın adetâ mekanik bir uğursuzluğa kurban edildiğini ve matadorun aslında çok kolay bir iş başardığını düşünüyordum. Halkın alkışlarını ve yuhalarım gerektiren ustalığı, ya da acemiliği başlangıçta çözemedim. O yılın en ünlü matadorları Martial Lalanda ve Ortega'ydı; Madrid seyircisi yeni yeni yükselmeye başlayan genç bir matadoru da çok tutuyor ve seviyordu; onu El Estudiante, yani «öğrenci» takma adıyla çağırıyorlardı. Üçünü de arenada seyrettim, boğanın öyle başlangıçta sandığım gibi, kelleyi kolay kolay vermediğini, ölüme ucuz yoldan gitmediğini ancak o zaman anladım; matador, hayvanın azgın kaprisleri ile seyircinin huysuz bekleyişi arasında kalıyordu, hayatını resmen ortaya koyuyor, kelle koltukta dövüşüyorda yani; bu, mesleğinin ilk şartı ve temeliydi; hayvanı tahrik ediyor, kızdırıyor ve bunda da kendi çapına göre cesur ya da zeki davranıyordu; üstelik, kendi yarattığı ve körüklediği tehlikeyi gene kendi ustalığı ve tekniği ile yıpratmak, etkisiz Hale getirmek zorundaydı. Her yaptığı güreş ayrı bir yaratıcılık gerektiriyordu, işte bunu fark edince boğa güreşindeki çekiciliği, çarpıcı güzelliği değeriendirebildim. Çok şey gözümden kaçıyordu, ama sevmiştim ya, önemli olan buydu. Sartre bile çok ısınmıştı boğa güreşlerine, bayağı hoşlanıyor, tekrar tekrar görmeye can atıyordu.

Kıskançlık

Sartre zaman Zaman genç bir kadınla buluşuyordu; adı Camille'di ve bir zamanlar Sartrc'ın hayatına girmiş, onun sevgilisi olmuştu. Sartre'ın bir hastalığı vardı; çevresindeki insanları anlatırken olmayacak renkler yakıştırır, hepsini türlü özelliklerle donatırdı; bu kadını da alabildiğine süsleyerek anlatmıştı bana. Dostumuz Herbaud, Camillc'i tanıyor, ona duyduğu sempatiyi eğlenceli bir dille anlatıyor, bu kadim şaşırtıcı bulduğunu da bizden saklamıyordu. Fakat Pagnicz, Sartre'ın sevgili dostu Pagniez ondan hoşlanmıyordu. Benden Üç, bilemedin beş yaş büyüktü Camille ve görünüşe bakılırsa daha üstün, daha yetenekli bir kadındı.

Benim gözümde bir roman kahramanı kadar parıltılı ve gösterişliydi. Güzel kadındı; sapsan ve gür saçlan, masmavi gözleri, yumuşacık ve pürüzsüz bir teni, alabildiğine biçimli vücudu, kusursuz elleri ve ayak bilekleri vardı. Babası Toulouse kentinde eczane sahibiydi. Ailenin tek kızıydı, fakat küçüklüğünde babasıyla annesi küçük bir Çingene kızını evlât edinmişlerdi; inanılmaz güzellikte bir kızdı bu Zina, Camille'in en sevgili arkadaşı, sırdaşıydı; kendi deyimiyle onun «esiresi» olmuştu. Camille lise öğrenimini güç belâ tamamladı, sonra iki yıl boyunca üniversite kurslarına devam etti, eğitimin faydasına pek inanmıyordu, fakat çok okuyordu. Babasının etkisiyle Balzac, Michelet, George Sand, Dickens gibi yazarları sevmiş Ve Toulouse çevresinin tarihini iyi öğrenmişti. Lucifer, Mavi Sakal, Zâlim Pierre, Sezar Borjiya ve Onbirinci Lui gibi kahramanlardan apayrı bir dünya kurmuş, adeta özel bir tapınak yaratmıştı kendine; fakat en çok kendine, kendi yüceliğine inanıyordu. Güzelliğini zekâsının emrine verebildiği ve bu iki özelliği kişiliğinde taşıdığı için kendine garip bir hayranlığı, şaşırtıcı bir güveni vardı. Gelecekte çizgidışı, hattâ olağanüstü bir hayat yaşayacağını biliyor ve buna hazırlanıyordu. Önce fahişeliğin pahalı ve kibarca olanına merak, sardı. Henüz çocuk yaşında, sabırlı ve malın gözü bir aile dostu tarafından aşk oyunlarına alıştırılmış, sonunda sessizce iğfal edilmişti. Onsekizine bastığı günlerde lüks randevu evlerinin sermayesiydi, annesini çok seviyordu, ama ustalıkla kandırıyordu kadıncağızı, kendisine uslu bir aile kızı süsü vermeyi beceriyordu. Her gece erkenden odasına çekilip uyuyormuş numarası yapıyor, sonra usulca dışarıya süzülüyor ve Zina'yı almadan gitmiyordu. Zina'ntn kızlığı garip bir serüven oldu; onunla aşk yapan beylerin hepsi kelli felli, yani gölgelerinden

korkan insanlardı, hiçbiri onun kızlığına dokunamıyordu; o işi de Camille halletti. Bazen ikisi birlikte fahişeliğe çıkarlardı, ama Zina, Camille kadar zeki ve yetenekli değildi; bu yüzden daha panitısız yaşıyor, orta halli çevrelerde iş tutuyordu. Camille müthiş numaracıydı; odasında müşteri beklerken şöminenin önünde çırılçıplak duruyor, saçlarını çözüp o-muzlanna bırakıyor ve elinde Michelet'nin, ya da Nictzsche'nin bir eserini tutuyordu. Kültürü, güzelliği, inceliği sayesinde noterleri, avukat müşterilerini şaşkına çeviriyor, yatakta hüngür hüngür ağlatıyor, eziyordu. Bazıları sürekli ilişki kurdular onunla, Camille'i hediye yağmuruna tuttular, birlikte uzun yolculuktan göze aldılar. Gözkamaştırıcı elbiseler bulup giyiyordu, elbiselerini modaya göre değil, sevdiği ressamların tablolarındaki kadın kahramanlara göre seçiyordu; odası bir opera dekoruna benziyordu zaten. Evinin mahzenini, duruma göre bazen Ortaçağ şatosu, bazen de Rönesans sarayları gibi donatıyor ve eğlentiler düzenliyordu orada. Hcrbaud, eskiden, orada verilen ve Roma devri cğlerKelerine benzetilen bir partide bulunmuştu. Camille hükmediyordu sofraya; o çılgın devrin kadınlan gibi yarı çıplaktı, bir divana uzanmış ve Zina'yı ayaklanmn dibine oturtmuştu. tkisi müthiş anlaşıyorlardı zaten; birlikte inanılmaz oyunlar yaratıyor; peruklar takıp kadınlıklarını gizliyor, partal elbiseler giyip kilisenin önünde geziniyor, meselâ kendilerini herkese dilenci diye yutturuyorlardı. Camille türlü tutkularla, fırtınalaria kabaran doludizgin bir yaşantının insanıydı, kendini bu tür coşkunluklara hazır tutar, kolayca kapılıverirdi. Conrad Veidt'a âşık olmuştu, sonra Charles Dullin'in sahneye koyduğu Kurtların Mucizesi'nde seyretmişti onu, orada Onbirinci Lui'yi canlandıran ünlü aktörün .solgun çehresine, upuzun ve kemikli ellerine iyice kapılmıştı, ama bunu kimseye belli etmiyordu; oysa geceleri gizlice evinin önünde geziniyordu, villasının parmaklıklarmı gizlice okşuyor, fakat saklanıyordu. Aktörün durumunu fark etmesini, aşkına karşılık vermesini istemiyordu. Çünkü aşkın tutkulu olanını, tek başına yaşanan, insanın mutlak yalnızlığı ile belirlenen bir serüven kabul ediyordu,

Sartre’ı tanıdığı zaman yirmi iki yaşındaydı, Sartrc ise ondoku-zundaydı ve Perigord'daki mezarlıkta, bir akrabalannın cenaze töreninde karşılaştılar. Kapkara bir elbise giymişti Sartre, enistesinden ödünç aldığı şapka başına büyük geldiği için kaşlarının üstüne düşmüş, sıkıntıdan çehresinde garip bir boşluk ifadesi kümelenmişti, bu saldırgan bif çirkinlik veriyordu ona. Camillc bir çeşit yıldırım aşkına yakalanmış, Sartre’ı görür görmez, kendi

kendine «îşte Mirabcau, ta kendisi» diye mınidanmıştı; Camille siyah tüllerin gerisine saklamıştı yüzünü, çılgınca bir güzelliği vardı, Sartre'ın ilgisini çekmek zor olmamıştı zaten. Tam dört gün ayrılmadılar, ancak dördüncü günün sonunda, endişeye kapılan ailelerinin baskısıyla evlerine döndüler. O sırada, zengin bir kalorifer tesisatçısının oğluyla yaşıyordu Camille, adamla evlenmeyi düşünüyordu; fakat gerçekte istemiyordu bunu, fahişeliği istemediği kadar «hanım hanımcık bir burjuva karısı» olarak yaşamayı da kendine yakıştıramıyordu. Sartre onu çabuk inandırdı, taşra hayatının budala ve tekdüze akışından ancak Sartrc sayesinde kurtulabileceğine aklı yatmıştı Camillc'in; Sartrc onu zekâsını zorlamaya yöneltmiş, okumasını ve yazmasını öğütlcmişti; üstelik yolunu çizerken yardım edecekti ona. Önüne çıkan bu şansı tekmelemedi. Camille, sımsıkı sarıldı. Uzun mektuplar yazdılar birbirlerine, Camillc «Rastignac»; Sartre ise «Vautrin» imzasını kullanıyorlardı; genç kadın, ilk eserini önce ona yolladı, Sartre acı gerçeği hoşgörüsü ile dengeleyerek eleştirdi bu yazıları. Kendi hayat görüşünü anlattı; Stendhal, Dostoyevski ve Nietzsehe gibi yazarları okumasını öğütledi. Bir yandan da kuruş kiiruş para biriktiriyordu, tam altı ay sonra bu parayı cebine koyup Camille'i görmeye Toulouse'a gitti; tam iki yıl boyunca bu cins yolculukları sık sık tekrarladı. Fakat parasızlık yüzünden uzun süre kalamıyor, oradaki günlerini hep aynı biçimde yaşayarak tüketiyordu. Geceyansı eczanenin karşısındaki kaldırıma tüneyip pencerelerden birinde ışık yanmasını bekliyordu; ışık görünce, Camille'in annesini öpüp kokladığını, kadıncağızı bir güzel uyuttuğunu anlıyordu. Zaten çok geçmeden Zina iniyordu aşağıya ve usulca evin kapısını açıyordu ona. Sartre evi ancak sabahın ilk ışıklanyla birlikte terk ediyordu. Camille öğleden sonra geç saatlere kadar uyuyor, uyumasa bile yataktan çıkmıyordu; sonra kendi işleriyle uğraşıyor^ Sartre'ı ancak ertesi gece görüyordu. Sartre gündüz uyumaya alışkın değildi, çoğu zaman paradan «tasarruf» amacıyla otelde kalmıyor, vaktini parklarda ve sinemada pinekleyerek geçiriyordu; tabiî üçüncü ya da dördüncü gece yorgunluktan dökülüyordu: «Uyu öyleyse, ben de Nietzsche'yi okurum» diyerek onu azarlıyordu Camille, Sartre toparlanıp gözünü açtığında yüksek sesle, Zerdüşt okurken buluyordu onu. Vücudun irade yoluyla yönetilmesini okuyordu Camille, Bol bol kavga ediyorlardı o günlerde; çünkü Camille, George Sand çapında bir yazar olacağı günü iple çekiyor, fakat alıştığı biçimde yaşamaktan bir türlü vazgeçemiyor-du. Hem tuhaf bir huyu vardı

Camille'in; kavga çıkarmaya bayılıyordu. Onun gözünde aşk büyük ve acılı kopmalarla, coşkun barışmalarla noktalanan bir şeydi.

Aşklarının ikinci yılında, Camille on beş günlüğüne Paris'e geldi, hattâ Ecole Normale balosunda büyük ilgi topladı. Sartre, onu gereğince ağırlayabilmek için sağa sola başvurmuş, hayli ödünç para almıştı, olanakları buna rağmen sınırlıydı; Camille hiçbir özelliği olmayan kötü lokantalar, oteller ve dans salonları göımekten bıkıp usandı tabiî. Hayâl kırıklığına uğramıştı, üstelik oldum-olası ısınamamıştı Paris'e. Sartre sürekli kalmasını, dönmemesini istiyordu; bir kitapçıda iş bulmuştu ona, fakat Camille'in kartpostal satarak ömür tüketmeye hiç niyeti yoktu.

Çarçabuk Toulouse'a döndü. Ve yaz başlarında, bilinmeyen nedenlerden ötürü ayrıldılar.

On sekiz ay sonra, 1929'un ilk aylarında Sartre ondan kısacık bir mektup aldı; Camille yeniden buluşmalarını teklif ediyordu, Sartre kabul etti. Bir yıl önce yeniden Paris'e gelmişti Camille, bu sefer metres yaşadığı zengin ve amatör bir sanat meraklısının kolundaydı. Kurtların Mucizesi'm seyrettiği günden beri Dulline müthiş bir sempati besliyordu, gene onu seyretmek için Atelier tiyatrosuna gitti, Dullin Kullar isimli bir piyeste"oynuyordu. Alabildiğin^ gözkamaştırıcı elbiseler giyinmişti Camille, iyice süslenmişti. En öndeki sıralardan birinde oturdu ve oyun süresince gözlerini üstadın gözlerinden ayırmadı; bu hikâyeyi birkaç gece üstUste tekrarladı ve sonunda Oullin'den randevu koparmayı başardı. Dullin onun kendisine duyduğu hayranlık ve sevgiye duygusuz kalmadı. Zina ve Camille'i Gabrielle sokağında bir zemin katına yerleştirdi; Camille sanat düşkünü Toulouse'lu sevgilisini de bırakmamıştı, annesini babasını bahane ederek Toulouse'a, onun yanına gidiyor, her seferinde iki veya üç hafta kalıyor ve bu adama yaşlılığını müthiş pahalı hediyelerle, inanılmaz cömertliklerle ödetiyordu. Gerçekte Dullin'in. de bu duruma pek aldırdığı yoktu, karısıyla yaşamaya devam ettiği için biraz da işine geliyordu. Kendi durumu ve yaşantısı Camille'i doyurmuyordu, üstelik sevmiyordu Paris'i. Hayatına biraz renk, coşkunluk ve tutku katmak istiyordu; eski kavgalan, hırlaşmaları hatırlayıp gene Sartre'ı aramıştı. Sartre bu sefer onu çok değişmiş buldu; olgunlaşmıştı Camille, kötü taşralı zevklerinden sıyrılmış, incelmiş ve bambaşka olmuştu; sosyeteye girmiş, değişik bir hava tutturmuştu.

Tiyatronun okulunda kurslara devam ediyor, piyeslerde figüran olarak boy gösteriyordu. Oyunculuğa hevesli değildi aslında, üstelik çok içiyordu. Bir defasında dut gibi saıhoş girmişti sahneye ve kahkahalar atarak baş oyuncunun perukasını kafasından çekip almış, bir başka sefer sahneyi emekleyerek ve tabi kıçını başını bütün seyirciye göstererek terk etmişti.

Geceleri Zina'yı koluna takıp Monmartre'da sürtüyordu; bir gece iki serseriyi getirmişlerdi eve, herifler sabah karanlığında bütün gümüş takımlarını ve çamaşırlarını çalarak gitmişlerdi. Yarattığı değişik oyunlara rağmen yaşantısını sevmiyordu Camille, düz ve eğlencesiz buluyordu; kendi düzeyinde birine, kendisiyle aşık atabilecek birine rast-layamadığına inanıyordu, eşiti olarak Nietzsehe ve Dürer gibi ölüleri görüyordu — Dürer'in resmine çok benzediğine inanmıştı örneğin— bir de yeni keşfettiği EmiTy Bronte'yi kendisiyle bir tutuyordu. Geceyarı-ları randevular veriyordu bu ölülere, onlarla konuşuyor, sorduklarına yanıt aldığını ileri sürüyordu. Öbür dünya ile ilgili zırvalıkları anlatmaya t?aşlayınca Sartre susturuyordu onu. soğuk davranıyordu. Fakat Camille gergin havayı çözmenin sırrını biliyor, Sartre'a tiyatro kulisinde dönen dolapları, Dullin'ın mizansen konusundaki düşüncelerini anlatıyor, orta hiç bilmediği İspanyol piyeslerinden söz açıyordu. Sonra tiyatroya sürükledi onu. birlikte Volpone'yi seyrettiler, Dullin. «işte benim hâzinem» ^derken Camille'e dönüyor, onu gösteriyordu. Sartre onunla buluşmaktan hoşlanıyordu, ama eskisi gibi tutkulu bir âşık değildi. Camille gene hayâl kırıklığına uğradı, aralarındaki ilişki kısa sürdü, gene koptular. Sartre'm askerliğini yaptığı günlerde aşk bitmişti, artık sadece arkadaştılar.

İşte bütün çabama rağmen, kaba {latlanyla ve bildiğim kadarıyla Camille'in hikâyesi; yaşantısı alabildiğine tuhaf ve çarpıcı özelliklerle doluydu, fakat kendi ağZıyla söylemekten çekindiği boşluklar, hattâ tersliklerle bocaladığını ancak şimdi anlıyorum, Camille'in sayısız gerçeği de örtbas ettiği bugün besbelli; oysa bütün anlatılanlara inanmıştım o zaman, gerçeğin kendi çevremdeki alışılmış ölçüleri Camille'i yargılamaya yetmiyordu, yeni ölçüler arayıp bulmak aklıma bile gelmedi. Eleştirici zekâ değildi benimki. İnanmaya hazırdım.

Sartre'm anlattığı gibi kabijllendim Camille’i, ötesini arayıp sormadım. Vaktiyle önemli bir kadın, ağırlığı olan bir yaratıktı onun gözünde; daha

Önemlisi Sartre bile, delikanlılık çağını henüz aşmış bütün erkekler gibi geçmişteki hayatını ^süslemek çabası içindeydi; Camille'i anlatırken bayağı heyecanlanıyor, hayranlığa çok benzeyen bir sıcaklıkla konuşuyordu. Çoğu zaman, bendeki uyuşukluğu silkelemek amacıyla bana onu örnek veriyordu; gece geç vakitlere kadar çalıştığını, durmadan yazdığını, hayatına bir yön verebilmek için didindiğini, sonunda mutlaka başaracağını söylüyordu. Camille benden daha yakındı Sartre'a; ikisinin sayısız ortak yönleri vardı; o da Sartre gibi geleceği, gelecekteki eserini ve yaratıcılığım düşünüyordu; aramızdaki bütün yakınlığa, birbirimize olan bütün sevgimize rağmen, belki de benden daha fazla saygı gösteriyordu ona, belki gerçekten benden daha saygıdeğer bir insandı Camille. înanın, onu çok kıskanmasam bu kadar ölçüsüz ve tedirgin olmayacaktım.

Camille hakkında belli bir yargıya varamıyor, nedense mahkûm edemiyordum onu. Vücudunu erkeklere teslim edişindeki kolaylık ve

umursamazlık şaşırtıyordu beni; bu bakımdan kararsızdım, kendi muhafazakârlığımı mı, yoksa onun uçarılığını mı suçlamak gerektiğine karar veremiyordum. Garip bir içgüdünün etkisi altındaydım, yüreğimle, etimle mahkûm ediyordum bnu; fakat aklım bu suçlamayı kabul etmiyordu, bunu kendi küçüklüğüme kanıt olarak mı imalıydım? Bilemiyordum ki! İnsanın kendi iyiliğinden kuşkuya düşmesi kadar berbat bir şey yok. İnanın! Camille'i suçlarken kendimi küçültüyordum aslında, çünkü onu yerden yere vurarak kendime inanılmaz ve bencil zevkler yaratıyordum.

Önu görmek, yakından tanımak istedim. Atelier tiyatrosunun yeni oyununda, Salacrau adında genç ve tanınmamış bir yazarın piyesinde oynuyordu. Beklenmedik bir şey oldu; bana tanıtılan Gamille'e hiç benzemiyordu karşımdaki, bambaşka bir kadındı. Gururunu, tutkularını, yükselme hırsını, öfkelerini, inatçılığını anlafa anlata bitiremedikleri bu kadın, evet nasıl oluyor da böyle işveli, güleç ve numaracı görünebiliyordu? Düpedüz aldatmışlardı beni; kim aldatmıştı? Bunu kestiremi-yor ve herkese öfkeleniyordum.

Meseleyi aydınlatmanm tek çaresi Camille'e mümkün olduğu kadar yaklaşmaktı. Sartre benden bahsetmişti ona; Çamille beni çok merak etmiş, evine çağırdı. Bir öğleden sonra Gabrielle sokağındaki evin kapışım çaldım; kapıyı kendisi açtı; sırtına kırmızılı beyazlı ipekten bir elbise geçirmişti ve

kollanna, kulaklarına ağır, egzotik ve şakırtılı mücevherler takmıştı; saçları yumak yumak omuzlarına dökülüyordu. İncecik ve yavan sesini hemen tamdım, fakat çehresi sahnedeki görünüşünden daha anlaşılmaz, daha esrarengizdi. Profilden bakılınca gerçekten Dürer'i andırıyordu, ama karşısına geçtiğiniz zaman iri mavi gözleri, bu görünüşü bozuyor, onu başkalaştırıyordu. Fakat ne yalan söyleyeyim keyifle gülümsediği anlarda gözlerinin de içi gülüyor, hele başını şöyle geriye savurarak çevresine bakınırken burun delikleri bile bazdan ürperiyordu.

Basit, fakat zevkle döşenmiş küçücük bir salona aldı beni; bir yazı masası, kitaplar ve duvarlarda Nietzsche, Dürer ve Emily Bronte'nin resimleri asılıydı; ufacık iki iskemlenin üstüne okul önlükleri giydirilmiş iki bebek oturtulmuştu; birine Friedrich, öbürüne Aibrecht adım takmıştı, etten kemikten insan muamelesi yapıyordu onlara. Konuşmayı seviyor ve rahat davranıyordu. Birkaç gün önce Japon No tiyatrosunu seyretmişti, önce onları anlattı bana. Sonra da sözü uygulayıp sahneye koymak istediği La Gelestine ishpli kitaba getirdi. İlginç kadındı doğrusu; anlattığı her şeyi mimik ve jestlerle gayet güzel süsleyip renklendiriyordu; inanılır gibi değil, ama çok çekici yaratıktı, sempati duyduğum halde içime kuşku düştü, sıkıldığımı hissettim. Konuşma sırasında bir kadının gerçekten niyetliyse bir erkeği avlamakta güçlük çekmeyeceğini söyledi; biraz cilve, biraz numara yapmak, akıllı davranıp biraz da erkeğin gururunu okşamak yeterliydi. İnsanın kurnazlıkla aşka uiaşmasma aklım ermiyordu; Pagniez örneğin, onu imkâm yok oynatamaz, kendisine tutsak edemezdi Camille. Yavaş yavaş alıştım bu kıza, zaaflarını ve üstünlüklerini yavaş yavaş öğrendim. Kendime olan saygıma kavuştukça onun etkisinden kurtuldum.

Evlenmek Gerekli mi?

1931 ilkbaharında geleceğim hakkında karar vermem şart oldu, işte o zaman ağır, fakat adım adım kazanılan bir savaşımın içinde yaşadığımı fark ettim.

Şubat ayında bir pazar günü Sartre Japonya'dan mektup aldı; okutmanlık için başvurmuştu, onun yanıtıydı bu mektup. Yerine bir başkasının gönderildiğini bildiriyorlardı. Müthiş bir düşkınklığına uğradı. Ayrıca Üniversiteden Havre'a gitmesi için baskı yapmaya başladılar; oradaki

felsefe öğretmeni sinir krizi geçirmişti, onun yerini alacaktı; mevsimi orada tamamlayacak, ertesi yıl gene aynı göreve devam edecekti; bu beklenmedik bir fırsattı onun gözünde, Fransa'da pinekleyeceğine göre hiç olmazsa Paris'e yakın bir yerde çalışmak istiyordu. Sevine sevine kabul etti. Böylece, o benim çok korktuğum, o uykularımı kaçıran kötü ayrılık suya düştü! Yüreğimdeki ağır taşın çekildiğini ve ansızın rahatlayıverdiğimi hissettim. Fakat gerçekte, bütün felâketlerin karşısına bir duvar gibi uzatmayı düşündüğüm gerekçe de böylece ortadan kayboluyordu; beni kendi pişmanlıklarıma karşı koruyacak hiçbir engel kalmıyordu artık. Kafayı tütsülediğim bir akşam Dupont kahvesine oturup şunları karalamıştım: «İşte! Gene hiçbir şey düşünmek istemiyorum, düşünmeyeceğim.Yaşamaya değmiyor mu hayat!.. Rahat ve keyifli yaşamaya da değmiyor mu?!.. Yalnızlığı yenideri öğrenebilmeyi nasıl da isterdim; öylesine uzun zaman var ki tek başıma değilim, yalnızlığı özledim!"

Bu kocaman bir yalandı oysa; çünkü yalnızlıktan müthiş korkuyordum, özlediğimi düşünürken, yalmzlığı ararken bile ürperiyordum. Anlatayım da görün; bir zaman geldi, ekmeğimi kazanmak, kendime iş bulmak zorunluluğunu duydum ve Marsilya'ya tayinim çıktı, işte asıl o zaman yıkıldım, a$d o zaman dizlerimin bağı çözüİdü. Daha iç para-layıcı ayrılıklar kunnuştum kafamda, fakat hepsini hani nasıl söylesem, biraz numara olsun diye, sahiden değil, humaradao' düşünmüş bu tür aynlıkların gerçekliğine hiçbir zaman inanmamıştım. Oysa bu gerçek ansızın ve planca korkunçluğu ite karşıma çıkıvermişti şimdi; 2 ekim günü yeni görevimin başmda, yani Paris'ten tam sekiz yüz kilometre uzakta olmak zprvndaydım. Paniğe kapıldığımı görünce Sartre, dayanamadı, tasarladığımız her şeyi elden geçirip, yeni bir şekle sokmamızı önerdi; evlenecek, bu sayede aynı bölgede ve birlikte görev yapabilme olanağına kavuşacaktık, üstelik bu formalite bizim yaşama tarzımızı değiştirmeyecek, hele inançlarımızı hiç etkilemeyecekti. Bu öneri hazırlıksız yakalamıştı beni. O ana kadar belli alışkanlıklara teslim olmamış, bu alışkanlıklann esiri haline gelmemiştik; evlenmek aklimızın köşesinden bile geçmemişti. Evlilik bir önyargı olarak ikimizi de ürkütüyordu. Sayısız kararsızlıklarımız vardı, fakat anarşistliğimiz de aynı ölçüde saldırgan, aynı ölçüde dirençliydi; bu yönden tıpatıp eski ve pervâsız dinsizlere, koyu bağımsızlık taraftarlarına benziyorduk; toplumun kendi yaşantımızı etkilemesine eıigel olmak için her

şeyi göze alıyor, böyle bir tehlike karşısında birer anarşist kesiliyorduk. Bağımsızlığı yokettikleri gerekçesiyle yeryüzünde var olan bütün «kurumlara» düşman olmuştuk, burjuvaziyi işin kaynağında görüyor, asıl ona dişbiliyorduk; üstelik inançlarımıza uygun İnçimde yaşamak ikimize de kolay ve anlamlı geliyordu. Bekâr kalmak ikimizin gözünde dünyanın en olağan işiydi. Ancak çok önemli nedenlerle bundan vazgeçebilir, tiksindiğimiz kalıplara boyun eğmeyi ancak çok önemli gerekçeler karşısında düşünebilirdik.

İşte bu seferki de, bu cinsten tür gerekçe sayılabilirdi ya, Marsilya'ya gitmek beni dehşete düşürmüştü, korkuyordum. Sartre bu durumda kendimizi ilkeler uğruna feda etmemizin anlamı kalmadığım savunuyordu. İnanın, bütün içtenliğimle söylüyorum; bu teklifi hemen sildim kafamdan, bir tek dakika için bite onun teklifinde düğümlenen rahata kanmadım. Evlilik, aile ya^unının zorunluluk haline getirdiği her şeyi ve bütün angaryalan iki midi çoğaltacaktı. Bizim başkalarıyla olan ilişkilerimizi etkilemekle kalmayacak, aramızdaki bağlan koparacak, kurduğumuz dengeyi bozacaktı. Kendi bağımsızlığımı umursamıyordum, asıl Sartre'1 düşünüyordum; biliyordum, Sartre yolculuklardan, kendi özgürlüğünden, gençliğinden olacak, taşra öğretmenliği ite yetinecek, yenik düşecekti; onun evli adamlar safına katılması zaten hazmedilmemiş yenilgilere tur yenisini ekleyecekti. Bu yüzden bana kızamayacak, öfkelenemeyecek kadar yumuşak yaratılışlı olduğunu da biliyordum, fakat kendimi de iyi tanıyordum artık, pişmanlıklara ne ölçüde dayanıksız olduğumu, onlardan nasıl nefiet ettiğimi de biliyordum. En basitinden sakınımlı davranmak, pişmanlıkların yaşamımı zehirlemesine fusat vermemekte kararlıydım. Bunu hiç hesaplamadan, hiç düşünmeden bir solukta hallettim.

Evlilik bağını aramıza sokacak tek kuvvet vardı, sadece o kuvvet ağır basabilir ve bizi evliliğe sürükleyebilirdi: Çocuk sahibi olmak tutkusu, oysa ikimizin de böyle bir tutkusu yoktu. Bu konuda bana o kadar çok soru sorulmuş, öylesine amansız saldırılara girişilmiştir ki, kendimi biraz olsun savunmak zorunda hissediyorum. Anneliğe hiçbir zaman karşı çıkmadım; küçük bebeklere ilgi duymadığım bir gerçektir, ama çocuklann büyüdükçe daha bir sevimli okluklarına inanır, çoğu zaman beni duygulandırdıklarını da bilirim; kuzenim Jacques ite evlenmek istediğim sırada çocuk yapmayı da aklımdan geçirdim. Şimdi bundan vazgeçiyorsam, tek nedeni

mutluluğumun başkaca hiçbir yenilgiye, hiçbir değişikliğe katlanamayacak kadar doludizgin, başıboş ve coşkulu oluşudur. Çocuğumuz bizi, Sartıe'ı ve beni birbirimize yaklaş-tıımak için sudan bir bahane olamazdı, olmamalıydı; Sartre'm yaşantısının bir başkasında devam etmesini, bir uzantı olarak sürüp gitmesini hiç de çekici bulmuyordum; o hem kendine, hem de bana yetiyordu. Ben de kendime yetiyordum; benden kopacak bir et yığınında kendimi doğrulamak niyetinde değildim.

Gene de ele aldık sözleşmemizi, tekrar gözden geçirdik, belli bir aynlık fikrini bir yana bıraktık. Beraberliğimiz zamanla daha Sıkı, daha yoğun hale gelmişti; kısa ayrılıklarla yepyeni bir tad kazanabilirdi, ama upuzun ve yalnızlık kokan serüvenlere tahammülü yoktu. Birbirimize yemin vermemiş, ölünceye kadar sadakat ve bağlılık lâfı etmemiştik; sadece geriye atmıştık aynlıklan, ertelemiştik.

Sekiz yüz kilometrenin taşıdığı ayrılıklara çabuk alıştım. Kocaman bir kentti Marsilya, güzel kentti. Okul mevsimi topu topu dokuz ay siniyor ve trenler akıllara durgunluk veren bir hızla gidip geliyorlardı; iki günlük bir tatil, vaktinde hızır 'gibi imdadıma yetişecek bir grip, işte hepsi kocaman birer fırsattı bunlann, pnlaıia koşacaktım Paris'e.

Kadın Çalınınca

Ömrüm boyunca, diyebilirim ki, benim için «dönüm noktası» say ılabilecck hiçbir ânım olmadı; fakat bazı anlarım vardır, Öyle ağır ve keskin anlamlarla yifldüdürler ki, belleğimde hâlâ büyük olaylara özgü bir unutulmazlık taşır, geçmiş günlerimin külleri arasında âdeta öfkeyle fışkırırlar. İşte Marsilya'ya gelişimi de böyle değerlendiriyor, yaşamımın çok önemli bir dönemeci olarak kabul ediyorum.

Valizimi emanetçiye bırakıp, kocaman merdivenin başında durdum ve soluk aldım: «işte Marsilya!» dedim kendi kendime. Masmavi bir gök altında, kıpkırmızı tuğlalardan örülmüş bina damlan, karanlık lekeler ve sonbaharın sanya boyadığı çiçekler, yeşillikler; uzakta sıra sıra tepeler ve denizin uçsuz bucaksız mavisi; kentten yanık ot kokulan yükseliyordu ve insanlar kuytu sokaklann loşluğuna dalıp çıkıyorlardı. İşte Marsilya. Oradaydım, tek taşımaydım, ellerim boştu, kendi geçmişimden uzaktım gene,

Sevdiklerimden uzaktım ve bu kocaman kenti kimsenin yardımı olmadan yaşamımı kuracağım, günübirliğine yaşayacağım bir büyük meydan, amansız bir savaş meydanı gibi görüyordum.

Öğretmenlik, yani öğrencilerin karşısına geçip ders anlatmak eğlenceli işti doğrusu; herhangi bir hazırlık gerektirmiyordu, bütün bilgilerim tazeydi o günlerde, kolay konuşuyordum. Büyük sınıflardaki öğrencilerle disiplin problemi zaten ortadan kalkıyordu. İşlediğim konularda bilgi sahibi değildiler, her şeyi benden öğreniyorlardı, bu beni rahatsız ediyordu aslında. Kafalarındaki bazı önyargıları yoket-mek, onları «brtak genellemelerin» etkisinden çekip almak hevesin-deydim, hepsini gerçekle içli dışlı olmaya alıştırmak istiyordum. Başlangıçta hayli şaşırtmış, kafalannı allak bullak etmiştim, fakat zamanla annıp rahatladıklarını fark edince büyük zevk duydum; derslerim yavaş yavaş kafalarına yerleşiyordu. Gelişmelerini gördükçe kendim başarı kazanmış gibi seviniyordum. Görünüş olarak bile hemen hemen hiç birinden daha yaşlı göstermiyordum; hele ilk günlerde, kont-rola gelen müfettiş hanımlar öğretmenliğime hükmedemiyor, bana öğrenci muamelesi yapmaya kalkıyorlardı. Öğrencilerim, kendilerine gösterdiğim yakınlığa karşı hissiz değildiler, onlar da beni seviyor ve sayıyorlardı. İçlerinde en yüksek randıman veren Uç tanesini birkaç defa evime çağırdım. Bu aşırılık meslektaşlarımın bir kısmını fena öfkelendirdi, ama ne yalan söyleyeyim, artık kaskatı kesilmiş ve kendi deneyimlerinin etkisiyle kalıplaşmış olgun hanımlarla yârenlik etmektense, henüz kişiliğini bulmamış, kararsız ama kidalan aydınlık ve taze genç kızlarla haşır neşir olmayı tercih.,ediyoıdum.

Yılın ortasına doğru sıra ahlâk konusuna gelince işler bozuldu. Üretim, sermaye, adalet, sömürgecilik gibi meselelerde bütün düşüncelerimi ısrarlı bir coşkunlukla bir bir anlattım. Öğrencilerimin çoğu bana açıktan açığa cephe aldılar; sınıfta ve yazılı ödevlerde karşıma babalarından öğrendiklerini hemen sezinlediğim gerekçelerle çıktılar^ hepsini bir bir çürüttüm tabi. En akıllı öğrencilerimden biri ön sıradaki yerini terketti, arkaya geçti, kollarını kavuşturup oturuyor, not almıyor ve parçalayacakmış gibi bakıyordu bana. Ben de onları açıktan açığa tahrik etmeye başladım. Edebiyat konulanna ayrılan saatlerde Proust ve Gide okutuyordum; o devirde, genç kızların öğrenim gördüğü bir taşra lisesinde bunu göze almak, doğrusu cesaret isteyen bir işti. Daha da ileriye gittim. Sırf maskaralık olsun

diye Denatura Rerum'un metnini koydum önlerine, sonra da Dumas'nın acıdan bahsederken zevkleri de yorumladığı ünlü Trait^'nin bir nüshasını başlarına çorap örer gibi ördüm. Bir süre sonra Öğrenci velileri tarafından idareye şikâyet edildim, okul müdiresi beni odasına çağırdı; epey tartıştık, ama iş fazla büyümedi, o kadarla kaldı.

Öbür öğretmenler tarafından da pek sevilmiyordum galiba. Bunların çoğu güneşte yanmayı ve yürümeyi seven evde kalmış ihtiyar kızlardı, ömürlerini Marsilya'da tüketmeye kararlıydılar; oysa ben Parisliydim ve tekrar Paris'e dönebilmek için fırsat kollayan açgözlünün biriydim, daha başlangıçta «kuşkulu» damgasını vurmuşlardı bana. Üstelik yalnızlığım, tek başıma oluşum, hakkımda duyulan kuşkuları çoğaltıyordu. Ayrıca itiraf edeyim ki, hiçbirine karşı «mazbut» ve «terbiyeli» davranmıyordum. Çocukluğumdan kalma bir alışkanlık vardı bende, sahte tebessümlerden, hesaplı davranmaktan iğrenirim. Öğretmenler odasına paldır küldür giriyor, kimseye «günaydın» demiyor, eşyalarımı çekmeceme yerleştiriyor ve köşeme çekiliyordum. Çoğunlukla bir eteklik, sırtıma dâ bir kazak geçirip geliyordum okula; fakat ilkbaharda tenis oynamaya başlayınca, üstümü değişmeden, bembeyaz tenis kıyafetiyle geldiğim oluyordu; öğretmenlerin hâlimden hiç hoşlanmayan bakışlarını yakalıyordum böyle zamanlarda. Gene de meslektaşlarımdan ikisi, bilemediniz üçü ile dostluk kurdum; yapmacıksız insanlardı bunlar, içtenlikle davranıyor ve beni rahatlatıyorlardı. Hele bir tanesiyle çok sıkıfıkı olduk.

Madam Tourmeliri otuz beş yaşındaydı; İngilizce öğretmeniydi ve İngilizlere benziyordu; kestane rengi saçlan, sağlıklı ve taze bîr teni, düz ve gösterişsiz dudaklan vardı, gözlük kullanıyordu; kahverengi elbisesi vücudunun etli ve yuvarlak hatlarını sımsıkı sarıyordu. Kocası subaydı, Briançon'da kalıyor ve hasta ciğerlerini tedavi ettiriyordu; Madam Tourmelin tatil günlerinde kocasını ziyarete gidiyordu, kocası da arasıra Marsilya'ya, onu görmeye gelirdi. Prado Bulvarı'm bakan güzel, gerçekten şirin bir dairede oturuyordu. Bir öğleden sonra beni bir kahvede yârenlik etmeye çağırdı, o gün durmadan konuştu ve Katherine Mansfıeld isimli kadın romancıya övgüler yağdırdı. Kız kardeşimin yanıma uğradığı günlerde üçümüz biriikte gezintiler yaptık, ikimize karşı saygılı ve içten davrandı. Evindeki hizmetçi odasını baştan başa değiştirmiş, stüdyo havası vermişti, bana kiralamak istediğini söyledi; ufacık bir bölmeydi burası,

fakat tam aradığım cinstendi: bir divan, kitapları dizmek için sıra sıra rafları vardı, balkondan Prado Bulvarını kuşbakışı seyretmek mümkündü. Civardaki bir sabun fabrikasından yumuşacık, hoş ve hiç kaybolmayan bir sabun kokusu yayılıyordu, çoğunlukla bu koku uyandırırdı beni, güneş penceremden içeriye dolardı, faalimden son derece memnundum.

Birkaç gece Madam Tourmelin ile birlikte dışarıya çıktık. Ünlü Teresma'y\ ve danslarını, Sakharofları seyrettik; beni kendi dostlanyla tanıştırdı. Prefecture meydanındaki ak pak ve küçücük bir lokantada karşılıklı oturup kamımızı doyurduk, lokantanın genç sahibesini çok beğeniyor, onun yüz hatlarına, bukleli siyah saçlarına övgüler yağdırıyordu. Güzel şeyleri seviyordu, doğayı, şiiri, eğlenceyi, yaşamayı seviyordu bu kadın. Fakat alabildiğine tutuk bir tarafı da var^ı; serbest yalamaktan, anarşiden nefret ediyordu, Gide'i hiç sevmezdi; hele cinsel yaşamdaki açıksaçıklığa,'rahatlığa müthiş öfkeleniyordu. Onun bu önyargılarından hoşlanmamakla birlikte, tartışmaya yanaşmıyordum, lafın uzayıp gideceğini ve sonuç vermeyeceğini biliyordum. Hiç istemediğim halde, bir hafta sonu, onunla Arles civarına, tatile gittim. Montmajour manastırını gezdik; o gece kaldığım kocaman odada, en ufak bir rahatsızlık duymadan soyundu, löp löp sarkan vücudunu, ne hikmetse, benden saklamadı. Sıcak davranışı duygulandınyordu beni; yer yer beyazlanmaya yüz tutmuş saçlarını bile, beni memnun edebilmek için boyatmıştı, öyle söylüyordu; gürbüz kollarını meydana çıkaran, pembe yünden örülmüş kolsuz bir kazak almıştı. Bir gün öğleden sonra, evin ona ait kısmındaki salonda çay içiyorduk;'bana içini döktü, inanılmaz bir sertlikle «fiziksel aşktan nasıl nefret ettiğini» anlattı; kocası işini bitirip de üstünden kalktıktan sonraki tiksintiyi, karın boşluğunda hissettiği o yapışkan kayganlığa olan nefretini uzun uzun anlattı. Sonra sustu, hayâle daldı. Romantik ve güzel bulduğu aşk, kendi deyimiyle genç kızlık çağındaki «alevlenmelerdi», dudak dudağa öpüşmekten, kaçınmadığını, hattâ hoşlandığını gülümseyerek sözlerine ekledi. Biraz böyle şeyleri uluorta konuşmamaktaki ısrarım yüzünden, fakat daha çok onu umursamadığım için konuyu çabuk kapattım, hiç deşmedim, kurcalamak niyetinde değildim. Aslında onun varlığından fena halde sıkılıyordum; kocası gelince, hiç olmazsa on beş gün rahat bir nefes alacağımı düşünerek sevindim.

Madam Tourmelin sayesinde Marsilyalı bir doktorla tanıştım, öyle pek önemli bir yakmiığımız olmadı, fakat bu dostluk oldukça işime yaradı. Doktor A. kız kardeşimi tedavi etti, sonraları onunla karşılıklı tenis oynadık; haftada bir ya da iki kez Borely parkındaki kortlara iniyor, çekişmeli maçlar yapıyorduk. Karısı beni sık sık evine çağırırdı. Doktorun bir kız kardeşi vardı, kürtaj yaparak hayatını kazanan bir doktorla evliydi, aynı binada oturuyorlardı; kadın veremliydi, yatalak olmuştu, yumuşacık renklerle süslü gecelikler giyerdi; simsiyah saçlarını iyice geriye bastırır, geniş ve bembeyaz alnını meydana çıkarırdı; yüzü kemikli ve gözleri keskin bakışlıydı; şiir meraklısıydı, bir kitap yayımlamıştı, gerçekten zekî kadındı, beni keyiflendiren şeyler anlatırdı.

Doktorun öbür kız kardeşi bir zamanlar Doktor Bougrat'nın karısıydı; doktor Bougrat, inanılmaz gariplikte bir cinayet olayına karışmıştı; yatak odasındaki gardropta bir erkek cesedi bulmuşlardı, karısı onu suçlamış, aleyhine tanıklık ederde doktorun «ömür boyu» kürek cezası yemesine neden olmuştu. Doktor suçu kabul etmiyordu. Bir fırsatım bulup cezaevinden kaçmıştı ve şimdi Venezüela'da yaşıyor, oradaki bir kasabada yoksul halkı büyük bir titizlik ve bağlılıkla tedavi ediyordu. Doktor A. onun sınıf arkadaşıydı, Bougrafnın karakter ve zekâ bakımından üstün, hattâ olağanüstü bir adam olduğunu söylemişti bana. Doğrusu bu ya, ünlü bir kürek mahkûmunun ailesini tanımış olmak beni sevindirmişti; Bougrat'nın karısı sinirli, kinci ve saldırgan bir kadındı, doktordan olan çocuğunu «gayrimeşru» sayıyordu, zaten evlâtlıktan reddetmiş ve yeniden evlenmişti. Bu hikâye hayâl gücümü resmen tahrik etmişti. Masaya oturdum; bu kadının ilk kocasını, yani doktoru mahvetmek amacıyla yalan söylediğini hareket noktası,kabul ettim ve yeni bir hikâye taslağı kurdum; Bougrat'yı sevimli bir serüven düşkünü olarak düşündüm, onu iğrenç bir burjuva komplosunun kurbanı saydım, bu örgüyü yeni şekliyle, ilerde bir roman biçimine sokmayı aklımdan geçiriyordum.

Kendimden memnundum; Marsilya'ya ayak bastığım ilk gün, kocaman merdivenin başında kendime verdiğim sözü tutmuştum; her gün, kimsenin desteği olmaksızın, kendi mutluluğumu köndi ellerimle kurmayı başarıyordum. Bazı akşamüstleri bütün benliğimi tuhaf bir keder sarıyordu; liseden çıkıyor, yiyecek ve öteberi alıyor, güneş kızıllar^ boyanarak batarken hiçbir şeyîn ve hiç kimsenin beni beklemediği odama

dönüyordum; Paris'in gürültüsü arasında kaynayıp giden ve hiç fark etmediğim yepyeni bir duyguydu bu; açık konuşmak gerekirse böyle hüzünlenmek hoşuma da gidiyordu. Vücudum inanılmaz ölçüde rahatlamıştı, büyük bir barışı sürdürüyordu; ayrılığın böylesi, yani kesin ve sürekli olanı, sevdiğim adamın varlığı ile yokluğu arasında gidip gelmekten yorgun düşen vücudumu dinlendiriyordu. Söyledim ya, her şey birbirini ayakta tutuyor, sağlamlaştırıyor; sevdiğim adam gün olur, aşk için sabırsızlanıldı meselâ ve ben, gönülsüz bile olsam, boyun eğerdim; çünkü artık kendimi küçük gör-müyoı^dum. Hattâ seviyordum bu terslikleri.

Daha kıyamet kadar vakit vardı önümde ve zaten çalışmamak, tembellik etmek için bulduğum en büyük bahane de buydu. Yeni bir romana başladım. Geçen yıla kıyasla, kendimi daha ağır ve insafsız biçimde eleştiriyordum; büyük ıkınmalarla kâğıda döktüğüm cümleler, söz dizileri doyurmuyordu beni. Bir süre hazırlık yapmayı, belli bir teknik edinmeyi denedim. Belediye meydanındaki bir kahveye çörekleniyor ve çalışıyordum; duvarları cins cins kürkle donanmış, süslü bir kahveydi burası, sarımtrak bir ışıkla aydınlanıyordu; her şeyi uzun uzun yazmaya anlatmaya karar verdim. Fakat çok geçmeden bunun saçmalığını anladım. Yeniden tasarladığım konuya eğildim ve romanı bitirebilmek amacıyla olağanüstü bir çaba gösterdim.

Bitirme imtihanları yaklaşıyordu, Sârtre bundan yararlandı ve haziranda Marsilya'ya geldi, on gün kadar yanımda kaldı; şimdi sıra bendeydi, kent hakkında bütün bildiklerimi ona aktardım, sevdiğim her yeri' ona da gösterdim. Rouen kentine atanmıştım, artık orada öğretmenlik yapacaktım; ayrıca yaz tatili için Ispanya'ya gidecektik, işin asıl eğlenceli yanı, bitirme imtihanlarında A/ice'deki bir lisede görevlendirilmiştim. Doğrusu keyfime diyöcek yoktu.

Nice'Ac, kente iner inmez ilk işim ev aramak oldu; Masscna meydanındaki bir binada alabildiğine geniş, aydınlık vc balkonlu bir oda buldum, kirası da sudan ucuz, günde on frank verecektim; böyle ufacık ayrıntılar çok Önemliydi benim gözümde, çünkü Paris'e yaptığım her yolculuk müthiş pahalıya patlıyor, bütçeme büyük yıkım oluyordu. Ev sahibesi, yaşı ellinin üstünde olmasına rağmen aşırı boyanan, mücevherler takarak ve cicili bicili giyinerek, sabaha kadar kumarhanede sürten bir kadındı, hayli para kazandığım söylüyordu. Her sabah saat altıya doğru, yatmaya geliyor, önce

beni Uyandırıyor, sonra odasına çekiliyordu. Hemen giyinip sokağa fırlıyordum, çevrede ne kadar görülecek yer varsa hepsini gördüm.

Sözlü sınavlar başlayınca kent dışına çıkmak olanağını kaybettim, ama gene de güzel eğleniyordum. Kız öğrencilerin hemen hepsi —ben de onları taklit ediyordum— geniş kenarlı hasır şapkalar giyiyor, çorapsız ayaklannda sandal ve sırtlarında kolsuz entarilerle sınava geliyorlardı; erkek öğrencilerin onlardan farklı tarafı yoktu, adaleli ve güneşte kavrulmuş kollannı meydana çıkaran kısa kollu şeyler giyiyorlardı, sanki sınava değil, spor yapmaya, bir yanşmaya geliyorlardı; görünüş olarak hiçbiri sınavlan ciddiye almıyordu. Akşamlan sokaklarda deniz kenarına yayılmış küçücük dans salonlarında vakit öldürüyor, masama yaklaşıp bana kur yapan yabancılan umursamıyordum.

Diplomaların dağıtılacağı gün Marsilya'ya döndüm, devam fişlerini imzaladım, bereket yersin diploma töreninde hazır bulunmamı istemediler. Madam Tourmelin bir iki gün daha kalmam için çok ısrar etti, duymazlıktan geldim. Sartre ailesinin yanına gitmişti, bir hafta kalacaktı, sonra Sorbonne'da buluşacaktık; valizimi önceden yolladım, kendim de spot giyindim; oto-stop yapacaktım.

Çok şey okuyamamıştım bu devrede, yazmaya çalıştığım romanın beş para etmediğini de biliyordum, fakat öğretmenlik mesleğine ısınmış, bu işi sıkılmadan başarmıştım; kendi kendimi yeni bir deneyin girdabına atmış ve yenik düşmemiştim; sevdiğim adamın yokluğuna, yalflizlığtna yenilmemiştim. Mutluluğu iyi anlamıştım bu sefer, artık kendime güvenebilirdim.

Küçük Olaylar

Bir ara gazete sütunlarına geçen küçücük, görünüşte önemsiz bir yığın olay yaşandığını fark ettik, bunları merakla izlemeye başladık. O zamanlar Dit^ctive dergisini zevkle okundum; polise ve toplumun kalıplaşmış önyargılarına cesareöe saldınyordu. Aşınitk arzeden durumlara, nevroz ve psikoz cinsinden hastalara büyük ilgi duyuyorduk; dergide, normal kabul edilen sayısız insanın davranışları gün ışığına çıkarılıyor, biraz abartılarak anlatıldığı halde çekiciliğinden hiçbir şey kaybetmiyordu. Bu olaylar bir

başka açıdan da keyiflendiriyordu bizi; anarşist eğilimlerimiz vardı ve düzen bozukluğuna tanık tutabileceğimiz her türlü terslik bizi resmen tahrik ediyordu, üstelik canavarlık olarak isimlendirilen her davranış bize son derece çekici görünüyordu. Fakat düştüğümüz ve kurtulamadığımız bir çelişme vardı; bilinçaltının varlığına inanmıyorduk, oysa Gide, gerçeküstücüler ve ne kadar inkâr etsek, bizzat Fıdud bu gerçeğe inanıyorlardı; her yaratık benliğinde, Breton'un deyimiyle «aşılması olanaksız bir karanlığı» taşıyordu; garip bir şeydi bu, belki toplumsal davranışın sınırlarını aşmıyor, belki kendini ifade edecek, değerlendirecek sözleri, anlatma tekniğini bulamıyor, ama günün birinde ve en şaşkınlık verici bir biçimde patlıyor, bütün baskıları savuruyordu. Böylecc patlayışlar, eninde sonunda belli bir gerçeğe hizmet eder, o gerçeğin belirlenmesine yol açarlar, işte biz, gerçekleri gün ışığına çıkaran böyle patlayışlardan yanaydık. Özellikle burjuvazinin bütün kusurlarını, bütün pisliğini ele veren patlamaları önemli buluyor, onları ayrı bir ilgi ile izliyorduk; insan ve ailenin kendini gizlemek ve sahici yüzünü saklamtüc amacıyla kurduğu engebelin bir bir yıkılması çok önemliydi. Sadece cinayet olaylarını değil, duruşmalan da merakla izliyorduk; en önemsiz duruşmada bile, toplumsa] yaşayışla bireyin ilintisi aydınlığa kavuşuyordu. Varılan yargıların büyük çoğunluğu bizi öfkelendiriyordu, çünkü toplum bu yargılarla kendini ele veriyor, sınıf açısından ne ölçüde bencil ve sahtekâr, ne ölçüde «karanlık» bir toplum olduğunu da böylece çizmiş oluyordu.

Tabî daha çok, toplumsal ve ruhbilimsel açıdan meraklı bulduğumuz davaları. okuyor, onların peşine düşüyorduk. Falcou davası Rouen'da büyük gürültü kopardı, adliye binasının önünde on beş bin kişilik bir kalabalık toplanmış, gösteri ya(nnışiardı; Falcou metresini diri diri yakmakla suçlandırılıyordu, kentte büyük saygınlığı vardı, herkes tarafından tanınıyor, seviliyordu; suçsuz görülüp salıverilince halk onu omuzlarda gezdirdi. Bu kaı^gaşahğa ilgi duymadım, bu yüzden de Falcou davasını ayrıntılı olarak izlemedim. Ama sessizce geçiştirilen bir başka olay ilgimi çekti, Sartre'ia birlikte bu olayı uzun uzun düşündük ve tartıştık: Genç bir kimya mühendisi ve karisi, üç yıllık evli ve son derece mutluydular, kabarede tanıştıkları bir çifti evlerine götürmüş, o gecenin Sabahı da birlikte intihar etmişlerdi. Kimbilir, nasıl alışılmamış bir fuhuş gecesi yaşadılar? Aklıma geliyor da, o zaman çök cesaretsiz olduğumuzu, hayâl gücümüzün pısırıklığını şimdi anlıyorum. Bir gecelik çılgınlığın, üç yıllık mutluluğu

nasıl göl-geleyebiidiğine şaşmıştık; gerçi böyle düşünmekte bir bakıma haklıydık; ruhçözümcüler hepimize belli birtakım koşullar uygun düşmedikçe, hiçbir hastalığın ciddi patlamalara yol açmayacağını öğretmişlerdi. Fakat uyanık davranabilir, gazete manşetlerine aldanmadan ele alabilirdik bu meseleyi, kart kocanın intiharındaki nedenleri daha dikkatli araştuabilir, aralarındaki ilişkiyi gerçek boyutlarıyla düşünebilirdik; herhalde basit bir neden yatmıyordu işin kaynağında. Görünüşe kapılmamak sağduyusunu gösteremedik.

Fakat hemen belirteyim, toplum düzeni söz konusu oldu mu, işi abartmaya, gerçeklikten koparıp alabildiğine değiştirmeye hazırdık. Örneğin Papin kız kardeşlerin yaşadığı trajediyi kaba hatlanyla hemen anlamıştık. Mans kentinde olduğu gibi Rouen'da, hatta kız öğrencilerimin anneleri arasında öyleleri vardı ki, bunlar kınlan tabakların hesabını çıkartıp hizmetçilerinin aylığından mutlaka kesiyor, eşyaların Üzerinde unutulmuş toz zerreciklerini onlann başına kakabilmek için ellerine beyaz eldiven giyip kontrola çıkıyorlardı; bizim gözümüzde ölümü yüz kere haketmiş yaratıklardı bunlar. Ah, bilemezsiniz! İki kız kardeş, Christine ve Lda. gazetelerde yayımlanan eski bir fotoğrtdla, kıvır kıvır saçlan ve süslü yakalıklarıyla nasıl sakin, nasıl sevimli, nasıl akıllı duruyorlardı! Nasıl birer öfke ve dehşet küpü haline gelmiş, gazete fotoğraflarının tanıttığı gibi, birer «halk düşmanı» durumuna nasıl sokulmuşlardı? Bundah öksüz geçen çocuklukların, hep ezilerek yaşayışların, toplumun hep deliler, caniler, canavarlar yaratan o budala ve bencil mekanizmasını sorumlu tutmak gerekiyordu. Böylesine iğrenç bir mekanizmanın bütün pisliği gene böyle, gene insanın tüylerini ürperten, yüreğine dehşet salan bir patlama ile ortaya çıkıyor; gene ele veriyordu kendini ve inanın, başka türlüsü zaten olamazdı; iki kız kardeş, karanlık ve kökü bilinmeyen bir adaletin hem aracı, hem suçlusu durumundaydılar, iğrençliğin çilesini onlar çekiyordu. Birbirlerini aşkla sevdiklerini gazetelerden öğrendik; çılgın okşayışlarla, öfkelerle tüketilen gecelerini hayâl ettik, daracık odlarının kimsesizliğini düşündük. Fakat sorgu yargıçlığının raporunu okuyunca resmen şaşırdık; gözlerimize inanamıyorduk; ama gerçekti, büyüğü derman bulmaz bir paranoia hastasıydı, küçük kardeşi onun çılgınlığını, belki de farkında olmadan paylaşıyordu. Demek ki yanılmıştık, onların aşırılığını yabanıl bir özgüllük tutkusunun patlayışı olarak değerlendirmekle hata etmiştik; karanlıkta, hesapsız yani kökünü bilmedikleri bir dehşet duygusunun esiri olarak

işlemişlerdi cinayetlerini, buna inanmak iğrenç geliyordu bize, inanamıyor ve onlara gizli bir hayranlık besliyorduk. Belki tuhaf gelecek ama onları «gözetim» altında tutan ruh doktorları heyeti «akıllarının başında» olduğuna ilişkin rapor verince müthiş gocunduk, bir dalavere döndüğüne hükmettik. 1933 Eylül'ütKİe bnları ölüme mahkûm eden jüri üyelerinin resimleri detective dergisinde yayımlandı; büyük toprak sahipleri, ünlü tüccarlardı hepsi, ahlâklarının sağlamlığından, sağlıklannın eksikliğinden yana en ufak ^ir kuşkuları yoktu; Papin kardeşler hakkında karar verenler bu adamlardı işte; Papin kardeşlerin büyüğü Ölüm hükmünden, çok değil, tam iki gün sonra sırtına deli gömleği giydirilerek, hayatının sonuna kadar kalmak üzere akA hastanesine gönderildi. ■Gerçeğe boyun eğdik o zaman. Christine'in çılgınlığı işlediği cinayetin parıltısını biraz yozlaştırıyordu, fakat sayın jüri üyelerinin ahlâksızlığına ne buyıiracaktık? Bunun benzeri bir hüküm Gorguloff ı^m verilmişti; o da, herkeslerin bildiği gibi kazığa bağlanacak cinsten bir kaçıktı, akıl hastanesine kapatılması gerekirken giyotine gönderilmişti; eğer devlet başkanını değil de, herhangi bir vatandaşı öldürmüş olsaydı, inanın giyotine gitmeyecşk akıl hastanesini boylayacaktı, Yaşadığımız toplumun «ilkel» içgüdülere uygun biçimde yönetildiğim gördükçe tuhaf oluyor, kahkahalarla güjmek istiyorduk: toplum, işlenen cinayetle suçlu arasında bir nedensellik orantısı, bir ilişki kurmuş olsaydı Papin kardeşlerin ve Gorguloffın sorumsuzluğuna hükmedecekti. Oysa tam aksine işlenen suç ile suçlu arasındaki ilişkiyi «suça iştirak» açısından değerlendiriyor ve öldürülen bir Cumhurbaşkanı ve iki burjuva kadını için kanlı bir intikam planı uyguluyordu; cani yargılanmıyor, «şamar oğlanı» durumuna düşürülüyordu.

Başka bir olay bizi gene etkilemişti; Violette Nozieres adında, on sekiz yaşındaki bir genç kız, babasım zehirleyerek öldürmek suçuyla yargıç karşısına çıkarıldı. Papin kardeşlerin davası o sırada henüz sonuçlanmamıştı; kendini akıllı sanan biri ortaya çıkıp iki olay arasında «ortak özellikler» keşfetti, bu «başıbozuk ve bağlılık duygulanndan yoksun» gençlik için sertlik istiyor, dizginlerin görülmemiş bir katılıkla ele alınmasını savunuyordu. Annesi bir duruşmada, «Violette, ne duruyorsun? Öldür kendini!» diye haykırmıştı kızına. Oysa daha işin başlangıcında, bu kızm bir suçlu değil, bir «kurban» olduğunu anlamıştık. Fakat bütün tanıklar ve basın gerçeği göz göre göre boğdular; babasının tecavüzüne uğradığım belirten sözlerine ve bu açıklamasını doğrulayan kanıtlara karşın

genç kızın suçluluğuna hükmedildi. Burjuva ahlâkına göre babanın kutsallığı vardı ve bu dokunulmazlığın bozulmaması gerekiyordu.

Teknik ilerlemenin inanılmaz bir hızla büyüdüğünü görüyor, fakat teknik ilerlemenin yanı sıra aradığımız şeyi bulamıyorduk; toplum düzeni değişmiyor, baskı unsurları ortadan kdkmıyor, teknik gelişme ahlâk açısından herhangi bir özgürleşmeye fırsat vermiyordu; Amerikalı ekonomi uzmanları dünyamızın kısa bir süre sonra, teknisyenlerin yönetimine geçeceğini haber veriyorlardı; teknokrasi sözcüğü yeni bulunmuştu ve yavaş yavaş yaygın hale geliyordu. Televizyon tekniği kaba batlarıyla şekillendirilmişti. Profesör Picaard ve yardımcıları stratosfer tabakasındaki geniş araştırmalarına devam ediyorlardı. Mermoz, Codos ve Rossi rekor üstüne rekor kırıyorlardı; onların başarısında, bizi biraz olsun duygulandıran bir taraf, bir serüvenci coşkunluğu vardı. Ama ne yalan söyleyeyim, mekanik gelişme, gazete sayfalarında heyecanlı sözlerle kutlandığı, bol alkış ye hayranlık topladığı halde beni etkilemiyordu. Bize göre, toplumun yapısındaki «yabancılaşmayı» yok etmenin tek çaresi hâkim sınıfı değiştirmek, güçsüz hâle getirmekti. Üstelik eski Simone değildim artık, yirmi yaşımın kadını değildim; hâkim sınıfın budalalığı, yalanlan, sahte faziletleri artık kanıma dokunuyordu. Rouen'da bir konsere gittim; çevreme bakınınca, gördüm ki insanca güzelliklerden payını almak'üzere oraya gelmiş olanların büyük çoğurduğu çirkinlikle içiçe, koyun koyuna yaşayanlardır, o zaman bütün benliğimi müthiş bir keder kapladı. Ne kadar da çoktular, tükenmeyecekmiş gibi görünüyorlardı bana! Bu saltanat yıkılacak mıydı, bu çirkin kalabalığın üstesinden gelmek acaba mümkün olacak mıydı? Daha ne kadar zaman göz yumulacaktı bunlara, en büyük insani değerlerin kellileri tarafmdan temsil edildiği yalanım daha ne kadar zaman sürdürecek, çocuklarını da kendileri gibi büyütüp .başımıza beta etmelerine daha ne kadar zaman izin verilecekti? Bazı öğrencilerimi seviyor, alabildiğine sevimli buluyordum onları, ama okuldan çıkar çıkmaz amansız bir kuşku düşüyordu içime; eve dönüşlerinde, gençliğimde bizzat yaşadığım, o kapalı, o tatsız ve bütün özgürlüklerin düşmanı çevreye tıkılacaklardı.

Bütün tesellimiz, o günlerde kapitalizmin geçirdiği büyük sarsıntı oldu; bunu çöküş devrinin bir başlangıcı sayıyorduk. 1929'da ortalığı kasıp kavuran kriz geçen yıllarla daha da azıtmış, akıllara durgunluk verecek

ölçüde yoğunlaşmıştı. Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki işsiz sayısı milyonları, aşıyordu; aç insan kitleleri Washington'& yürümüşlerdi; buna karşın trenler ve gemiler dolusu buğday ve kahve denize dökülüyordu; Amerika'nın güney kesiminde pamuk yeniden toprağa gömülüyordu; HollandalIlar ineklerini sürülerle kesip domuzlara yediriyor, DanimarkalIlar yüz bin yavru domuzu katlediyorlardı. Mâslar, skandallar, ünlü iş adamlarının intihar haberleri gazete sayfalarım dolduruyordu. Dünyamız bir gün mutlaka temelinden sarsılacaktı. Sartre huzursuzdu, sık sık şu soruyu getiriyordu önüme; Dünyayı değiştirecek bu devrimin savaşçılarına biz de katılmalı mıydık? Hele bir gün, hiç unutmam, Rouen'da rıhtıma bakan büyük bir kahvenin taraçasmda hep bu meseleyi konuştuk. Bir huyumuz vardı; ideolojik açıdan zaten bildiğimiz, hazırlıklı olduğumuz konularda bile somut bir olayla karşı karşıya gelince müthiş etkileniyor, olayı bütün açılardan uzun uzun yorumluyorduk; o gün gene aynı şey oldu. Mavi tulumlu ve üstü başı yağ içinde bir dok işçisi geldi kahveye, tam arkamızdal^i masaya oturdu; biraz sonra kahvenin yöneticisi damladı, dok işçisini kovdu. Bu olay bize yeni bir şey öğretmiyordu, fakat sınıf çatışmasını bir kere daha gözlerimizin önüne seriyordu, bizim için saatlerce uzayıp giden bir tartışmanın hareket noktası oldu. Kendimize hemen şu soruyu sorduk; İşçi isınifı tarafından sürdürülen savaşıma sadece sempati göstermekle yetinebilir miyiz?' Bu savaşıma bizim de katkıda bulunmamız gerekmiyor mu? O yıllarda birkaç kere niyetlenmişti Sartre, Komünist Partisi'ne yazılmayı aklından geçirmişti. Oysa düşünceleri, tasarladığı şeyler ve yaradılışı yönünden olanaksız bir şeydi bu; kendi bağımsızlığını en azından benim kadar seviyordu, ne var ki yüklendiği sorumlulukların da bilincindeydi, işte o gün —her zaman olduğu gibi, ^«geçici» kaydını koyarak— şuna karar verdik: İşçi olanların partili olması ya da öyle davranması olağandı, ama biz bu savaşın dışındaydık, çünkü işçi sınıfı tarafından yürütülen savaşım bizim savaşımız değildi; bizim yapabileceğimiz tek şey, çok çok bu savaşımı desteklemek, onlardan yana çıkmak olabilirdi; Bizim kendi görüşler'uniz, tasarılanmız vardı ve bunlar partiye üye olmakla çözümlenecek şeyler değildi.

Buna karşılık, aşın sol eğilimli «muhalefet» gruplarmı desteklemek aklımızdan geçmedi. Troçki'ye büyük saygı duyuyorduk, onun «sürekli devrim» tezini de anarşist eğilimlerimiz açısından değerlendiriyor, tek bir ülkede sosyalizmin kurulması fikrinden daha sevimli buluyorduk. Ama

Troçki taraftarı gruplarda da Komünist Partisi'nde gördüğümüz dogmacı öğe ve ilkelerin yaşadığını, suyun başını tuttuğunu biliyor ve bü yöntemlerin etkili olabileceğine inanmıyorduk. Örneğin Gölette Audry, topu topu beş kişiden ibaret olan grubunda, sık sık Sovyeüer'de yeni bir devrimin gerekliliğini tartıştıklarını söyleyince, ona kuşkulu gözlerle baktık. Stalin aleyhtarı çevrelerin temcit pilavı gibi ikide bir öne sürdükleri Serge olayı ile de fazla ilgilenmedik. Eylemin dışında olmadığımıza inanıyorduk; kişisel ,bir katkıda bulunmak amacındaydık, belki konuşarak gerçekleştirecektik bunu, öğretmenliğimizin imkânlarından yararlanacak, yazdığımız kitaplarla etkili olmaya çalışacaktık; belki bizimki «eleştiri» açısından daha önemli, ama «yapıcı» bir çaba değildi, gene de o devrin Fransa'sında eleştirinin büyük yararlar sağlayacağını düşünüyorduk.

Yeni çıkan bütün kitapları dikkatle okuyorduk; o yıl yayımlanan Fransız romanları arasında en fazla Louis Ferdinand Cdline'in kitabını. Gebenin Ötesine Yolculuk'M sevmiştik. Bazı bölümlerini ezberlemiştik bu kitabın. Savaşa, sömürgeciliğe, budalalığa, kalıplara, toplum düzenine amansız şekilde ve bizi keyiflendiren, çarpıcı üstün bir üslûpla saldınyordu. Yepyeni bir anlatım aracı yaratmıştı Celine; yazı sanatını konuşmak kadar canlı ve etkili hale getirmişti. Aynca Malraux'nun Gallimard'da yayımlanan romanını da izliyorduk; insanlığın Durumu yer yer beğendiğimiz, ama genellikle bize ters düşen bir eserdi. Aslını ararsanız,, Fransız-romancılarının anlatım tekniğini gereğinden fazla ilkel buluyorduk, özellikle büyük Amerikan romancılanyla kıyaslanınca, bu alandaki zayıflıkları derhal meydana çıkıyordu. John Dos Passos'un ünlü eseri Ktrkikinci Paralel Fransa'da yeni yayımlanmıştı; o kitaptan çok şey öğrendik. Heıkes kendi sınıfı tarafından sınırlandırılır, fakat hiç kimse bu şartlanmaya kesinlikle mahkûm değildir, işte biz bu iki gerçek arasında bocalıyorduk o devirde; Dos Passos, bu iki gerçeği estetik planda dengelemiş, usta bir sentez yapmıştı, hayrandık onun tekniğine. Anlattığı kahramanların karşısında öyle mesafeli duruyordu ki, onları hem kendi bireysel davranışlan içinde ve kişiliklerinin en küçük aynntılarına vanncaya kadar işliyor, hem de toplum düzeninin bir sonucu olarak ele alıyordu; kahramanlannın tümüne aynı ölçüde özgürlük tanımıyordu; meselâ; ihtiyaç içinde kıvranan, yorgunluktan bitkin düşmüş, ayaklanmaya hazır kahramanlarından, sömürülen kişilerden bazılannın, bazı anlarda içtenlikle yaşadıklarına, doyduk-lanna, mutlu olabildiklerine tanıklık ediyordu; onlar

yaşıyorlardı; ama sömürgeci durumundaki sınıfın insanlarını ve onların yabancılaşmasını daha keskin çizgilerle ayınyordu; onlar bütün davranışlanyla, sözleri ve iç dünyalarındaki dengesizlikleriyle kollekhf bir ölümün ürünüydüler. Sartre beş yıl sonra N.R.F. dergisinde bu yöntemin bütün inceliklerini, etki alanını ve çapını geniş biçimde ele alarak yorumladı. Fakat Dos Passos'u okur okumaz etkisi altına girmiş onun metodu sayesinde kendimize yepyeni bir eleştiri aracı bulmuştuk. Meselâ yukarda anlattığım önemli konuşmamızı, onun üslûbuyla kaleme almıştık: «Patron memnun bir tavırla gülümsüyordu, onlar öfkeli olduklannı hissediyorlardı. Sartre piposundan iki nefes çekti ve devrimden yana olmakla hiçbir şeyin halledilmediğini söyledi. Kadın, Önünde tasanlan olduğunu, kendi eserini yazmak istediğini belirtti. Birer içki daha ısmarladılar, sonra insanın kendine ve başkalanna borçlu olduğu şeylerin hesabım çıkarmaktaki güçlüğü konuştular. Sonunda, dok işçisi olsalardı, mutlak sosyalist partisine gireceklerini, fakat kendi durumlannın buna ters düştüğünü, onlardan istenebilecek tek şeyin işçi sınıfını desteklemek olabileceğine karar verdiler.»

O günkü politik eyleme doğrudan doğruya katılmamak için gelecekteki eserlerini öne süren iki küçük burjuva aydını ancak böyle anlatılabilirdi; bu ikimizin de gerçek durumuydu, bu gerçeği unutmamaya kararlıydık.

Bizim gözümüzde Amerika, boğuk seslerle, kırık dökük ritimlerin ve görüntülerin resmigeçidi gibiydi; Hallelujah filminde seyrettiğimiz zenci danslanyla, krizli nöbetlerle, gökyüzüne doğru tırmanan gökdelenlerle, her gün yeni isyanlarla çalkalanan hapishanelerin, dev dökme fınniannm, grevlerin, ipekli çoraplar giymiş uzun kadın bacaklannın, vahşi atların, rodeö yanşlannın ülkesiydi. Bu görünüşe boş verip gerçeğe yöneldiğimiz zaman, Amerika'yı kapitalizmin en iğrenç baskılarla hüküm sürdüğü bir ülke olarak karşımızda buluyorduk; onda azınlığın çoğunluğu sömürmesini, işsizliği, ırk ayınmını, linç olaylannı sevmiyorduk. İyi ve kötü yönleriyle, oradaki hayatın olağanüstü, bütün ölçülerin ötesine taşan bir hayat olduğunu seziyor, gözlerimizin kamaştığını da hissediyorduk.

Oysa Sovyetler ülkesini daha duru, daha telaşsız gözlerle seyrediyorduk. Bazı romanlann aracılığıyla ülke hakkında, devrimin bilmediğimiz yönleri hakkında fikir sahibi olmuştuk; kentlerle taşra merkezlerinin farkını,

kollektif çabada emeği geçen komiserlerle, toprak sahibi olduklarına yüzde yüz inanmış, bundan vazgeçmeye niyetli görünmeyen köylülerin çekişmesini zaten okumuştuk. Olgunluk bakımından henüz kişiliğine kavuşmamış, bütünlüğü olmayan eser-

lerde bili

örneğin Pşnferov'un Sahtekârlar'ı, yazdığı önsözde İçendisini Dostoyevski'nin bir devamı saymaktan çekinmeyen Leonid Leonov'un Porsuk gibi romanlarında— devrim hareketinin çapına, soluğuna, yeniliğine ve çok yönlülüğüne sempatiyle bakıyorduk. Fakat devrim, bütün bu boyutlarıyla, asıl Şolohov'un Uyandırılmış Toprak‘ınâ& en üstün şekilde anlatılmış, ustalıkla dile getirilmişti. Şolohov'dan Ve Durgun Akardı Don isimli uzun kazak destanım daha önce okumuştuk; uzunluğu yüzünden cesaretimizi kırmıştı, sonuna kadar gidememiştik, ama Uyandırılmış Toprak sahici bir başeserdi. Kendinden önceki büyük ustalar gibi Şolohov da sayısız kahramanını alabildiğine canlı tutuyor, hepsini yaşatıyor, hepsinin kişiliğine ve psikolojisine bürünüyor, devrim düşmanı köylü tipini çizerken bile başarıyordu bunu. «Olumlu» kahramanını, kçmiseri insancıl ve doğru gösterebiliyordu; ama bununla yetinmiyor, ömürlerini bâtıl inançlann etkisinde tüketmiş inatçı ihtiyarları, buğdayını kimse ile paylaşmak istemeyen bu adamları da bütün gerçeklikleri içinde karşımıza getiriyordu. Tarihin oluşumu, insafsız akışı ve fırtınası ortasında çoğalan haksızlıklara, acılara, yırtılışlara parmak basmayı biliyordu.

Ne tuhaftır, Amerika'ya özel bir ilgi duyuyorduk, oradaki yaşantıyı arıyor gibiydik, gelgelelim kapitalist rejime düşmanlığımız sonsuzdu; Sovyetler Birliği’ne gelince, orada olanlara, yeni devrimin üstün çabasına büyük hayranlığımız vardı, ama yaşantı bizi çekmiyordu kendine, ilgilendirmiyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞA DOĞRU

AtMANYA'da Hindenburg'un Reich başkanlığına getirilmesi, görünüşte Alman komünistlerinin ekmeğine yağ sürmüş, umutlarını pekiştirmişti; nazi

oylan hızla düşüyordu. Fena aldandık hepimiz; nazi salgını, bazı gazetelerin deyimiyle, ülkeye «şimşek hızıyla» yayılıverdi. 1933 yılının Ocak ayında Hitler'in başbakan olarak iktidara gelişine tanıklık ettik, 27 Şubat'ta, Reichstag binasının naziler tarafından kundaklanışı ve suçun komünistlere yıkılmasıyla iş büyüdü. Alman Komünist Partisi resmen kapatıldı. Önemli sayıda Alman yazan ve bilgini, özellikle Yahudi olanlar ülkeyi terk ettiler, bunlar arasında ünlü bilgin Einstein de vardı. Mart seçimleri Hitler'in durumunu sağlamlaştırdı; 2 Mayıs'ta Paris'teki Alman Elçiliği'nin direğine gamalı haçlı nazi bayrağı çekilmişti. Bilginler ülkeyi terk ederken Cinselbilim Enstitüsü kapatılıyor, Hitler iktidarmın aydınlara karşı giriştiği zorbalıklar hepimizi telaşlandınyordu. Mayıs ayı içinde, Berlin Opera-sı'nın önündeki bir histeri mitinginde yirmi bini aşkın kitap yakıldı. Yahudi avı başlamıştı artık. Yahudilerin sürgüne gönderilmesi, ya aa kamplara kapatılması henüz söz konusu değildi, ama Yahudilerin çevresinde planlı ve kasıtlı bir ağ örülüyordu; sürekli bir boykot salgını başgöstermişti ve Yahudiler yavaş yavaş açlıkla başbaşa bırakılıyorlardı.

Şimdi düşünüyorum da, bütün bu olayları nasıl umursamadan yaşadığımıza şaşıyor ve kendimizi çok ayıplıyorum; evet, hırslanmasına hırslanıyorduk; Fransız solcuları için Alman nazizmi, Mussolini faşizminden de berbat bir şeydi; fakat nedense hiçbirimiz, nazizmin dünyanın başına inanılmaz belalar açabileceğini hesaplaya-mıyordük. Bu konuda en fazla aldananlar komünistlerdi. Alman Komünist Partisi kendini aşuı bir iyimserliğe kaptırmıştı; sol hareketi bölen, günden güne zayıflatan parçalanmalan önemsemiyordu, partinin politikası ateşi körüklemekten başka işe yaramadı; Thaelman ülkedeki on dört milyon işçinin direneceğini, faşizmin yerleşmesine engel olacaklannı söylüyordu; emekçi kitleler Hitler'in peşinden gitmeyecek, savaşmayacaklardı. Fransız Komünistleri de aynı türküyü çağırıyorlardı; 1933 Mart'ında yayımlanan Le Monde gazetesinin bir sayısında Barbusse, Hitler'in Alman ekonomisini diriltip ayağa kaldıramayacağını ileri sürüyordu; Hitler önünde sonunda devrilecek. Alman emdcçileri onun mirasına konacaklardı. Bu şartlarda barışın tehlikeye düştüğünü sezmemize elbette olanak yoktu; asıl tehlike, sağcıların şamatası ve Fransa'yı savaşa sürüklemek için kopardıkları yaygaraydı. Romain Rolland, 1932'de Europe dergisinde, sonra Le Monde'du bir bildiri yayımlamış, bazı yazarlar örneğin Andr6 Gide, bu bildiriyi imzalamaktan kaçınmamışlardı; Rolland, bildirisinde, aydmlara sesleniyordu, onlardan söz

istiyor «savaşa karşı direnmelerini» öğütlUyordu. 1933 Temmuz'nda Devrimci Yazarlar Birliği kuruldu; birlik Commune isimli dergiyi yayımlamaya başladı; bu dergi Gide, Rolland, Vaillant-Couturier tarafından yönetiliyordu. Aragon ile Paul Nizan sekreter olarak yaziişlerinde görev almışlardı; ilk hedef Fransa'da faşizme karşı dikilmek, geniş bir mücadele açmaktı; dışarda başarılan en önemli eylem, Fransız antifaşist hareketinin, merkezi Amsterdam'da bulunan büyük barış hareketi ile işbirliği sağlamasıydı. Aydınlar Hitler'e boyun eğmeyeceklerdi; Malraux başta olmak üzere hemen hepsi Leipzig duruşmasının iğrençliğini açıkça yazdılar ve söylediler; eylül ayı içinde Wagram salonunda bir miting düzenlendi. Moro-Giafferi konuştu o gün ve Dimitrof un neden savunulması gerektiğini anlattı. Ama öte yandan Barbusse kıyameti kapanyor, savaş aleyhtarı tutumunu şiddetlendiriyordu. Onu bütün Fransız solu destekliyordu. Emmanuel Berl'in yönettiği radikal-sosyalist eğilimli haftalık dergi olan Marianne'da yayımlanan bütün başyazılarda barışçı olmak, savaşı engellemek fikri savunuluyordu; Hitler'in yakında iktidardan düşeceğini, ipliğinin yakında pazara çıkacağını tekrarlıyorlardı tabî.

Alain isç savaş çıkacağına inanmanın, savaşmaya razı olmak anlamına geldiğini söylUyordu, ne yapıp etmeli, savaşın rüyasını bile görmemeliydik. Hemen bütün solcular savaş ihtimalini ortaya sürmekle sağcıların oyununa geleceklerine inanmışlardı. Bu inatçılığın, bazıla-nnda 1938 yılının sonlarına, hatta savaşın en civcivli günlerine kadar sürüp giden bu tersliğin en belirgin nedenlerinden biri de 1914-18 savaşının zihinlerdeki kötü anisiydi. Bilirsiniz, şimdiki şartların yarattığı gerçekleri görmezlikten gelmek, onları geçmişin kötü izlenimlerine bakarak umursamamak bazan tehlikelidir ve umulmadık felâketlere yol açar, ne yazık ki, solcuların gözünde, geçmiş öylesine ağır basıyordu ki, yeni şartlann gerçeğine bir türlü inanamadılar, tekrar tuzağa düştüler.

1914'de özellikle sol eğilimli aydınlar—Juares, aralarındaki tek sağduyu sahibi düşünürdü, ne yazık ki katledildi— Alman düşmanı kesilmiş, inanılmaz bir şovenizm göstermişlerdi. Savaşın sonunda büyük bir bozguna tanık oldular, «Alman heyulâsı» denilen efsaneyi yeniden diriltmemeye yeminliydiler artık; yeni savaşın haklı bir savaş olmayacağına inanıyorlardı. 1920'den bu yana pek çok yazar, düşünür ve {H'ofesör Fransız-Alman yakınlaşmasını gerçekleştirmek için çaba göstermişlerdi; budala bir

milliyetçiliğin karşısındaydılar. Radikallerden tutun da komünistlere varıncaya kadar bütün sol cephe «silahsızlanmadan» yanaydı, «Kahrolsun faşizm!» çığlıkları atıyorlardı.

İşte büyüklerimiz, yaşlılar böyle düşünüyor, savaşm imkânsızlığına inanıyorlardı. Sartre hayali geniş adamdı, insanda dehşet duygusu uyandıran her şeyden nefret ediyor, savaş çıkacağına inanmıyor, genel havaya ölçülü bir saygı gösteriyordu; bazı geceler korkulu kâbuslarla ve çığhk çığlığa uyandığını biliyorum. Bulantı da bu kâbusların etkisi vardır. O öyleydi, ben de şizofren bir hasta gibiydim. Toplumsal ve ekonomik sorunlarla ilgileniyordum, fakat bu ilgi düşüncede kalıyordu; gelişim halindeki olaylara değil, zaman aşımına uğramış ve artık belli bir kalıp içinde donmuş olaylarla haşır neşir oluyordum. Marx'tn, Rosa Luxemburg'un eserlerini, Troçki'nin Rus Devrimi'nı, Farbman'ın beş yıllık plan hakkındaki incelemesini. Amerikan işçisinin yaşayışı üzerine yazılmış kitapları okuyordum. Fakat politik yazılara tahammülüm yoktu, böyle yazılan okudukça şaşkına dönüyordum. Politik gelişmeleri anlamsız bir olay yığını kabul ediyordum; onlar! değerlendirebilmek için hep geleceğe dönük yaşamak, geleceği şimdiden hesaplamak gerekiyordu; bunu istemiyordum işte. Uzaktaki geleceğe inanıyordum aslmda; bekleyişlerimin, isyanlarımın günün birinde karşılık göreceğini düşünüyordum.

Sartre'ın tavrı da, öbür düşünürlerin tutumundan farklı değildi. Bütün «hümanizmalara» düşmandı, hepsiyle alay ediyordu; insan denilen yaratığı bir bütün olarak görüyor, ondan nefret edilmesini ve onub her şeyden üstün tutulmamasını imkânsız buluyordu. Oysa ikimiz de Paris'in caddelerinde, Madrid'in arenalarında, Valencia'da hep kalabalıkların içine giriyor, böyle insanlarla omuz omuza yaşamaktan hoşlanıyorduk. Londra'da Sirand kesimindeki binaların kirli cephelerinden, doklardan, depolardan, gemilerden, fabrika bacalarından neden hoşlanıyorduk acaba? Sanat eseri değildi bunlar, hiçbiri barok ve şairâne özellikler taşımıyordu; bu hiçbir güzelliği, hiçbir çekiciliği olmayan binalar ve sokaklar insanın şartlandığı yaşantıyı aşan, ya da bu şartlanmanın dışında kalan şeyler değildi; şartlanmayı somuûaştıran, ona biçimini ve boyutlannı veren şeylerdi. Onlara büyük bir ilgi duyduğumuza göre insanları umursamadığımıza hükmedilemezdi. Aklımıza takılan soruya bir yanıt aradık, ama bujamadık.

Nazi aleyhtarı Almanlar, 30 Haziran gecesi meydana gelen olaylara ve Hindenburg'un istifasına rağmen iyimserdiler, Hitler'in yakında devrileceğine inanıyorlardı. Sartre onlara inanmak istiyordu, fakat bir bakıma da Almanya'yı terk ettiğine seviniyordu. Tatili fırsat bilip birlikte bütün Almanya'yı gezecektik; sonra o, tekrar Le Havre'daki görevi başına dönecekti.

Hamburg tipik bir Alman kentindi, burada da naziler çoğunluktaydı, fakat her şeyden önce büyük bir limandı; hareketsiz yatan, gelip giden gemilerin, her köşesinde gemici meyhaneleri ve serkeşlikler yuvası olan bir kentti. Ahlâksızlığın önüne geçmek amacıyla genelevler kapatılmıştı; ama ara sokaklardaki evler gizlice çalıştırılıyordu; derileri pörsümüş yorgun kızlar demirparmaklıklı ve bol ışıklı pencerelerin gerisinde kendilerini teşhir ediyorlardı gene; çchrelerıı^e en küçük bir kımıldama görünmüyordu, berber dükkânlanndaki cansız manken-1er gibiydiler. Rıhtımda, havuzların çevresinde geziniyorduk; geceleri serseri muhitlerine iniyorduk; oradaki hareket, canlılık hoşumuza gidiyordu. Elbe nehrinde vapur gezintisine çıktık, tek bir ağacın bitmediği Heligoland kayalıklarına kadar uzandık; bir Alman geldi yanımıza, kırk yaşlannda görünüyordu, başında siyah bir kasket vardı, suratsız bir adamdı, önce üç beş lâf ettik, sonra 1914-1918 Savaşı'nı çavuş olarak bitirdiğini söyledi, konuştukça sesinin tonu yükseliyordu: «Yeni bir savaş olursa dedi, yenilen biz olmayacağız; şerefimizi, gururumuzu yeniden kazanacağız.» Sartre ona savaşın çok gereksiz bir şey olduğunu anlatmaya çalıştı; hepimizin barış için çalışması önemliydi, «şerefimiz daha önemli», dedi adam. «Bizim asıl amacımızdır bu.» Besbelli, azılı bir fanatikti. Eski bir asker olduğuna göre, militarist tutkular taşımasını olağan ktu'şılıyor ve tedirginliğimi yenmeye çabalıyordum; acaba kalabalık mıydı böyle düşünenler, çoğunluk onlarda mıydı? kin ve intikam duygularının böylesine yoğun patlamalarla ortaya çıktığını, bir insan çehresini bu kadar çirkinleştirdiğini ilk defa görüyordum. Yolculuk boyunca hep o adamı unutmaya çalışıyordum, fakat ne yapsam çehresi gözlerimin önünden gitmiyordu.

Kıpkırmızı kiliselerle dolu Lübeck kentinin sakin sokaklarında, deniz rüzgârının durmadan okşadığı Siralsund'da kahverengi gömlekli nazilerin kol gezdiğini defalarca gördük. Oysa görünüş olarak sessiz insanlardı bu kentlerin sakinleri; meyhanelere sıkış tepiş çöreklenip bira içiyor ve neşeli

şarkılar söylüyorlardı. İnsanca duygulara böylesine yakın oldukları halde, nasıl oluyor da vahşi cinayetlerin, kanlı hesaplaşmaların özlemini çekiyorlardı?

Açık konuşmak gerekirse, Almanlardaki kaba saba hümanizma duygusunun bizim ^in çekici ve sıcak bir yönü yoktu. Berlin'den geçtik, Potsdam'a kadar uzandık; orada ünlü Kuğu Adası'nda çay içtik; çevremizdekilerin yüzüne dikkatle bakıyor, ama her seferinde umutsuzluğa kapılıyorduk; bir tanecik olsun sevimli, ilk bakışta sıcak görünüşlü insan yoktu aralarında, hattâ insanda merak uyandıran bir insan çehresine bile rastlamak olanaksızdı. Ispanya'yı, İtalya'yı çok arıyorduk; oralarda, kahve taraçalannda görüp tanıdığımız alabildiğine ilgi çekici insanları özlüyorduk açıkçası.

Dresden Berlin'den daha çirkin ve tatsız bir kentti. Oradaki bir kahvenin tuvaletinde başıma gelenleri anımsıyorum sadece, tuvalete girmiş, aynanın karşısında makyajımı tazeliyordum; kahveyi işleten kadın girdi içeriye, beni görünce yanıma geldi, kötü kötü homurdanarak «Ruj sürmeyin dudaklarınıza, dedi. Almanya'da yoktur böyle şey, kimse dudağını boyamaz!"

Sınınn öbür tarafında insan birdenbire rahatlıyor, soluk alıyordu. Prag caddeleri Fransız kahvelerini andıran kahvelerle doluydu; ortalık, çevremizdeki insanlar, her şey neşeli ve kaygısızdı; sokaklar sevimli, eski meydanlar huzurlu ve Yahudi mezarlığı son derece çekiciydi. Boş bir dans salonuna girdik, içeride kimsecikler yoktu; şef garson Fransız olduğumuzu anlayınca orkestraya haber uçurdu, bizi milli marşımızla selamladılar, oradaki tek tük müşteriler'gülümsüyor, hattâ zaman zaman alkışlayarak tempo tutuyorlardı. Hayli acılı bir andı.

Viyana'ya geçmeyi tasarlıyorduk. Fakat bir sabah, otelden çıktığımızda sokaklarda kalabalık gruplar gördük; halk gazeteleri kapışıyor, Doljfuss ve M. başlıklarına korkulu gözlerle bakıyordu. Almanca bilen biri Sartre'a durumu anlattı, Dolfuss katledilmişti. Bugün anlıyorum, bizi Viyana'ya sürükleyecek nedenlerden biriydi bu, ama o devirde öylesine iyimserdik ki! Dünyanın gerçeğini barışta görüyorduk, yas tutan, o bilinen neşesini yitirmiş bir Viyana'nın çekici olmayacağına aklımızı takmıştık. Şizofrenlere özgü bir şaşkınlıkla planlarımızı değiştirmek istedim. Sartre buna karşı çıktı; budala bir dramın altüst ettiği bir kentte sıkıntıdan patlamaya razı

değildi. Dolfuss'un öldürülmesinin sonuçlarını hâlâ ölçemiyorduk; bu cinayetin Avusturya'nın, hattâ Avrupa'nın maskesini alaşağı ettiğini' maskaralığı olanca çıplaklığı ile ele verdiğini hâlâ kavrayamamıştık. Belki de Sartre bu gerçeği sezinliyor ve Alman'yada yaşadığı dokuz ay boyunca sürekli şekilde burun buruna geldiği bu uğursuz gerçekten kaçmaya çabalıyordu; Orta Avrupa günden güne nazilerin kontrolü altına giriyordu artık; nazizm, komünistlerin sandıkları gibi, gelip geçici bir saman alevi değildi; artık belli olmuştu.

Trajediye sırtımızı döndük ve Münih yolunu tuttuk.

1934 Ekim'i ile 1935 Mart'ı arasındaki devrede dünyanın politik çehresi adamakıllı karıştı. Ayrıca ekonomik durum gittikçe sarsılıyor, kriz büyüyordu; Salmson, Citroen gibi büyük fabrika ve şirketler iflâsm eşiğine kadar gelmişlerdi. Fransa'daki işsiz sayısı iki buçuk milyonun üzerindeydi. Ülkeyi garip bir şövenizm kaplamıştı, bizimkiler açıkta beklerken İtalyan, ya da PolonyalI işçi çalıştırmak hıyanet sayılıyordu. Aşın sağcı öğrenciler boyuna gösteri yapıyor, Fransa'daki yabancı öğrencilere sataşıyorlardı; onlan kendi lokmalannı haksız şekilde paylaşmakla suçluyorlardı. Müfettiş Bonny olayı Stavisky skandalinin yeniden ^evlenmesine yol açtı; Bonny, Gringoire dergisi aleyhine açtığı hakaret davasında, özellikle Matmazel Cotillon'un tanıklığı üzerine, görülmemiş bir. yenilgiye uğradı, üstelik suçlu çıkanidı; şantaj yapmakla suçlanıyordu. Ocak ayında Sarre bölgesinde yapılan oylama Almanlar lehine işlemiş ve bölge halkı yüzde doksan çoğunlukla Almanya'ya bağlanmayı kabul etmişti. Antidemokratik propaganda gittikçe şiddetleniyordu. «Croix de Feu» isimli'faşist hareket artık geniş bir taraftar kitlesi bulabiliyordu; haftalık Candide dergisi bu hareketin resmi organı durumundaydı; albay La Roque, İhtilâl adını verdiği programını bu dergide açıkladı. Carhuccia ise faşizmin bir başka biçimini savunuyor ve yazılarım Gringoire'ia yayımlıyordu, dergi 1934 ortalarında altı yüz elli bin haftalık tiraja fırlamıştı, babamın sürekli okuduğu ve çok sevdiği dergiydi zaten. Bu milliyetçi ve sağcı cephe Fransa'da da bir Hitler'in ortaya çıkmasını bekliyor, bunu körüklüyordu; Hitler ve Almanya'ya karşı savaş istiyorlardı; askerlik süresinin iki yıla çıkarılması önerisi onlardan geldi. Laval dışişleri bakanlığına getirilince sağcılann barışçı bir politika izledikleri görüldü. Mussolini Habeşistan'ı işgal etmeye hazırlanıyordu. Laval onunla bir anlaşma imzaladı, bu anlaşma

Mussolini’yi davranışlarında tamamen serbest bırakıyor, Habeşistan işgaline yeşil ışık yakıyordu. Laval Hitler’le de pazarlık masasına oturdu. Belirli bir aydın zümre ona ayak uydurdu. Drieu La Rochelle nazilere sempati duyduğunu açıkça söylemekten çekinmiyordu. Ramon Femandez, yıllarca bir militan olarak çalıştığı devrimci örgütlerden istifa ederken «Ben cepheye giden asker dolu trenleri seviyorum» diyordu. Radikal sosyalistlerin organı Marianne delgisi Laval’i destekliyordu. Emma-nuel Beri, bir Yahudi olmasına rağmen «Almanya’yı dostluk ve hakseverlikle incelediğimiz zaman, Bay Hitler Yahudi aleyhtarı bazı tedbirleri kanunlaştırdı diye İni ülkeyi horlamaya, dostluğu bozmaya gerek yoktur» diye yazıyordu.

Sol cephede kararsızlık vardı. 1934 Haziran’ında Alain, Lange-vin, Rivet, Pierre Geröme gibi solcular faşist aleyhtarı bir komite kurmuşlardı, amaçlan gerici patlamalara engel olmaktı. Almanya’daki Yahudi düşmanlığını yerden yere vuruyor, İtalya’da fikir suçlularına uygulanan yöntemleri dünya kamuoyuna şikâyet ediyorlardı. Fakat temel sorun haline gtelen «savaşmak mı, yoksa barış içinde yaşamak mı?» sorusuna açık ve kesin bir yanıt vermiyor, albay La Roque politikasıyla Lâvu/’ınki arasında bocalayıp duruyorlardı.

İspanya

Pagniez ve Madam Lemaire güney Ispanya'yı birlikte gezmemizi önermişlerdi, bu yolculuğu onların otomobiliyle yapacaktık.

Önce Sevilla'ya uzandık. Biz önceden gitmiştik, Pagniez ve Madam Lemaire arkadmı gelecek, bize orada yetişeceklerdi. Simon Oteli'nde buluştuk. Madam Lemaire yeşil bir elbise giymişti sırtına, başında gene aynı renk bir şapka vardı, alabildiğine genç görünüyordu; sevinçle birbirimize sarılıp kucaklaştık. Pagniez de güleç ve neşeliydi; adetâ her dokunduğu şeye mutluluk verebilecek rahatlıktaydı.

Zaten sayısız güzellikleri olan bir kentti Seviliş, bizi nasıl olsa etkileyecekti, fakat orada aradığımızdan fazlasını da bulduk; eğlenceli bir hükümet darbesi de gördük. Pencerelerimizin altında kıyamet kopuyordu; askerler, subaylar, askerî araçlar durmadan geçiyorlardı. Madam Lemaire iyi

İspanyolca konuşuyordu, oda hizmetçisinden bu kargaşalığın nedenini sormı^, aldığı yanıtı hemen bize yetiştirmişti; kocaman siyah bir arabanın içirme, iki subayın ortasında gördüğümüz adam kentin belediye başkanıydı; garnizon komutanı general Sanjurjo tu tuk lam işti onu;/ kendisine bağlı birlikleri şafakla beraber harekete geçirmiş ve bütün stratejik noktalan işgal etmişti. Otelin salonunda.

Cumhuriyet'i temelinden yıkmak amacıyla düzenlenmiş müthiş komplodan bahsediliyordu. Kentin girişine konan bir hoparlörden yayın yapılıyor, vatandaşlar sükûnete çağrılıyor, general «kışkırtıcıların» susturulduğunu bildiriyordu- Sokaklar asker doluydu; kaldırımlarda tüfekler çatılmıştı, fakat ortalık sessizdi; müzeler, kahveler ve. bütün turistik yerler açıktı, hayat devam ediyordu. Büyük bir kalabalık şarkı söyleyerek caddelerde geziniyordu. Bu kalabalığın peşine takıldık; Las Sierpes denen aristokrat semtlerinde yangın çıkarılmıştı. Hiç de aceleci görünmeyen itfaiyeciler yangın yerine geldiklerinde, yangını seyreden kalabalık «Sakın söndürmeyin!» diye bağırıyorlardı onlara, itfaiyeciler de gülerek «Meraklanmayın, dediğiniz gibi olacak» yanıtını veriyorlardı. Hortumla su sıkmak için her şeyin bir güzel yanmasını beklediler. Sonra ansızın sebebini anlayamadık, müthiş bir panik çıktı, kalabalık çil yavrusu gibi dağılmıştı, dört bir tarafa kaçışıyorlardı. «Budalaca bir şey bu» diyordu Madam Lemaire ve kenara kaçmamakta direniyordu, oradakileri soğukkanlı davranmaya zorlamak niyetindeydi, kendinden geçmiş, bar bar bağırmaya başlamıştı; Pagniez onun bileğine yapıştı, güçlükle kenara çekti. O gün öğleden sonra Giıalda'y& .tumandık; taraçadan belediye başkanının düzenlediği zafer geçidini .seyrettik, dostları yetişip onu tutuklu olduğu cezaevinden kurtarmışlardı, kentte zafer çığlıkları atarak dolaştırıyorlardı; hemen altımızdaki bir sokakta bir arabanın lastiği patladı, kalabalık bu patlamanın silah sesi olduğuna hükmetmiş olmalı ki gene paniğe kapıldı, gene dört bir yana kaçışmaya başladı. Bu kargaşalık çok eğlendirmişfi bizi. Ertesi gün, bâr de baktık, gürültü patırtı bitmiş. Fakat havada bir tuhaflık seziliyordu. Madam Lemaire ile postahaneye gittik, herkes bize tuhaf tuhaf bakıyordu; oradakilerden biri öfkeyle yere tükürdü, bana dönerek homurdandı: «Ne işi var burada!» diyerek beni gösteriyordu. Çok şaşırdım. Postahaneden çıkınca, Cook turist acentasına uğradık, bazı konularda bilgi almak istiyorduk, orada da homurdanmalar hissettim. Memurlardan biri, boynumdaki fuları gösterdi ve «Bu renkleri kasıtlı olarak mı

kullanıyorsunuz burada?» diye sordu. Şaşırdığımı görünce açıklama yaptı; fularımdaki renkler, Ispanya'da monarşi taraftarı olanların renkleriydi; kırmızı fon üzerinde iki sarı leke halinde zambak resimleri vardı fularımda, dekora son derece ters düşen bu süs eşyasını hemen boynumdan çıkardım. Öğleden sonrayı Triona kesiminde, kenar mahallelerde dolaşarak geçirdik. Aynı gece, Sartre ile beraber, Ala-meda yakınlarındaki bir halk meyhanesine çöreklendik; şişman ve etli İspanyol kadınları fıçıların üzerinde dans ediyoriardı; küçücük çocuklar çiçek satıyorlardı sokaklarda, kadınlar bu çiçeklere bayılıyor, mutlaka saçlarına takıyorlardı. Nefis, güzel kokularla süslü bir geceydi.

Ispanya'daki iç savaşı tam iki buçuk yıl boyunca hayatımızın en büyük olayı olarak yaşadik; bizi allak bullak eden bir dramdı. Franco ordularının başarısı, sağcıların umduğu kadar kesin ve çabuk değildi; bizim umduğumuz kadar da çabuk ezilmemişlerdi. Cumhuriyet düşmanlarının Madrid'e yürüyüşü bir süre önlenmiş, ama Sevilla'da, Saragossa ve Oviedo'da tutunmuş, geniş bir taraftar kitlesi bulmuşlardı. Ordunun hemen hemen tamamı, en kötümser hesapla yüzde doksan beşi ve bütün devlet mekanizması Franco'yu destekliyordu; Cumhuriyet yönetimi, kendini savunabilmek için giriştiği savaşta sadece halktan yardım görüyordu.

Halk kifleleri inanılmaz bir coşkunluk ve heyecan içinde Cumhuriyet yönetiminin yardımına koştular. Gazetelerde okuduklarımız, Fernand ve arkadaşlarından gelen haberler bizi hem umutlandırıyor, hem şaşkına çeviriyordu. Madrid ve Barcelöna'da işçiler askeri garnizonlara baskın vermiş, tepeden tırnağa silahlanmışlardı; Madridli işçiler Montana garnizonuna kızıl bayrak çekmişlerdi. Köylüler ellerinde eski püskü ne .kadar silah varsa hepsini çıkarmışlar, direnmeye hazırlanmışlardı. Kent ve köylerdeki milis kuvvetleri silah sıkıntısı çekiyor, bu yüzden sopalarla savaş eğitimi yapıyorlardı; çok sayıda kadın vardı aralarında; savaşmaya kararlıydı bu kadınlar, erkekler kadar korkusuz ve inatçıydılar. Franeo'nun tanklarına, dinamiteros adıyla çağrılan Cumhuriyet taraftarları el bombaları ve yangın şişeleriyle karşı koyuyorlardı. Silahsız bir halkın. Mülkiyet, Kilise ve Para tarafından bir heyûla gibi karşısına çıkarılan, devrin en gelişmiş, en etkili silahlarıyla' donatılmış gerici kuvvetlerine karşı amansız mücadelesiydi iç savaş; insanın kanını donduran bir kahramanlık destanıydı; hepimizin sorunu, hepimizin savaşıydı. Başka hiçbir ülke

Ispanya'ya bizim kadar yakın değildi. Femand en iyi dostlarımızdan biriydi üstelik; Madrid güneşi altında. Cumhuriyetin birinci yılını onunla birlikte kutlamıştık; general Sanjurjo'nun kaçışından sonra Sevilla halkının coşkunluğunu biz paylaşmıştık gene; aristokrat evlerinin ateşe verilişini, itfaiyenin bu yangını seyredişini gözlerimizle görmüştük orada. Burjuvaların, papazların saldırganlığın^ İspanyol köylüsünün yoksulluğuna tanık olmuş. Cumhuriyet yönetiminin başarı ulaşmasını gönülden dilemiştik. Daha geçen şubat ayında, Pasicnaria'-nın sesiyle Coşmuş ve umutlanmıştık; onların yenilgisi, herbirimizin tek tek yenilgiye uğraması gibi bir şeydi. Üstelik Ispanya'daki iç savaşın, kendi geleceğimizi doğrudan doğruya etkileyeceğini biliyorduk; sol basın İspanya Savaşı'na, Fransa'nın bir iç sorunu kadar, hattâ belki daha fazla önem veriyordu. Burnumuzun dibinde yeni bir faşizm yuvasının yerleşmesine razı değildik.

Emindik zaferin Cumhuriyetçilerde kalacağına, ufacık bir kuşkumuz yoktu. Bir geceyi anımsıyorum; daha önce size sözünü ettiğim lokantada. Cumhuriyetçilerle yanyana oturmuştuk. Gencecik bir İspanyol kadını ayağa fırlamış, özgürlüğün ve halkının zaferine adanmış bir şiiri oradakilere okumuştu; gerçi dilinden anlamıyorduk, bu şiirin sadece hangi anlama geldiğini öğrenebilmiştik, ama kadının sesindeki titreşimler, sahici coşkunlukv e yüzünün ifadesi bizi müthiş etkilemişti. Oradakiler coşkuyla doğrulup, hep bir ağızdan «Yaşasın İspanya Cumhuriyeti!» diye haykırdılar. Herkes Cumhuriyet'in çok yakın bir gelecekte kesin zafere ulaşacağını düşünüyordu. Pasionaria faşistlere meydan okumuş, «Size hayat hakkı tanımıyoruz!» diye bağırmıştı, bütün ülkeye dalga dalga yayılmıştı bu çığlık.

Bizdeki coşkunluğun bir başka özelliği de vardı; öfkeliydik, hem de alabildiğine öfkeliydik. Zaferin çabuk kazanılabilmesi için Fransa'nın yardıma koşması, vakit geçirmeden İspanyol halkının yanında yer alması. Cumhuriyetçilere top, makineli tüfek, uçak ve cephane yardımı yapması gerekiyordu; Cumhuriyetçilerin en çok buna ihtiyacı vardı; fakat Fransa ile İspanya yarasında var olan ticaret anlaşmasının tanıdığı olanaklara rağmen, hükümetin başındaki LĞon Blum, daha ağustos başında duruma müdahale etmemek kararı almıştı;

Cumhuriyetçilere silah vermeyi reddediyor, hattâ daha ileri giderek sının kapatıyor, böylece çeşitli kuruluşların Ispanya'ya özel şekilde silah sevketmesinr de engelliyordu. S Eylül'de İrun düştü, ellerinde düşmana karşı koyacak yeterli silah ve cephane bulamayan Cumhuriyetçiler kenti terk etmek zorunda kaldılar, oysa yarım kilometre mesafede iki tren dolusu cephane ve silah bekletiliyordu, Fransız mıdcamlan bu iki treni durdurmuş, sının geçmesine izin vermemişlerdi. Bu ambargo Talavera'nm düşmesine, Franco ordulannın Estrantadure ve Guipuzcoa kesimlerinde hakimiyet kurmalarına da yol açmıştı. Blum'un kancıkça tarafsızlığına rağmen, Hitler ye Mussolini faşistlere açıktan açığa silah, malzeme ve personel yardımında bulunuyorlardı. 28 Ağustos günü Madrid'e ilk bombayı atan uçak Alman yapsı bir .funker'di. Malfaux'nun ve emrindeki havacıların yiğitliğine. Cumhuriyetçilerin hizmetine koşmakta gösterdikleri kahramanlığa hayrandık; fakat tek başlanna nazilerin hava kuvvetine kafa tutmaları mümkün müydü? Saint-CIoud'daL düzenlenen barışçı miting sırasında, halk Leon Blum'a bağırıyor, «Ispanya'ya uçak ver!» diyordu. Sendikalar, komünistler ve sosyalistlerin büyük çoğunluğu sınırın açılmasını istiyorlardı. Sosyalistlerin öbür kısmı ve özellikle radikal-sosyalistler Blum politikasını dcsteklcdile; «tik işimiz barışı kurtarmak», diyorlardı; aslında faşizmden yana değildiler, ama Frenle Popular, yani Halk Cephesi'ni çepeçevre saran devrimci coşkunluk onları ürkütüyordu. Fikir ayrılıkları günlük gazetelere de bulaşmıştı. Guehenno hâlâ o eski ve bildik türküyü çağırıyor, «barışın devrim için feda edilemeyeceğini» yazıyordu; öbür yandan, koyu bir barış taraftan olmasına rağmen Romian Rolland barışın kurtuluşunu Cumhuriyet Ispanyası'nın kurtuluşunda görüyor, onlara yardım edilmesini istiyordu. Canard Enehaine'deki gazeteci ve düşünürlerin çoğu «müdahale» taraflısıydı-lar; spvaştan herkes kadar biz de nefret ediyorduk, ama Cumhuriyetçilerin yüz makineli ve iki üç bin tüfekle Franeo'nun hakkından gelebileceklerine inanamıyorduk; bu kadarının bile onlardan esirgendiğini gördükçe öfkeleniyor, sinirden kıvranıyorduk. Blum'un olağanüstü çekingenliği, sözde «tedbirliliği» yüreğimizi burkuyordu, bunun barışa bir yararı olabileceğine de aklımız kesmiyordu. Ekim başında faşist-

lerin Madrid kapılarına dayandığını, kasımda Üniversiteyi işgal ettiklerini ve Cumhuriyet hükümetinin Valencia'y& taşındığım tüylerimiz ürpererek öğrendik. Fransa hâlâ kımıldamıyordu! Nasıl olduysa, aylardır bu felaketi

umursamayan Sovyetler telaşlandılar, tank, uçak, makineli tüfek ve gönüllü milis kuvveti yolladılar ve Madrid geri alındı.

Madrid kapılarındaki savaş en dramatik günlerini yaşarken Femand dayanamadı, artık Paris'te kalmasına olanak yoktu, gözüne uyku girmiyordu; yurduna gidip Cumhuriyetçilerle omuz omuza dövüşmeye karar verdi. Bu yüzden Pagniez'le hırlaştık; o Femand'ın bu davranışını «maskaralık» olarak niteliyordu; Bayan Lemaire katı konuşmuyordu, suna Femand'ın karısı ve çocuklannı hiç düşünmeden kendini ateşe-attığını söylüyordu; kahramanlık gösterisinden vazgeçip onların yanında kalmasına taraftardı. İkisi de Cumhuriyetçilere sempati besliyorlardı, fakat bu savaşın zafer kazanmış bir devrim niteliğine kavuşmasına gönüllü değillerdi. Femand'nın davranışını biz çok beğeniyorduk oysa, yiğitçe bir davranış kabul ediyorduk; kansı Stephan ve dostlarıyla birlikte istasyondan uğurladık onu. Ressam Bermann'da Femand'la birlikte Ispanya'ya gitti. Uğurlamaya gelen herkes heyecanlıydı; Cumhuriyetçiler kazanacaktı, buna inandırmıştık kendimizi, ama ne zaman ve ne büyük acılar pahasına kazanacaklardı? Bilemiyorduk.

Franco ordusunun ayaklanmasına büyük ölçüde Mussolini sebep olmuş, faşist generali isyana o teşvik etmişti; ayaklanmanın yaygın hale gelip büyümesi «Mihver» devletlerinin umutlanmasına yol açmıştı; bu ı^vletler Almanya ile Japonya arasında imzalanan yeni bir dostluk anlaşması ile daha da güçlenmişlerdi. Fransa'daki sağcı cephe faşistlerin başarısını çılgınca alkışlıyor, özellikle «Batıcı aydınlar» grubu, Maxence, Paul Chack ve Miomandre gibiler büyük şamata koparıyorlardı. Babamın zibidiliğine de alışmıştım; karşıma dikilip Gringoire dergisini göklere çıkanyor hele Stdphane Lausanne isimli kadın yazarın marifetlerini öve öve bitiremiyordu. Hele evdekiler, kuzenlerimle bir olup, Frenle Popular'&, Frenle Crapular ismini takarak hakaret ediyorlardı; «Alçaklık Cephesi» diyorlardı. Cumhuriyetçilere ve kilise kapılarında öldürülen çocukların, ırzına geçilen kadınların, yakılan manastırların hesabını sormaya kalkıyorlardı bana; oysa bunların hepsi yalan, hepsi baştttmbaşa uydurma şeylerdi. Görüş açıları beni şaşkına çeviriyordu. Alman yapısı Srufeîlann gökten bomba yağdıı/nasma, suçsuz insanlan kitle halinde yaylım ateşine tutmasına nasıl sevinebildiklerine şaşkınlıkla bakıyordum. Sağcı cephenin organı durumundaki gazeteler iyice azıtmış, işi alçaklığa vardırmışlardı;

Carbuccia'nın düzenlediği fesat kampanyası İçişleri Bakanı Salengro'nun infiharına neden oldu. Bu sefer işverenler başkıldırmıştı; işçilerin haziran grevinde koparıp aldıkları tavizlere karşı çıkıyor, durumun kendi lehlerine düzeltilmesini istiyorlardı. Fransız solu ise İspanyol Cumhuriyetçilerine yardım konusunda fikir ayrılığına düştüğü halde, gelecek konusunda ağız birliği ediyor ve umutlu görünüyordu.

Nizan, Madrid kentinde sürekli bombardıman arasında toplanan «Yazarlar Kongresi»nden döndü. Müthiş canlı bir gözlemciliği vardı; toplantıya katılan yazarların çeşitli davranışlarını, kiminin korkaklığını, kiminin telaşını ve bomba yağmuruna tutulan bir kentte bulunmaktan duydukları heyecanı bize birbir anlattı, hele bir tanesi vardı ki, en ufak ve önemsiz bir gürültüde bile masanın altına saklanıyordu. Hallaç pamuğu gibi atılan Madrid her şeye rağmen çoğunluk içindeydi. Oysa Cumhuriyetçilerin durumu gerçekten kritikti. Mayıs başında Bareelona'd& anarşistlerle sendikacılann Cumhuriyet yönetimine karşı ayaklanışı her şeyi altüst etmiş, Catalogna‘y\ faşistlerin işgaline bırdcmıştı. Negrin yeni bir Cumhuriyetçi kabine kurmuştu; ilk iş olarak anarşistlere gözdağı vermiş, Troçki taraftan muhaliflerin faşistlere karşı girişilen savaşı zayıflatmalarına engel olmak istemişti. P.O.U.M'un liderleri tutuklanmıştı, komünistler onları ihanetle suçluyorlardı. Öte yandan anarşistier ve bazı sosyalist gruplar da Negrin'e cephe almışlardı; onun kitleleri ezerek Cumhuriyeti parça-, ladığını söylüyorlardı. Cumhuriyetçi cephedeki bu çelişkiler bizim geleceğe umutla, güvenle bakmamıza engel oluyordu. Alman uçakları Madrid ve Barcelona'yı sürekli şekilde bombardıman ediyorlardı; Franco'ya bağlı'birliklerin kuzeyde giriştikleri harekât gittikçe genişliyordu. 19 Harran'da Bilhao kenti faşistlerin eline geçti. Fransız solunun kararsızları, tarafsızlık meraklıları ne halt ettiklerini yeni yeni anlamaya başlamışlardı. Gudhenno, Vendredi gazetesinde yayımladığı bir yazıda kendi tutumunu şöyle eleştiriyordu: «Benim yaşımdaki insanların yüreğinde, insanın tüylerini Ürperten büyük hatalının acısı var. Barışı seviyor ve kurtarmak istiyorsak, savımı göze almalıyız.» Çok kimse onun durumundaydı, kararsızlar fikir değiştiriyordu. Gelgeldim hükümet inat ediyor, tutumundan bir türlü vazgeçmiyordu. Bütün hödüklüğüne ve sakınımlı görünüşüne karşın Blum hükümeti devrildi; bankalar, demiryolları ve sigortalar yemişti onun başını. Hükümetin yeni başı Chautemps'ın «müdahale» karan alacak vakti yoktu. Sol cephe gene iktidardaydı, ama Canard Enchaind'dekilerin

deyimiyle "yeni bir halk cephesi formülü uygulanıyordu; öyle bir halk cephesi ki, komünistler, sosyalistler, hattâ radikaller temsil edilmiyordu bu hükümette.»

Kötü Günler

Fransa'daki Halk Cephesi aylarca can çekişti; sosyalistler Chautemps hükümetinden çekilince koca cephe gümbürdeyiverdi. Sol kanat gittikçe bölünüp çaptan düşerken sağcılar güç kazanıyorlardı. Fransız İşverenleri Konfederasyonu binası sağ cephe tarafmdan kundaklandı; olay açık bir provokasyondu ve bütün amaç sorumluluğu sol-culann başına yıkmak, ohlan zm durumda bırakmıdttı; tabî gemş bir soruşturma açıldı ve La Cagoule isimli faşi^ ölçtün t)iarlığı, hattâ düzenlediği sayısız komplolar meyd^ıa çıkanidı. Faili Imlunamayan pek çok cinayet bu örgütün işiydi; mühendis Navachine'nin Boalogne ormanında bulunan cesedi, Laetitia Toureauz'nun Dorâe kq>ısına yakın bir yerde, metro vagonunda ele geçen ölüsü, faşist aleyhtarı «Adalet ve Özgüllük» isimli örgütün kurucusu olan Rosselli kardeşlerin katledilmesi hep CagauİE mensubu faşist tedhişçilerin eseriydi. Ocak ayının son günlerine kadar bu örgütün, kırktan fazla üyesi tutuklandı. Generşi Miller'in öldürülmesi ise, bütün Avrupa ve Amerika'ya dağılmış, üstelik mensuplarının -büyük çoğunluğu beyaz Rus dan başka bir faşist kuruluşu su yüzüne çıkardı. Tek tek ele almmca bu örgütler tehlikeli sayılmayabilirdi; fakat onların varlığı, dünyanın dört bucağına kadar uzanan faşist bir enternasyonalin varlığını da gösteriyordu. Zaten maskesini çıkarmıştı faşizm «Mihver» devletleri Uzak Doğu'da yeni bir savaşa girmişlerdi; Japonlar Marka Polo köprüsü başında meydana gelen olayları fırsat bilip Pekin'i işgal ettiler, bütün Çin'i istilâ hevesine kapılmışlardı. Çinliler büyük bir inada direndiler, milliyccti ve komünistler, iç savaşa ara vermiş, omuz omuza savaşıyor, Japon istilâsına karşı koyuyorlardı. Bu savaş çok pahalıya patladı onlara! Naakia kenti yerle bir edildi. Şangay'ın kuzey kesiminde milyonlarca insanın yaşadığı Çapei bölgesi alev alev yanıyordu. Gazetelerde tüyler ürpertici fotoğraflar yayımlanıyordu; Japon bombaları altında paramparça olarak can veren ktulın ve çocukların resimleriydi bunlar.

Hitler ve Mussolini Cumhuriyet Ispanya'sım çarmıha geriyorlardı. 26 Ağustos'ta İtalyan birlikleri Santander kesimine girmişlerdi; ekim sonlarında Gijon düştü; faşistler AsPirias bölgesinin can damarı olan zengin kömür yataklarına sahiptiler artık, Biscaye'deki demir madenleri de onların elindeydi; faşistleri bu bölgelerden sürüp çıkarmak için girişilen bütün

çabalar boşa gittik. Cumhuriyetçi hükümet ekimde yer değiştiriyor ve Barcelona'y& taşınmak zorunda kalıyordu; çok geçmeden Barcelona kenti korkunç hava hücumlarına hed^ olmaya başladı. Va/encıo, Madrid vc Lerida gibi kentler de sürekli bombardıman altında tutuluyordu; kadın ve çocuk ölüleri kaldırımlarda çürüyordu. Paris'te düzenlenen büyük mitingde Pasionaria devrimcilere bir kere daha söz verdi; «Sizin hakkınızdan geleceğiz!» diye bağırıyordu faşistlere. Temel kesimindeki savaşlarda Cumhuriyetçiler güzel bir zafer kazandılar;, kenti önce ablukaya aldılar, sonra da işgal ettiler. Fakat bir süre geçince terk etmek, düşmana bırakmak zorunda kaldılar. Franco, emrindeki kuvvetlerle Catalogna bölgesine sızmak üzereydi. Fransa ve İngiltere tarafsız kaldıkları için bu hale düşmüştü. Cumhuriyetçiler, bu gereksiz ve inatçı tandsızlık politikası değişmedikçe faşist ordular önünde boyun eğeceklerdi; oysa İngiltere ve Fransa'nın tutumlarında en ufak bir değişiklik olmadı. Almanya ve İtalya Fı^ co'yu her gün malzeme ve sil^la donattıkları halde Cumhuriyetçilere yardım eden yoktu. Mart ayında faşist orduları doğu cephesine kaymışlardı; bu kesimdeki bütün kentler bombardımana tutuldu: Barcelo-na'nın en yoğun en kalabalık semtleri ve merkezi likit bombalarla hallaç pamuğu gibi atılıyordu; iki günde binden fazla insan ölmüş, dört bin kişi yaralanmıştı. Perthus geçidi ve dolayları, sayısı on binleri aşan evsiz barksız insanla dolmuştu. Barcelona'da faşistlere karşı direnme hareketi başlamıştı; fakat bölgede hayat durmuş, üretim sıfıra düşmüştü. Catalogna'nın ülkenin öbür kesimleriyle olan bağlantısı kesilmiş, Cumhuriyetçilerin durumu çok kötü olmuştu. Femand bir defa daha izin alarak Paris'e geldi; çok değişmişti, yüzü hiç gülmüyordu. «Çok alçakmış bu Fransız 1ar!» diyordu. Anladığımız kadarıyla bize karşı da hırslıydı, Sartre'ı ve beni Öbürlerinden ayn tutmuyordu. Bu davranışını haksız buluyordum. Çünkü biz Fransa'nın Cumhuriyetçilere yardım etmesini bütün kalbimizle istiyorduk, o da biliyordu bunu, fakat nedense bu tür ayrıntıları artık umursamıyordu.

Ispanya'nın yaşadığı dram gerçekten yüreğimizi burkuyordu. Almanya'da gelişen olaylar karşısında tedirğinliğe kapılıyor, gittikçe karamsar, umutsuz oluyorduk. Eylül ayı içinde Nürenberg'de üç yüz bin naziye hitaben yaptığı konuşmada Hitler çok iteri gitmiş, bütün dünyayı pervasızca tehdit etmişti. Mussolini'nin Münih ve Berlin'e yhptığı yolculuk iki diktatör arasındaki yakınlığı, dostluk bağlarını pekiştirmişti. Askeri bir hükümet darbesinin başarısızlıkla sonuçlanması Reichswehr'âsL bütün ipleri, bütün kontrolü

Hitler'in eline vermişti; Himmler içişleri Bakanlığı'na getirilmiş ve Gestapo her şeye burnunu sokmaya başlamıştı. Viyana'da hükümet' düşüyor, yeni hükümetin başına Hitler taraftarı Seyss-Inquart getiriliyordu. Büyük yankılar uyandıran yeni bir nutuk veren Hifler, ordularını Avusturya kapılanna dayadı; AnscMuss politikası kademe kademe gerçekleşiyordu. Viyana'na halk panik içindeydi. Almanlar ortalığı dehşete bulamışlardı; Çekoslovakya'daki gerginlik gün geçtikçe büyüyordu; Südet kesimindeki Almanlar hır çıkarmaya başlamışlardı, bağımsızlık istiyorlardı. Sartre yanılmamıştı; artık hiçbirimiz hayâl kurmuyorduk; barış gittikçe bizden uzaklaşıyordu. Bost kısa bir süre sonra askere alınacağını sezinlemişti, bir daha geri dönemeyeceğini, siperlerde ölüp gideceğini düşünüyordu.

Sartre Çekoslovakya'daki sınır pazarlığını endişeyle izliyordu. Südet Alman partisi hırslıydı, ortalığı kışkırtıyordu; Millî devletin yıkılmasını, onun yerine federal bir örgüt içinde btrleşilmesini, Almanlara tam bir bağımsızlık tanınmasını istiyorlardı; Çekoslovakya'daki nazilerin lideri, Henlein önce seçim yoluyla referandum yapılmasını sağladı, sonra da kendi kesiminin Almanya'ya bağlanmasını ortaya sürdü. Hitler Çek sınırında asker toplamış, geniş ölçüde yığınak yapmıştı. Prag hükümeti kısmî seferberlik ilan etti. Lord Runciman ağustos başında arabulucu olarak Prag'a geldi; Südet kesimindeki Alman nüfusun bağımsızlık isteğinde haklı olduklannı söyleyerek işi adamakıllı karıştırdı; onun desteğinden kuvvet alan Südet Almanları sertlik gösterisine geçtiler. Durum gün geçtikçe gerginleşiyor. Alman temsilcilerinin pazarlık masası başında takındıkları uzlaşmaz ve kötü niyetli tavır yüzünden barış görüşmeleri çıkmaza giriyordu; Prag hükümeti ile Südet Alman azınlığının anlaşamayacaklan artık belli olmuştu. 31 Ağustos'ta müzakereler nerdeyse ertelenecek, iki tarafın temsilcileri az kalsın dağılacaklardı; Lord Runciman iki heyeti güçbela barıştırdı. Eylül ayı boyunca İngiltere yoğun diplomatik temaslar yürüttü; Chamberlain ve Lord Halifaz durmadan konferans çağrısında bulunuyorlardı. 13 Eylül'de, Olga ile,Marsilya'da buluştuğumuz gün Prag'da sıkıyönetim ilân edilmiş, Henlein Prag hükümetinin son önerilerini de kesin şekilde reddetmişti. Savaş iki adım ötemizde bekliyordu, patlamak üzereydi. Ancak ertesi gün ortalığı yatıştırmak mümkün oldu; Chamberlain bizzat yola çıkıyor. Berchtesgaden'e Hitler'le yüzyüze konuşmak için gidiyordu. Sartre beni daha önceden tasarladığımız programda değişiklik yapmamaya zorladı. Durum adamakıllı karışırsa mutlaka haber gönderecekti, öyle söylüyordu;

onun tek başına trene binmesine ve başını dip gitmesine uzun tartışmalardan sonra razı oldum.

Marsilya'da kırk sekiz saat kaldım, orada Olga ile buluştuk; sonra torbalarımızı sırtlayıp yola koyulduk.

20 Eylül'de Pnget - Tkeniers'de Sartrc'ın hayli iyimser târ telgrafı elime geçti. Ama 25 EylUl'de Gap'da aldığım telgrafında derhal Paris'e 'dönmemi istiyordu; hiç unutmam, fırtına öncesinde bastıran felâket sıcağı bile unutmuş, müthiş bir paniğe kapılmıştım— Trende kendime lanetler oku^r, inatçılığıma kör iyimserliğime veryansın ediyordum. Paris'te trenden indiğim zaman gazetelerde «Tehlikeli saatler» başlığını gördüm. İkinci ve üçüncü' kademede yedek bekletilenler askere çağrılmıştı. Hitler bir ültimatom vermişti Çek hükümetine, Prag'ın" altı gün içinde boyun eğmesini, ileri sürdüğü şartlan kabul etmesini, aksi halde ülkeyi işgal edeceğini söylüyordu. Prag hükümeti direniyordu, taviz vermeyecek Hitler'e boyun eğmeyecekti. Savaş artık kaçınılmaz gibi görünüyordu. Bunun mümkün olabileceğine inanmak istemiyordum, aklım başımda değildi; böylesine budalaca bir felâket üzerime nasıl çökebilirdi? Çekoslovakya'nın, Fransa' ve İngiltere'nin korkak tutumu karşısındaki haklı öfkesini anlıyordum; fakat ne olursa, olsun, en iğrenç adaletsizlik bile gözüme savaştan daha iyi görünüyordu. Bir gün bu konuyu Merleau-Ponty ile tartıştık; o da Sartre gibi düşünüyor, beni haklı bulmuyordu; Sartre ise «Hitler'e hep boyun eğemeyiz» diyordu. Mantığı onu savaşı kabullenmeye ittiği halde, savaşın patlayacağını, kaçınılmazlığını düşünerek çileden çıkıyordu. Karanlık günler yaşıyorduk. Sık sık sinemaya gidiyor, bütün gazeteleri didik didik ederek okuyorduk. Sartre'ın sinirleri iyice gerilmişti, politik inançlarını yüreğinin aradığı şeylerle uzlaştırmaya çabalıyordu; ben şaşkına dönmüştüm. Neyse ki, fırtına patlak vermeden uzaklaştı; Münih anlaşması imzalanmıştı. Sevinmemek için sebep gürliyordum. Ölümden kurtulmuş olduğuma inanıyor, bunun sonsuza kadar süreceğini düşünüyor ve halimize şükrediyordum- Rahat soluk alışımda bile zafer kazanmış insanların heyheylenişi vardı; şanslı doğmuştum, felâket beni }ere vuramayacaktı.

Münih Anlaşması'ndan sonraki günlerde hemen ayılamadım, gözlerimin önündeki perde henüz açılmamıştı; tam tersine savaş gerilemiş ve ben

geleceğe tekrar güvenle bakmaya başlamıştım. Bu btrışın değeri özellikle sol cephenin çeşitli kanatlarında ağır tartışmalara konu oluyordu. Gazeteler bölünmüş, birbirleriyle uzlaşmazlığa düşmüşlerdi.

Giono ve Alain gibi düşünürler kayıtsız şartsız barış taraftarıydılar, bunu açıkça yazıyor ve söylüyorlardı. Aydınların önemli bir kısmı «Etemokrasi, dünyamıza yeniden barışı getirdi» diyorlardı. Komünistler Münih Anlaşması'na karşı cephe almışlardı, ama hırslarını yenememişlerdi; daha aşırı davranmak zorunluluğunu duyuydt'lardı, kişisel açıdan inançları ve fikirleri ne olursa olsun, partilerdeki aşırı iyimser havaya ayak uydurdular. Fransa'nın iç politika dengesini ters-yüz etmesini, Sovyetlerle anlaşma imzalanmasını, millî savunma hazırlıklarına hız verilmesini, Hitlcfin blöflerine kararlı bir politika ile karşı çıkılmasını istiyor ve bu programı umut dolu bir coşkunlukla savunuyorlardı. Bazılarımız barışın geldiğine inanıyor,/bir kısmımız ise barışı elde etmenin şartlarını düşünüyorduk; bana gelince, barışa inanıyordum ve kimse beni bunun aksini düşünmeye zorlamıyordu.

Bütün yıl boyunca şimdiki zamanın tadını çıkarmaya çalıştım, yaşadığım her dakikadan yararlanmaya baktım. Fakat ne yapsam çevremi unutamıyor ve dünyayı saran kaynaşmanın etkisinden kurlu-lamıyordum. 1936 Haziranı'nda beslediğimiz umutlar yavaş yavaş sönmüştü. İşçi sınıfı o güne kadar elde ettiği bütün hakların tek tek ve kanun niteliğindeki kararnamelerle geri alındığına tanık oluyordu; 30 Ka.sım'da başladıkları grev, işverenlerin toplu lokavt uygulaması yüzünden başarısızlığa uğradı. Çin kaynıyordu; Kanton kenti alevler içindeydi. Hanken düşmüştü; fakat asıl İspanyol Cumhuriyetçilerinin yetıilgisi kanımıza dokunuyordu; başımıza bir felâket gelmiş gibiydik. Sol cephe hepimizi kara kata düşündürüyordu. Devrim hareketini Stalincilerin boğduğu iddiası, gerçek miydi? Yoksa anarşistlerin suçluluğuna, faşistlerin ekmeğine yağ süren hatalar işlediklerine mi hükmetmek gerekecekti? Faşistler hep ilerliyor. Cumhuriyet Barcetona'da can çekişiyordu. Fernand bir kere daha izinli gelmişti, bombardımanları ve perde arkasında yaşanan olayları anlatıyordu'bize; insanlar çoğu zaman yiyecek bulamıyor, bir avuç yiyecekle yetiniyorlardı; açlığı bastırmak için tütün ve sigara da yoktu; sokaklarda izmarit aramaya çıkanlar bile elleri boş dünüyorlardı. Çocuklar gıdasızlıktan kavrulmuş, bitkin ve hastalıklıydılar. Ocak ayında bondialarla

hallaç pamuğu gibi atılan Barcelona kenti düştü. Yerini yurdunu terk edip sınıra doğru kaçanların sayısı gün geçtikçe artıyordu; yorgun, üstübaşı perişan, paniğe kapılmış insanlardı bu kaçanlar. Madrid kahramanca direniyordu. Neye yarar? İngiltere resmen tanımıştı Franco'yu; Fransa mareşal Pdtain'i arabulucu olarak Burgos'a, faşist generalin ayağına yolluyordu. Son birkaç çırpınıştan sonra çaresiz kalan Madrid faşistlere boyun eğdi. Fransa'dtdû bütün solcular kendilerini suçlu hissediyor ve müthiş utanıyorlardı. Blum, 1936 Ağustos'unda yaptığı bir konuşmada, «Cumhuriyetçilere silah verilseydi, verseydik... İspanya kurtulurdu...» diye hayıflanıyor, tarafsızlık politikasının ağır bir hata olduğunu kabul ediyordu; kamuoyu nasıl hareketsiz kalmış, hükümet üzerinde gereken baskıyı neden yapmamıştı? Artık kendimi de sorumlu tutmaya başlamıştım, politikaya duyduğum ilgisizliğin beni sorumluluktan kurtarmadığını anlamıştım, Fernand'ın «çok alçak insanlarmış bu Fransızlar» sözü aklıma geldikçe kulaklarıma kadar kızardığımı hissediyordum.

Ren nehrinin öbür kıyısında müthiş bir trajedi yaşandığını bile bile susabilir miydik artık? Naziler Avusturya'da, Bohemya'da amansız bir terör yönetimi kurmuşlardı. Dachau’d& ölüm kampı kurulduğunu, nazi aleyhtarlarının ve binleree Yahudinin bu kampa tıkıldığını gazetelerden öğrendik. Bianca Bicnenfcld, Viyana'da Gestapa'nun eline düşen, bir gece tutuklu kaldıktan sonra güçlükle paçayı sıyıran kuzenine şaşkın şaşkın bakıyordu. Kuzeni inanılmaz şeyler anlatıyordu; saatlerce, dayak yemişti, yüzünde sayısız sigara söndürmüşlerdi. Von Rath'ın ölümünden sonraki geceyi de anlatmıştı Bianca'ya; ailesinin yaşadığı küçücük bir kasabada, ne kadar Yahudi varsa, hepsini gcceyarısı yataklarından kaldırıp meydanda toplamıştı naziler; sonra hepsini çırılçıplak soymuş, erkeklik ve kadınlık organlarını kızgın demirle dağlamışlardı. Von Rath'a suikast yapılınca, misilleme olsun diye bütün ülkenin dört bir köşesindeki Yahudiler tutuklanmış çeşitli baskı ve işkencelerle susturulmak istenmişlerdi: sina-gog'lar yıkılıyor, Yahudilere ait mağazalar yağma ediliyor ve binlerce Yahudi kamplara sürülüyordu. «Bu olaylan gördükçe nasıl huzurlu olabilir insan, nasıl çalışır, hiç gülüp eğlenebilir mi?» diyordu Bianca ve durmadan ağlıyordu. Ona baktıkça kendi bencilliğimden, hep kendi mutluluğumu öne sürüşümden utanıyordum.

Utanıyordum, fakat eski iyimserliğimden birşey kaybetmemiştim; savaş çıkmaz sanıyordum. Oysa İtalyan faşizmi de azmıştı, kendine özgü bir «bayat sahası» çizmişti, bu sınırın içinde kalan bütün topraklara el koymak istiyordu; Mussolini, Fransa ile olan dostluğunu gözden çıkarmıştı, Tunus'ta sürekli kanşıklıklara sebep oluyordu. İtalyan birliklerinin Franco ordularıyla omuz omuza Barcelona'ya girdiği gün Ronıa'di faşist gösteriler yapılıyor ve kalabalık «Tunus bizimdir! Korsika bizimdir!» diye bağırıyordu. Ben kendimi avutuyordum, «Djihouti için koca bir savaşı göze alamayız!» sloganıyla avunuyordum. Görünüş hepimizi yanıltıyordu, savaşı gerektiren bir sebep yoktu ortalıkta; Bitler Mussolini'yi görünüşte destekliyordu, aslında gönülsüzdü; Roosevelt bir şaldın halinde demokratik ülkelerin yardımına koşacağını açıklamıştı. Ama Slovakya ve Ukrayna kendiliklerinden Hitler'in himayesine girmişlerdi; Bitler orduları 16 Mart'ta Prag kapılarına dayandılar. İngiliz hükümeti yedekleri askere aldı ve sefer-berlilçilan etti. Fransa'da Daladier meclisten tam yetki aldı; her tarafta gaz maskeleri dağıtılıyor, işçiler için haftalık çalışma kırk saatin üzerine çıkarılıyordu. Savaş fırtınası gittikçe yaklaşıyordu artık. Mussolini Arnavutluk'a saldırdı; Bitler Dantzig boğazını istiyor ve Memerı tehdit altında tutuyordu. İngiltere sert bir politika izlemeye karar vermişti; Polonya ileJbir anlaşma imzalayıp yardım vaat etti, Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında yapılacak bir anlaşma belki etkili olur ve Bitler'in gözünü korkutabilirdi. Fakat Sovyetler Birliği ile girişilen temasla henüz olumlu bir sonuç vermemişti. Yakında ortalık yeniden karışacak ve yeniden savaşın eşiğine gelecektik. Deat büyük gürültü koparan bir makalesini L'Oeuvre gazetesinde yayımladı: «Dantzig boğazı için ölümü göze alalım» diyordu. Berkes içerlemişti bu yazıya; özellikle sol cephe fena öfkelenmişti.

Bu konuda Sartre ve Gölette Audry arasındaki gümbUrtÜlü bir tartışmayı anımsıyorum; Gölette, Gumhuriyetlçilerin uğradığı felâkete öylesine üzülmüş ve o kadar büyük bir umutsuzluğa kapılmıştı ki, politikada hiçbir şeye inanmıyordu: «Ber şey, ne olursa olsun her şey savaştan iyidir» diyordu. Sartre içerliyordu onun bu tutumuna; «O kadar uzun bçylu değil, faşizm gelecekse savaşırız daha iyi» diye yanıt veriyordu. Şiddete özendiğinden değil, fakat Münih Anlaşınası'nı büyük bir hata olarak değerlendiriyordu. Hitler'e verilecek yeni bir tavizin cinayet olacağına inanmıştı; «ustukça bütün işkencelere, bütün cinayetlere suç ortağı oluyorduk, ben de bunun faikındaydım ve iğreniyordum. Binlerce ve

binlerce Yahudi nazilcrin eline düşmemek, ölüm kamplarında kurban edilmemek için köşe bucak kaçıyorlardı; dünyam dört bucağına dağılmış, yerlerinden yurtlarından ayrılmak zorunda kalmışlardı. Saint-Louis gemisinin başına gelenler yüreğimizi sızlattı; bu gemiye Hamburg'dan 918 Yahudi binmişti, Küba'ya gidiyorlardı, fakat Küba hükümeti onları «siyasi mülteci» olarak kabul etmedi ve geri çevirdi, geminin kaptanı tekrar Almanya'ya dönmek kararındaydı. Cemidekiler and içtiler, Hamburg'a dönmektense hep birlikte öleceklerdi. Haftalarca süründüler, bir limandan öbürüne koşuyor, fakat hiçbir ülkeye giremiyorlardı; neden sonra İngiltere, Fransa ve Hollanda onlara «siyasi mülteci» muamelesi yapmaya razı oldular. Birçok geminin kaderi Saint ■ Lo«ı.v'ninkinden farklı değildi. Ve aslında bu tür vahşet gösterilerinin önüne geçmek, bencilliğimiz yüzünden sebep olduğumuz bu iğrençliklere «dur!» demek zamanı çoktan gelmişti.

Gene de huzursuzdum, önceki savaştan aklımda kalan her şey, bütün anılar acı veriyordu bana; hümanizme adına bir milyon Fransız ölmüştü o savaşta. Sartte benimle aynı fikirde değildir hümanizma veya soyut, gerçek olmayan bir jihlâk uğruna vermemiştik biz o ölüleri; Hitler'i yere vuramazsak, Fransa da Avusturya'nın başına yıkılan felâketin kurbanı olacaktı. Ben karşı çıkıyordum onun mantığına, Cdette Audıyve Alain'in öğrencileri gibi sık sık «Savaşın perişan hale düşüreceği bir Fransa, nazile^mi^ bir Fransa'dan daha mı iyi olacak sanki?" diyordum. Sartre öfkeyle dikiliyordu böyle anlarda; «Nazi piçlerinin baskısı altında kalmak, yazdığım kitaplann bana zorla yediril-diğini, Nizan gibi dostlarımın gözünün oyulduğunu görmek istemiyor rum!» diye yanıt veriyordu.

1939 ilkbaharında hayatım ve inançlarım birdenbire değişti; bireycilikten, bencil davranmaktan vazgeçtim. Dayanışma denen şeyi, kardeşliğin değerini öğrendim.

PatiS'D (işerken

1939 yılının yaz aylarında, ufacık ve belirsiz bile olsa bir umut vardı içimde. «Savaş olmayacak» diyordu bir ses, bu sese sımsıkı bağlanmıştım, savaşın bizden uzak duracağına inanıyordum. Hitler Polonya'ya saldırmak cesaretini bulamayacaktı kendinde, Fransız-îngiliz ve Sovyet cephesi onurt gözünü mutlaka korkutacaktı.

Fakat her şey birdenbire yıkıldı. Bir sabah, Alman-Sovyet saldırmazlık paktını gazetelerden öğrendik. Vay canına! Stalin Hitler'i serbest bırakmıştı demek, önün Avrupa'yı işgal etmesine, çiğneyip geçmesine ses çıkarmayacaktı; artık biliyorduk, barışın yüzünü göremeyecektik. ^u gerçeği anladığımız zaman boğazımızda garip bir sıcaklık düğümlenmişti. O güne kadar hep bir umut ışığı olarak bakmıştık Sovyetler'e, işte o da sönüyor ve çevremizde yeniden müthiş bir karanlık başlıyordu.

8 Eylül 1939

Vavin sokağındaki bir lokantada Femand'la buluştuk, birlikte kahve içtik ve uzun uzun konuştuk. Dün tiya Ehrenburg ve Malrauz'yu görmüş, MalrauK zorla lejyon saflarına gönderilen yabancı uyruklulara yardım etmeye çabalıyormuş. S/ovaitya'da yeni bir ordu kurulmuş; Amerika'da yaşayan Yahudilcr 150.000 kişilik bir gönüllü kuvveti Avrupa'ya göndermek için hazırlık yapmışlar, fakat bu çabalan galiba boşa gidecek; çünkü tarafsızlık politikasından vazgeçilemeyecek, öyle anlaşılıyor. Gazeteler «cephe durumumuzda iyiye gidiş» olduğunu yazıyor ve Ren ile MoseUe nehirleri atasındaki kesimde «şiddetli çarpışmalardan» söz ediyorlar.

Dostlarım ve sevdiklerim için, Bost için, Sartre için üzülüyor ve korkuyorum.

14 Eylül 1939

Cepheden gelen haberlerde değişiklik yok. PolonyalIlar direniyor; şiddetli yağmur yüzünden Almanlar yavaşladı, artık eskisi kadar hızlı ve çabuk değiller. Fransa cephesinde kayda değer bir kıpırdanma görülmedi; yedeklere eğitim yaptırıyorlar. Bizim için savaş başladı sayılmaz. Her şey Paris bombalanınca başlayacak, her şey asıl o zaman değişik bir görünüş alacak. Lüksemburg bahçesinden geçtim; ortalığı bir ölüm sessizliği sarmış; Senato binasının çevresinde yığın yığın kum torbalan gördüm.

3 Ekim 1939

Garip günler yaşıyoruz. Barışı, Hitler'in sunduğu şekliyle kimse kabul etmeyecek; fakat hangi savaşın içindeyiz, bunu bilen de yok. Zaten savaş sözünün gerçek anlamı nedir? Bir ay önce gazetelerin ilk sayfasında

kocaman başlıklarla karşımıza dikildi bu söz; savaş karmakarışık, bulanık, hattâ şekilsiz, ne olduğunu kesinlikle bilmediğimiz bir şeydi./ Oysa şimdi içindeyiz, ama ortalıkta görünmüyor, boyudan ve nitdikleri hakkında en ufak fikrimiz yok. Kendimi iyice gevşemiş ve şaşkın hissediyorum;'bekliyorum, ama neyi beklediğimin farkında değilim.

5 Ekim 1939

Paris. Polis karakoluna girdim, b^gün alıklığım üstümde; girer girmez cefdıedeki nişanlımı görmek istediğimi, yanına gitmek için bana yol göstermeleri söyledim; bu cins başvuruların sürekli şekilde reddedildiğini anlattılar, yanına gitmeyi başarırsam bana birşcy olmazmış, ama ona ceza verirlermiş. Başka karakola başvurmaya karar verdim, bu sefer kurnaz davranacaktım Üstelik. Sartrc'ia buluşmayı aklıma koymuştum bir kere...

5 Kasım 1939

Büroda çalışan bir askerle epey yarenlik ettik. Strasbourg kentini,, sokakların ıssızlığını anlattı bana; birkaç yöneticiden başka kimsecikler yokmuş koca kentte; sivillerin öteberi almak, eşyalarını toplamak üzere kente girmesine izin veriyor, fakat hava karârmadan herkesi kent dışına çıkanyorlarmış.

Sartre ile lücşamüstü dörtte buluştuk; arka tarafta gözlerden uzak bir masaya oturduk; askerlerin kahveye gitmesi yasakmış. İyiyiz kirada, rahatız. Zaman zaman dipteki kapı aralanıyor, içeriye bir baş uzanıyordu; ama bu çok sürmüyor, bizi gören kendini bağışlatmak isteyen bir çabuklukla geri çekiliyordu. Saat beşe doğru büyük salona geçtik, kamımızı orada doyurduk. Yıldızlı bir gece vardı dışarda, istasyona kadar kolkola yürüdük, orada ayrıldık ve Sartre karanlıklara doğru kayboldu.

Bekleme salonu tıklım tıklım doluydu; çok asker vardı içerde, ayrıca, siviller de dikkati çekiyordu; askerler torbalarım sırtlarına bulamışlardı. Tren geldi sonra. İğne atsan yere düşmez. Öyle ki vagon kapılan bile güçlükle açılıyordu. Herkesten önce davranıp bir vagona koştum; bir grup asker de yanımsıra koşuyordu. Neyse şansım varmış ki, başımı sokacak bir yer buldum.

Paris'e döndüğümde günlük tatmaya devam ettim; ama artık eskisi kadar hevesli ve tutkulu değildim. Savaşın iliklerime kadar İşlediğini hissetiyordum. Paris kapılarındaydı savaş. Eski Paris değildi bu kent; bir baştan öbürüne değişmişti.

15 Şubat 1940

Sartre üniformalarını giydi. Dokuza yirmi kala istasyona geldik. Kocaman bir tabelâ asmışlar; izinden dönen askerleri götürecek bütün trenler dokuzu yirmi beş geçe kalkıyor. Yığınla asker var orada, hepsi karılarını, sevgililerini alıp gelmişler, herkes istasyon binasımn mahzenlerine seyirtiyon aslında sakinim, ama bu ayrılışı toplumun ve sayısız insanın bir felâketi olarak görünce ben de heyecanlanıyorum.

Peronda birbirlerinden ayrılmak kopmak istemeyen, gönülsüz el sıkışan kadınlan ve askerleri seyrediyorum, boğazım düğümleniyor. Sağ taraftaki yolda tıklım tıklım dolu -bir tren hareket saatini bekliyor, solda da bir tren var, o da ağzına kadar dolu; önce sağdıdû tren gidiyor, yüzlerce kadın peronda yapayalnız kalıveriyorlar, asker anaları, kanlar, sevgililer ve hepsinin gözleri ağlamaktan kan çanağına dönmüş, bakışları dalgın, dudakları mırıltılı, kimisi hâlâ ağlıyor.

Sıra Sartre'ı götürecek trene geldi. Kadınlar sırayla basamaklara tırmamp kocalan ya da.sevgilileriyle son bir defa öpüşüyorlar. Ben de yukan tırmandım. Birbirimize sarıldık, sonra Sartre vagonun karanlıklarında ktyboldu. Ortalığa müthiş bir gerginlik hâkim; bu tren gidecek, fakat giderken etimizden, kanımızdan bir parçayı da köpanp götürecek sanki, öylesine bitkiniz. İşte ağır ağır hareket ediyor, hızlanarak ulaşıyor. Ben de fazla kalmıyorum orada, çabuk adımlarla uzaklaşıyorum.

Kış geçip gitti. Yokluk çekmeye başladık. Galiba hepimize ekmek kartı dağıtılacak; iyi undan lüks ekmek satışı yasak. Pastahaneler haftanın üç günü kapalı tutuluyor, iyi cins çikolata piyasadan kalkalı zaten çok oldu; haftanın üç günü alkollü içki satışı da yasak; lokantalarda en fazla iki kap yemek veriliyor, etli yemek bir kap, fazlası yasaklar listesinde. Fakat inanın, bunların hiçbirine üzülmüyor, yoksulluk çektiğimize hükmedip şikâyetçi olmuyoruz. Savaş nedir, öğrenemedik daha, girdisini çıktısını bilmiyoruz. Sovyet-Fin anlaşması Moskova'da imzalandı, aralarındaki savaşı

durdurdular; Hitler nisan başında yaptığı bir konuşmada en geç İS Haziran'da Paris’e gireceğini söylüyordu; ama onun zibidiliğine kimsenin aldırdığı yoktu. Polonya işgal altındaydı, oradaki nazi yönetimi hakkında tüyler ürpertici şeyler anlatılıyordu: Alman işgaline karşı direnen vatanseverler doğruca ölüm kamplarına sevkediliyor, Almanlar onları bilerek açlığa terk ediyor, aç bırakarak öldürüyorlardı. Hattâ onların zırhlı trenlere hapsedilip haftalarca aç susuz ve havasız bırakıldıklarına dair yaygın söylentiler ortalıkta dolaşıyordu, anlatılanlara bakılırsa bu trenin vagonlarına bir zaman sonra zehirli gaz püskürtülüyor, insanlar canavarca katlediliyordu. Söylentilere inanmak gerçekten zordu. Geçen savaşta da bu tür söylentiler çıkmış, fakat çoğunun asılsız olduğu sonradan anlaşılmıştı.

> Haziran 1940 ve sonrası

Günlerden pazar ve kulağıma gelen haberler beterin beteriydi artık, Aisnc kesimindeki kuvvetlerimiz Almanlar- karşısında bozgun halindeydiler, hızla geri çekiliyorlardı. Alman istilâsını yaşantımı allak bullak etmeye hazırlanan bir belâ kabul ediyor, kişisel bir mesele sayıyordum;! tek düşüncem Şart re’dan ayrı düşmemek, onunla bağlarımı koparmamak, işgal altındaki bir Paris’te kuyruğu kapana kısılmış fare durumunda kalmamaktı. Bianca ile* Flöre kahvesinde buluştuk; babasının bir dostu ordu karargâhında görevliymiş, ondan aldıkları habere göre, birliklerimiz iki gün içinde Paris’in gerisine çekilip bütün bölgeyi Almaplara bırakacaklardı; ruhumun buz kalıbından farksız hâle geldiğini hissediyordum, başka çarem kalmamıştı, Bianca ile Angers’ye gitmeye karar verdim.

30 Haziran ve sonrası

Dönecekler mi acaba? Yoksa savaşın ateşi arasında ölüp, bir daha geri gelmeyecekler mi? Hiç umulmadık anlarda, üstelik sivil giyinip evlerine dönen askerlerin hikâyesini hep anlatırlar. İşte ben de öyle; Döme’daki kahvenin taraçasında pırıl pırıl bir Sartre bulacağım hayâline kapılmıştım o zamanlar; oysa yoğun bir yalnızlık çıktı karşıma.

Paris olağanüstü bir ıssızlığı yaşıyor, eylülde bile böyle olmamıştı; gökyüzü gene eskisi gibi, ortalığa aynı sessizlik hâkim; gıda malzemesi satan tek tük mağazaların önünde sessiz kuyruklar bekleşiyor, tek tük Alman askeri görüyoruz, Fakat gerçek fark, asıl değişikliği yaratan şey bu değil; eylülde

yepyeni bir olay, ürkütücü, ama o ölçüde ilginç, meraklı bir olay, yani savaş giriyordu hayatımıza. Oysa şimdi, bizim için korkulacak, ya da' merak edilecek bir yönü kalmadı savaşın, artık her şey^ durgun ve ölü.

Banş imzalanınca l^ize iltica etmiş Alman yurttaşlarını geri vereceğiz, düşündükçe tüylerim diken diken oluyor.

Quartier Latin'e yürüdüm; bomboş. Kahveler açık ama, taraçaiar-da oturanların sayısı iki elin on parmağını geçmez. Burada Almanlara rastlamak bile zor.

I Temmuz 1940

Bugün bütün fahişeler oturduğumuz kahvenin önüne üşüştüler, insan ister istemez bir genelevin kapısında olduğunu getiriyor aklına; kızlardan biri hüngür hüngür ağlıyor, öbürleri onun çevresini almışlar, teselli etmeye çabalıyorlar: «Mektup yazmadı sana, zaten hiçbiri yazmıyor kızım, kimse yazmıyor» diye mırıldanıyorlar. Nereye boksam aynı manzara; metroyu, bütün sokaklan kadınlar doldurmuş, herkes birbirine soruyor; «Haber aldınız mı? Hayır, mutlaka esir düştü. Almanlara esir düşenlerin listeleri ne zaman yayımlanacak ocabı?» Hayır, umutlanmayın bayancığım, barış imzalanı^âdıkça bırakmazlar esirleri, beşbelli bırakmazlar, fakat siz gene de umutlanırsınız, hikâyeler uydurur, «Paris'e yaklaşmıştı, talihi açık gitmedi, tam kurtulacakken esir düştü. Almanlar sivil elbise giydiriyormuş onlara» dersiniz meselâ ve bir mucizeyi beklersiniz; bu mucize, bir piyango biletinden umduğunuz büyük ikramiye gibi uzak, boş ve anlamsızdır, ama gene de coşturur sizleri, dayanılmaz bir büyüsü vardır ve siz Parts kadınlan hep bu tutkuyu yaşarsınız.

Ağustos ayını da uğurladık, peşinden Eylül geldi. Ayın on beşine doğru Sartre'ın mektubu elime geçti; Almanya'ya gönderileceğini yazıyor, her zamanki gibi sağlığının yerinde ve alabildiğine neşeli olduğunu söylüyordu. Bir de bana sorun; onun döneceğine o kadar inanmış, kendimi o kadar inatla hazırlamıştım ki adeta yıkıldım, kolum kanadım kırıldı. Notlarımın arasında şunlan karalamışım;

«Bu defa sahiden mutsuzum. Geçen yıl dünyayı trajik gözlerle seyrediyordum, çaba gösterdim ve yaşadığım hayatla çelişkiye düşmedim,

ona ayak uydurdum. İyi hatırlıyorum, geçen eylülde koHek-tif bir mutsuzluğun ufacık bir parçası sayıyordum kendimi, o felâketli olay her şeye rağmen beni de ilgilendiriyordu. Fakat şu sekiz gündür her şey bambaşka. Dünya alabildiğine şekilsiz. Mutsuzluk özel ve gizli bir hastalık gibi benliğime çöreklendi; peşpeşe yaşadığım kâbuslar, uykusuzluklar ve dayanılmaz başağrılan... Belli belirsiz bir Almanya haritasını gözümün önüne getiriyorum, kapkara bir sınır ve tel örgüler düşünüyordum, uzakta Silezya var ve ‘Açlıktan ölüyorlar orada’ sözü kulaklarımda çınlıyor...»

Bekleyip

Sartre sağcı olduklarını ve tngilizier adına istihbarat yaptıklarını bildiği halde bazı kimselerle işbirliği yapmakta sakınca görmemişti. Çünkü hepimiz aynı amaçla harekete geçmiştik; ülkemizi işgal altında tutan Alman ordusuna karşı etkili şekilde direnmek, yurt çapında bir «direnme» örgütü kurmak istiyorduk.

Yeraltında örgütlenen direnme cephesi adına istihbarat yaparak işe başladık; kendi geleceğimizi gene kendimiz yaratacaktık, başka çaresi yoktu kurtulmanın. Demokratik ülkeler savaştan galip ayrılırlarsa, bu ülkelerdeki sol cephenin kendine yeni bir öğreti arayacağını biliyorduk; işte biz, çeşitli tartışmalardan yararlanarak İmi konuda ilk adımı atmak istiyorduk. Genel olarak iki temel ilkeden hareket edecektik; zaten bu iki ilkeyi başlattığımız hareketin simgesi olarak düşünüyorduk; «Sosyalizm ve Bağımsızlık.»

Demokratik ülkelerin Almanlar kaşısında sürekli bozguna uğramaları ve savaşı yenik bitirmeleri halinde bütün gücümüzle direnecek, Almanlara rahat huzur vermeyecektik; Sartre’ın kaleme aldığı-ilk bildiride bunlar yazılıydı. Aslını sorarsanız, nesnel hiçbir gerekçe bize zaferin yakın olduğunu göstermiyor, bu umudu vermiyordu.

«Çöl savaşı» sürekli olarak «mihver» devletlerinin lehinde gelişiyordu; mareşal Rommel kumandasındaki Alman birlikleri ve İtalyanlar Mısır topraklarına kadar ilerlemişlerdi. Ayrıca Italyanlar bütün Yunanistan’ı işgal altında tutuyorlardı; tngilizier Balkanlar’dan kovulmuştu, artık Avrupa’da hiçbir etkinlik alanına sahip değildiler. Almanlarla işbirliği halindeki bütün hainlerin yüzü'gülüyordu. Yahudi düşmanlığı şiddetini arttırmıştı.

Yahudilerin herhangi bir iş yürütmesi, bir müessesenin başında bulunması yasak ve olanaksızdı; Vichy hükümeti onların elinden bütün haklarını almıştı, yabancı uyruklu binlerce Yanudi Pithiviers'âdâ bir kampa tıkılmış, hapis hayatı yaşıyorlardı. Sonra onlan gruplar halinde Almanya'ya gönderdiler. Almanlar Yahudi aleyhtan propagandayı da körüklUyorlardı; Yahudi Süss filmini Paris sinemalarında vizyona soktular. Film ilgi gönpüyor, boş koltuklara oynuyordu. Umudumuzu yitirmemek için çaba gösteriyorduk, ama karamsar olmamak elde değildi.

Rudplf Hess'in paraşütle İngiltere'ye iltica ettiğini öğrenince çok güldük; Almanlar nlayı saklamak istediler, fakat durumun bütün çıplaklığı ile ortaya çıkması bizi dört beş gün boyunca eğlendirdi. Sonra yeni söylentiler yayıldı ortalığa; Alman donanması İngiltere kıyılarına asker çıkartacak, hava kuvvetleri de donanmayı destekleyecekti; bazı söylentilere göre çıkartma yapılmış ve geri püskUrtülmüştü.

Geçen yıl İngiltere'yi işgal edeceğini söylerken blöf yapmıştı Hitler, şimdi anlıyorduk bunu. İngiltere'ye değil, ama Sovyetler Birliği'ne saldırdı. Yeni bir «yıldırım savaşı» kazanmasından korkuyorduk; Kızıl Ordu ilk anlarda çok gerilemiş, Stalin hattı yer yer çökmüş, Kiev Almanların eline geçmiş, Leningrad teslim olmuştu. Fakat ülkenin genişliği gözönttne alındığı vakit Sovyetler'in kolay yutulur lokma olmadığı, Polonya gibi çarçabuk yenilmeyeceği anlaşılıyordu; Sovyetler Birliği birkaç ay daha dayanabilirse, ünlü kış mevsimi bastıracak ve doğa koşulları Alman ordularına kök söktürecekti, hepimiz böyle düşünüyorduk.

Sovyetler'in savaşa girmesi, Fransa'da «Cagoule» örgütünün eski mensuplanndatf bir kısmının Döat ve Deloncle gibi azılı sağcıların L.V. F. isimli yeni bir örgüt çevresinde birleşmelerine yol açmıştı; bu durum komünistlerin durumunu iyice trajik hale getirdi. Zaten uzun süredir basın tarafından İngiliz taraftarlığı, hattâ De Gaulle sempatizanlığı ile suçlandırılıyorlardı; yeraltında çalıştıktan, «direnme» için gizlice örgütlendikleri biliniyoıdu; şimdi kullanabilecekleri hiçbir gizleme olanağı kalmıyor, Alman'taraftan sağcıların gözünde «bir numaralı halk düşmanı» haline geliyorlardı; sadece Paris kesiminde 1200 komünist tutuklandı.

Kentte sık sık alârm veriliyor, halk hava akınlartna karşı uyarılıyordu.

Biz «müttefik» kuvvetlere bağlı gencecik pilotların Alman hat-lannı zorladığını gördükçe seviniyorduk; fakat atılan bombalarla bazen suçsuz insanların da, kadın ve çocukların da öldüğünü anımsadıkça bir tuhaf oluyor, hiçbir tehlikeye göğüs germediğimiz için de suçluluk duygusuna kapılıyorduk. Bomba gürültülerine, top mermilerinin ıslığına büyük ve güzel bir geleceğin insanlığımızı beklediğini düşünerek kulak veriyor, heyecanlanıyorduk

Royal Air Force, yeni Ingiliz Hava Kuvvetleri'nin Alman kentlerini bombardıman yağmuruna tuttuğu söylenmeye başlanmıştı: Köln ve Hamburg kentlerinde, ayrıca Ruhr havzasında büyük hasar meydana gelmişti. İngilizler hava savaşını kazandığı takdirde Almanların zaferi tehlikeye girecekti.

Fakat o devirde her şeyin postu pahalıya gidiyordu. İngiltere iyi direniyordu; Almanların durumu gittikçe kötülüyordu, Fransa'nın içişleri de Arap saçına dönmüştü. Laval yeni hükümetin başına geçmişti, Almanlarla işbirliğine bütün hızıyla devam ediyordu.

Mayıs sonlarında Politzer'in kurşuna dizildiğini, ölümünden önce çok işkence çektiğini haber aldık. Feldmann ise temmuzda kurşuna dizildi. Bu şekilde öldürülen komünistlerin sayısı oldukça kabarıktı; metronun fayans duvarlanna yapıştırılan sarılı kırmızılı Alman bildirilerinin sayısı inanılmaz bir hızla çoğalıyordu. Tejnmuz içinde Oberg'in yaptığı bir afişte tedhişçilerin ailelerinden intikam alınacağı bildiriliyordu; suçlunun ele geçmemesi veya teslim olmaması halinde en yakın erkek akrabası kurşuna dizilecek, kadınlar kamplara sürülecek, çocukları bilinmeyen bir yere götürülüp kapatılacaktı. Buna rağmen Almanlara soluk aldırmayan sabotaj ve tedhiş hareketleri durmadı. Laval polisin intikam alacağından bahsetmeye başlamıştı; tutuklanan-1ar da kurşunlanacaktı, mahkûmlara karşı böyle iğrenç şantajlara başvurulması hepimizin miğdesini bulandırmıştı; bu duruma önce işçiler başkaldırdı. Almanlar Fransız aydınları ile işbirliği kurmak için çok uğraşıyor, ama bir türlü sonuç ulamıyorlardı. Hemen hiçbir aydın onlara yüz vermemişti, üstelik öğrenciler Quartier Latin'de toplanıyor, sık sık Alman aleyhtarı gösterilere girişiyorlardı.

20 ağustosta İngilizlerin Dieppe kesiminde giriştikleri çıkartma girişiminin başarısızlığı bizim gazetelerde zafer çığlıklarıyla kutlandı; ama ekim ayının ilk günlerinde belli oldu ki, her şey Hitler'in arzuladığı biçimde gelişmemektedir. Uzun süreden beri «Mihver» devletlerinin El Alameyn ve Stalingrad cephelerinde kesin bir başarı kazanacağını söylüyordu, gelgeleliffl olaylar bu yönde ilerlemiyordu. Almanlar iyi dövüşen, kahramanca direnen ordularla boğuşuyorlardı şimdi. Fransa'da ve işgal altındaki öbür ülkelerde «direnme» hareketi gittikçe büyüyor, yaygın hale geliyordu; gerilla ve tedhiş olayları durmadan artıyor, bu baskınlar işgalci Alman kuvvetlerini sarsıyor, onların belini büküyordu. Fransa'da Londra ile sıkı bir işbirliği kurulmuştu. Sadece Normandiya, kesiminde değil, ülkenin işgal altındaki bütün kesimlerinde Dieppe baskınına yardım ettiklerinden şüphelenilen sayısız yurtdaşımız tutuklandı ve kurşuna dizildi, işgal kuvvetleri ve işbirlikçi hükümet tarafından yayımlanan bildirilerdeki ifade gittikçe sertleşmeye başlamıştı, düşmanla en ufak bir çatışma durumu yaratılması yasaklanmıştı; ülkenin herhangi bir kesimine paraşütle atladıkları tespit edilenler, kimlikleri ne olursa olsun ölüme mahkûm edileceklerdi. Halk çoğunluğu Almanların yenilmesini, bir an önce defolup gitmelerini bekliyordu, bu yüzden «direnişçileri» destekliyor, onlara durmadan yardım ediyordu.

Paris Yakıyor

La Poueze'âeydik, Noel tatiline rastlayan günlerde B.B.C. radyosunu açıyor, Stalingrad Savaşı'yla ilgili haberleri can kulağı ile dinliyorduk; Von Paulus kumandasıdaki Alman ordusu Sovyet birlikleri tarafından kuşatılmıştı, boş yere çırpınıyo»', kurtulmaya çabalıyordu. 4 Şubat tarihli gazetelerde Hitler'in yengilgisi şöyle anlatılıyordu: «Avrupah orduların Stalingrad kapılarındaki kahramanca direnişi sona erdi.» Almanlar ve onlan destekleyen faşistler bütün Almanya'da millî matem ilan etmişlerdi, günlerce yas tuttular.

Gazetelerin, radyonun dili de değişmişti artık, hattâ bu değişiklik Hitler'in nutuk ve demeçlerinde bile göze çarpıyordu. Halkı «Avnîpa birliğini» kurtarmaya çağınyor, önümüze Bolşevik tehlikesini çıkarıyor, Almanya'nın yenilgisi halinde Avrupa'nın kaderine bolşeviklerin hâkim olacağını ileri sürüyorlardı. Hitler Alman ulusunu seferberliğe sürdü; cephede, tarlada ve

fabrikada, nerede ve kim olursa olsun, her Alman vatandaşı ölünceye kadar dövüşecekti; bu seferberlik emrini işgal altındaki ülke halklarına bile uygulamaya kalktı. Laval alçağı 940-41-42 devrelerini, o gencecik delikanlıları silah altına aldı. Nazilerin propaganda afişlerinde bu gençler tjmek veriliyor ve «Onlar kanlarını feda ediyorlar. Avrupa'yı bolşeviklerden kurtarmak için siz de onlara emeğinizle katılıp!» gibisine laflar ediliyordu.

Alman işgali karşısında aydınlar mukavemeti de hızla büyüyordu. 1943 yılının başlarında bazı komünist aydınlar Şaıtre'ı kendi örgütlerine çağırdılar; Sartre, aralarına bir Alman casusu almak niyetinde olup olmadıklarını sordu; 'ama hiçbiri, 1941'de Sartre aleyhinde çıkarılan söylentilerden haberli olmadığını söylüyordu. Sartre, Eluard'ın başkanlık ettiği çeşitli toplantılara katıldı ve komünistlerin organı sayılan Lettres Françaises dergisine yazılar.yazdı. Benim henüz hiçbir kitabim yayımlanmamıştı, bu yüzden o toplantdann hiçbirine katılamadım. Biraz hayıflanıyordu; öyle ya, o toplantılara gidebilseydim yeni insanlar tanıyacaktım.

11 Ağustos'ta, gazeteler ve radyo Amerikan birliklerinin Chartres kesimine yaklaştıklarını haber verdiler. Aceleyle eşyalarımızı topladık, bisikletlerimizi yola çıkardık. Ana yol kullanılmaz haldeydi; İngiliz Hava Kuvvetleri tarafından amansızca hırpalanan Alman birlikleri hızla geri çekiliyorlardı. Arka yollardan, Beaumont ve Chantiîly çevresini^dolanarak ilerledik; bunaltıcı güneşe rağmen aralıksız pedal çeviriyorduk; doğrusu bu ya, Paris'ten uzak kalmak, Paris'in kurtu-luşuni) göremek düşüncesiyle paniğe kapılmıştık, bu yüzden acele ediyorduk. Chantiîly'dan kalkan bazı trenler 'Paris'e ulaşabiliyordu; bisikletlerimizi yük vagonuna bıraktık, katarın ortalarındaki bir vagona atladık. Tren birkaç kilometre yol aldı, küçücük bir istasyonu geçtik ve olaylar çorap söküğü gibi akın etmeye başladı; bir uçak gürültüsü İşitildi, bu uğultuyu yaylım ateş gürültüleri izledi; yüzükoyun yere uzandım, hiçbir ^y yoktu aklımda, heyecanlı falan da değildim, sanki gerçek bir olayı yaşamıyorduk, garip bir rüyanın ortasındaydım. Yaylım ateş bir süre soma kesildi, uçak tepemizden uzaklaştı, bütün yolcular hemen ilerdeki çukura doğru koşturdular; biz de onların peşisıra gittik; hastabakıcılar çoktan gelmişlerdi oraya, sedye niyetine kullandıkları kanepelere yaralılan, kimbilir belki de ölülerimizi yerleştiriyorlardı; bir kadının bacağı kopmuştu. İşte o zaman büyük bir

korku sardı benliğimi. Herkes homur-damyordu: «Nolen Fraıeızlara ateş açtı bu adamlar? Lokomotifi durdurmak istiyorlardı, katarm arkasında dduğunu anlayamadılar» dedi birisi;' o ıraman dudtddardaki hoşnutsuzluk dağıldı. İngiliz savaş pilotlannın, Paris çevresindeki demiiyollanndaki ulaşımı durdurmak için nasıl etkili çalıştıklarını biliyorduk, duymuştuk. Makinist gürültülü bir ıslıkla hepimizi trene çağırdı, tekrar hareket edecektik.

Seine sokağı ile Saint-Germain Bulvarı'nın kesiştiği köşede bir otele indik, sonra Flora Kahvesi'nin taraçasında Albert Camus ile birkaç kadeh attık. Camus'nUn anlattığına göre, bütün direnme şefleri karar vermişlerdi; yabancıların yardımı olmadan, kendi kendilerine kurtulacaktı Paris, gene Parisliler, Fransızlar kurtaracaklardı bu koça kenti. Bu ayaklanma nasıl bir gelişme gösterecekti acaba? Neye malo-lacaktı? Çok kan akıtılacaktı besbelli. Kentin garip bir görünüşü vardı zaten; metro kapalıydı, sadece bisikletle dolaşmak mümkündü sokaklarda; elektrik şebekesi yer yer bozuk ve yetersizdi, üstelik mum ve kandil sıkıntısı çekiliyordu. Yiyecek derdi hepsinden beterdi; yedekte getirdiklerimizle idare etmek zorundaydık; birkaç kilo patates, İki Uç paket yufka vardı fimizin altında. Sokaklarda polis göremez olmuştuk, hepsi bir deliğe girmişti, hiçbirinin ortalıkta görünmeye cesareti yoktu. 16 Ağustps'ta havagazını kestiler, yemek saatlerinde Chaplain Ote-li'ne gidiyorduk; Bost bir çeşit ocak icat etmişti gene, gazete kâğttlanm tutuşturuyor, ocağı onlarla çalıştırıp yemeklerimizi pişiriyordu. Ahık belliydi, hissediyorduk; yhnn, en geç öbür gün müthiş bir gümbürtü patlak verecekti. Almanlar nasıl tepki göstereceklerdi acaba? Hapishanelere kapattıkları tutuklulari kurşuna dizmişlerdi. Est garının bulunduğu kesimde de çok adam öldürmüşlerdi.

18 Ağustos günü öğleden sonra, Saint-Michcl Bulvarı'ndan geçen asker ve malzeme yüklü kamyonları gördüm, kuzeye doğru gidiyorlardı. Halk onlan seyrediyordu: «Defolup gidiyorlar!» Leclerc kumandasındaki ordumuz Paris kapılarındaydı. Uyudum.

Uyanınca pencereden uzanıp dışarıya baktım; senato binasının üzerinde gamalı haçlı nazi bayrağı duruyordu; kadınlar her zamanki gibi Selnc sokağının köşesine üşUşmüşlerdi, fmnın önünde uzun bir kuyruk vardı, tkî bisikletli geçti. Btrafa bağırıyorlardı: «Belediyeyi bizimkiler ele geçirdi!» O

sırada Senato binasından bir Alman müfrezesi ^ıktı, yaya olarak Saiht-Germain Bulvarı'na ilerliyorlardı; sokağın köşesine gelince yaylım ateş açtılar, bulvarda biriken kalabalık çil yavrusu gibi dağıldı, herkes bir tarafa kılıyordu; vurularak yere düşenler oldu. Bir adam bir dükkânın kepenklerini yumruklarken vuruldu, birkaç kişi de kaldınma yuvarlandılar.

Bcjı ış ve Sonrası

Kurtulmuştuk, artık hür ve alabildiğine bağımsızdık. Sokaklar şarkı söyleyen çocuklarla doluydu:

Bitti artık, gittiler başımızdan Gönncyeccğiz, bir daha, işte bitti.

Durmadan tekrarlıyordum kendi kendime: Bitti, diyordum. Bitti. Her şey yeniden ve şimdi başlıyor oysa. Leiris'lerin Amerikalı dostu Walberg ciple dolaştırdı bizi, kentin kenar semtlerine götürdü; yıllar sonra ilk defa otomobile biniyordum, gece yanları sokaklara fırlıyordum şimdi, eylül serinliğinde caddelerde başıboş gezinmenin tadını çıkarıyordum; kahveler erken saatte kapanıyordu, ama hiç olmaksa kaldırımlar, meydanlar bizimdi. Binaların damlarında nöbete durmuş silahlı direnişçiler geziniyordu; onları gördükçe, hâlâ yatışmamış bir öfkenin varlığını olanca ağırlığıyla sırtımda hissediyor ve dünyamızın haline kahırlanıyordum. Bir gece ortalık canavar düdüklerinin hışımlı sesiyle inledi; nerden geldiği bilinmeyen bir uçak peydahlanmıştı kentin üzerinde; kenar semtlere V-1 roketleri düştü, toprağın karnında kocaman yaralar açtılar. Walberg'in çok iyi istihbaratı vardı, her şeyi günü gününe haber alıyordu; Almanların çok gizli ve müthiş vurucu silâhlar yaptıklarını söyledi. O beterin beteri pis korkuya kapıldım tekrar, benliğimde hâlâ sıcaklığını yitirmemişti, gelip eski yerine çörekleniverdi. Fakat mutluluk, korku filân dinlemiyor, bütün üzüntüleri, tedirginlikleri çarçabuk silip süpürüyordu. Gece gündüz dostlarımızla beraberdik; gülüp eğleniyor, yarenlik ediyor, kafaları tütsülüyor, özgürlüğümüzü kutluyorduk. Bu mutluluğu, bizimle yanyana kutlayanlar hiç tanımadığımız kimseler bile olsa, dost biliyorduk onları, hepsine kardeşliğin gözüyle bakıyorduk. Nasıl coşkun bir sarhoşluktu bizimki! Fransa'yı çepeçevre sarmış bütün karanlıklar yavaş yavaş uzaklaşıyordu. Hâki üniformalı, iri yapılı geç askerler, chewin8-gıım'u ağızlarından eksik etmeyen askerler, denizlerin bir çırpıda aşılabileceğine en sahici kanıt

olarak duruyorlardı önümüzde. Gevşek adımlarla, salına salına, çoğu zaman da oradan oraya yalpa vurarak geziniyorlardı sokaklarda; kaldırımlarda sarhoş yalpasına adım uydurarak, dudaklarında ıslıkla çalınan türküler, yürü babam yürüyor, geceleri barlarda dans ediyor, çocuksu dişlerini kocaman kahkahalarla ele veriyorlardı. Jean Genöt, ki Almanları oldum olası sevmemiştir, kardeşlik masallarına da inanmadığı için olacak, Rhumerie Kahve-si'nin taraçasmda öfkeyle onları gösteriyor, Amerikalı askerleri, sivil giyindikleri halde alabildiğine sevimsiz bulduğunu haykırmaktan çekinmiyordu; işgalci Almanlar kaskatıydılar belki, diyordu, yeşilli siyahlı üniformaları ve miğferleriyle tatsızdılar, ama bunlar neci? Ben gencecik Amerikan askerlerinin derbederliğini, umursamazlığını özgürlüğün bir işareti kabu^ ediyordum; hem bizim, hem dünyanın öbür kesimlerine götürecekleri özgürlüğün anıtı gibiydiler benim gözümde. Hitler ve Mussolini gebcrmişlerdi çok şükür, yakında Franco ve Salazar da hapı yutacak, koyulacaklardı, işte o zaman Avrupa gerçek anlamıyla özgürlüğüne kavuşacak, faşizmden arınacaktı. Hükümetin yeni şeklinden anlaşıldığı kadarla, Fransa sosyalizme kayıyordu; oysa ülkenin toplumsal yapısı bakımından büyük sarsıntılar geçirmeksizin, bünyesinde temel değişiklikler, köklü reformlar uygulanamayacağını düşünüyorduk. Combat gazetesi bizim umutlanmızı kocaman, başlıklarla şu formülün içinde değerlendirmişti: «Bağımsızlıktan Devrime!»

Sön zafer bütün eski yenilgilerimizi unutturmuştu bize, bütünüyle bizim olan bir şeydi, gene geleceğin kapılannı açmıştı bize. İktidardaki insanlar, düşmana karşı erkekçe direnmiş kimseler, hemen hepsi tanıdığımız, bildiğimiz direnişçilerdi; gazete sorumluları, radyo yöneticileri arasında pek çok dostumuz vardı; politika bir aile yönetimi olmuştu, biz de kenarından köşesinden politikaya hevesleniyorduk. «Politika artık insanlardan ayn, onlardan bağımsız bir olay değildir,» diye yazıyordu. Gamus ve Eylül başında Combat gazetesinde yayımladığı bu yazıya şöyle devam ediyordu: «Politika bîr insanın öbür insanlara doğrudan doğruya, aracı koymadan seslenişidir.» Öbür insanlara seslenmek zaten bizim, yazarların göreviydi. Savaş öncesinde, yaşadığı çağı bütün boyutlarıyla kavramak çabasını, giderek çağı anlamak başarısını gösteren yazar sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı; bu çabayı sürdüren yazartarın çoğu çağını kavramamıştı; içlerinde en fazla saygı duyduğumuz Alain etki alanından çok şey yitirmişti, belki de kendi gereksizliğine bile inanmaya başlamıştı.

Esirlik Sartre'ı adamakıllı etkilemişti, ona insanca bir dayanışmanın değerini öğretmişti; küçüldüğünü hissetmeden, rahatça başkalarıyla paylaşmıştı yaşantısını. Zaten üstünlük konusunda başkalanmn desteği ile değil, kendi gücü ile yer yapmak isteyenlere özgü bir tulumu, katı bir gururu vardı; kalabalık ortasında müthiş rahatlamış, gücünü sıfırdan başlayarak kanıtlayabilmek için elverişli bir ortam bulduğunu görünce sevinmişti. Başka insanların dostluğunu kazanmayı, eylem yaratmayı, düşüncelerini çevresindekilere aşılamayı hep orada öğrendi ve kişiliğini biledi.

Kamp düzenindeki katılık, arkadaşlık ilişkilerinde bulduğu insanca sıcaklık sayesinde hümanizmaya olan düşmanlığını aşmayı:da başardı; zaten aslında hümanizmanın gerçek olanına değil, burjuvaca olanına karşı öfkeli ve isyankârdı.

Kendi özgürlüğünü, belli bir durumu ve şartlanmayı kişisel çıkarları açısından yaşayarak değil, toplumun yararına işleyen bir mekanizma ve gerekçeye dayanarak değiştirecekti artık; ancak o zaman, kendi özlemlerini tastaman yansıtan bir gelecek kurabileceğini anlamıştı; bu gelecek, onun demokratik prensiplere bağlılığındım da kuvvet alarak sosyalizme açılıyordu; sosyalizmde insafliığm tek kurtuluş şansını, kendini aşmak konusunda tek umudunu buluyordu,

194rde çevremizdeki küçük burjuva aydınları olmadık laflar etmişlerdi onun hakkında. Alman ajanı olduğunu her tarafa yaymışlardı. 1943'te herkes eylemde işbirliği yapılmasına taraftardı. Savaşın ilk yıllannda, komünistler tarafından kaleme alındığı söylenen bir bildiri dağıtılmıştı; Fransa'nın güney kesiminde elden ele dolaştınlan bu bildiride kara listeye alınan kimselerin isimleri de veriliyordu; aralarında Sartre'm da adı vardı, Châteaubriant ve Montherlant'm arasına koymuşlardı onu; Sartre bu kara listeyi Claude Morgan'a gösterdi; Morgan, «Gerçekten üzücü bir şey!» diye homurdanarak hoşnutsuzluğunu belli etti, iki taraf da bu üzücü olayı unutmakta faydâ gördüleE Komünist direnişçilerle Sartre'm arası çok iyiydi. Almanlar ülkeyi terk ettikten sonra bile dostluğu bozamadılar. Sağ kanadın ide-ologlan, onun komünistlere olan yakınlığını ruhçözümcü açıdan değerlendirmeye kalktılar; Sartre aşağılık kompleksine yakalanmıştı, pişmanlıjjLİar içinde kıvranıyor, kendine, tapacak yeni bir Kilise arıyordu.

İşte böyle budalaca şeyler yazıyorlardı! Halk kitleleri komünist partisinin yanında cephe almıştı; sosyalizm ancak bu parti sayesinde gelişecekti; Sartre, ayrıca işçi sınıfı ile kurduğu ilişkilerin kendisi için gerçek bir aşama olacağını biliyordu. İşçi sınıfını dünyânın en atak, en ilerici sınıfı bellemişti; bir yazar olarak evrenselliği anyor, evrensel olmak için çaba gösteriyordu, bu bakımdan evrensel bir smıfın insanlarına seslenmek zorundaydı. Çok sonra açıkça anlattığı şeyleri kafasında daha o zamanlar kesinleştirmişti, (bu düşüncelerini 1952'de yayımlanan Komünistler ve Barış isimli kitabında derinlemesine işledi) olaylara en gerçek, en doğru bakış, mutluluktan en az, en küçük payı alanındır; cellâtne yaptığının farkında olamayabilir; oysa kurban bütün acıları, ölümün korkusunu, çilenin en sahici olanını çeker; ezilmişliğin gerçeği, ezilen adamın yaşantısındadır. Sartre ne öğrenecekse, dünyaya ve olaylara ezilenlerin, gözüyle bakarak öğrenecekti; işçi kitleleri tarafından bir kenara itilirse, kendi küçük burjuva şartlanması içinde yozlaşacak, gönülsüz bile olsa kendi kabuğuna çekilmek zorunda kalacaktı.

jSovyetler Birliği'ne duyduğumuz yakınlığı bozabilecek hiçbir engel, hiçbir terslik ve kuşku yoktu yüreğimizde; oradaki halk kitlele-lerinin yöneticelerle iyi kaynaşmış bir bütün olduğuna savaş boyunca tanıklık etmiş, ora halklannın vatanlarını savunurken nasıl inanılmaz fedakârlıkları göze aldığını hepimiz görmüştük. Her bakımdan ilgi çekici bir durum karşısındaydik, istesek komünistlerle pekâlâ işbirliği yapabilirdik. Sartre partiye girmek niyetinde değildi; kendi bağımsızlığına gereğinden fazla düşkündü; üstelik ideolojik bakımdan mark-sistlerle uzlaşmazlık halindeydi.

Belli bir maiksizm, komünist partisi tarafından öngörülen marksizm anlayışına karşı, insan denen yaratığın insanca değerlerini savunuyordu. Komünistlerin hümanizmi günün birinde 'mutlaka değerlendireceklerini, gerçek yerine oturtacaklarını umut ediyordu; onların olanaklarından ve silâhlarından yararlanarak hümanizmi burjuvaların tekelinden kurtarmak amacındaydı. Marksizm! burjuva kültürünün görüş açısından ele alacak, sonra durumu tersyüZfedecek ve burjuva kültürünü marksist açıdan inceleyecekti. «Orta sınıflardan gelmiştik, küçük burjuva-aydınları ile komünist aydınlar arasında bir bağ kurmaya çalışıyorduk» diye anlatmıştır bu tavrını. Politik planda, komünist partisine sempati duyanlara bir görev düştüğünü, onların tıpkı öbür partilerdeki mühalefet kanadı gibi işlemesi ve

partiyi dışardan denetlemesi gerektiğini düşünüyordu; yani sempatizanlar partiyi hem destekleyecek, hem eleştireceklerdi.

İyimser, sevimli hayallerdi bunlar ve hepsi «direniş» hareketinin başarısından kuvvet almıştı; «direniş» hareketi bize tarihin gerçek yüzünü tanıtmıştı, ama sınıf çatışmasını da bir süre için unutturmuştu. Gerici, yani reaksiyoner burjuvazi, nazizmle birlikte politik alandan silinmişti; burjuvazinin sadece kurtuluş hareketine severek katılan kanadı kalmıştı geriye, bu kanattakiler milli hükümete «evet» demişlerdi. Öte yandan komünistler de milli hükümeti benimsemişti. Liderleri Thorez, Sovyetler Birliği'nden döner dönmez işçi sınıfına seslenmiş, ilk görevlerinin millî endüstriyi ayakta tutmak, çalışmak ve sabırla beklemek, bütün haklı isteklerden şimdilik vazgeçmek olduğunu öğütlemiş ve hatırlatmıştı. Kimse geriye dönmek niyetinde değildi; herkes geleceği düşünüyor, ileriye döniüt tasarılar kuruyordu; bu alanda komünistler de reform taraftarları da aynı politikayı benimsemişlerdi. Böyle bir atmosferde karşıtlıklar elbette görünmez hale gelecek, bir süre için hiçbir şey ifade etmeyeceklerdi. Camus'nün kişisel açıdan komünistlere karşı çıkması bile önemli değildi, yönettiği gazete, yani Comhat millî hükümet politikasını destekliyordu. Sartre komünistlere sempati duymakla birlikte, Combat gazetesinin tutumunu destekliyordu; hattâ bir defasında gazetenin başyazısını bile hazırladı. De Gaulle'cüler, komünistler, katolikier, marksistler omuz omuzaydılar, kardeşlik havası esiyordu ülkemizde. Hemen bütün gazetelerde aynı hava, aynı umut dile getiriliyordu. Carrefour'da Sartre'ın beyanatı yayımlanıyor, Lettres Françaises'Ae. François Mauriac gibi katolik bir yazar satırlar dolusu yazılar döşenebiliyordu.

Fakat bir süre sonra Lettıes Françaises virajı alıp sekterizme saplandı. Action daha ılımlı, daha geniş fikirliydi; bu derginin başındaki genç ekiple anlaşmak daha kolay görünüyordu. Herve ve Pierre Courtade Sartre'a başvurdular, işbirliği teklif ediyorlardı; kabul etmedi, bu isteksizliğin başlıca nedeni, derginin Malraux'ya karşı haksız bulduğumuz saldırılara girişmiş olmasıydı. Francis Ponge o sırada derginin sanat ve kültür bölümlerini yönetiyordu, bürosunun üzerinde Sartre aleyhtarı bir yığın yazının biriktiğini söyledi, bunlardan birka-çmı da yayımladı. Sartre Düzeltme başhklı bir yazıyla suçlamaları yamtladı. Onu genellikle Heidegger'den esinlenmiş olmakla suçluyorlardı.

İhanet Nedir?

Hainlerin temizlenmesi konusunda başgösteren fikir ayrılıkları eski direnişçileri gruplara bölmüştü; herkes bu temizlik hareketinin uygulanış biçimine karşıydı; Mauriac hoşgörülü davranılmasını, hainlerin bu seferlik bağışlanmasını istiyordu, ama komünistler sertlikte ısrar edilmesinden yanaydılar; Camus gazetesinde orta bir yolu öğütlüyordu, Sartre ve ben onunla aynı fikirdeydik: İntikam boş bir duygudur, fakat bazı kimselerin yeni kurulan hayat içinde yerleri olmadıkları bir gerçekti. Kepdi payıma hiçbir şeye karışmıyor, köşemde oturuyordum; C.N.E. örgütüne üye olmuştum, ama hiçbir toplantıya katılmadım. Sartre'ın oradaki varlığı benim hazır bulunmamı gereksiz hale getiriyordu. Komite kararlarını çoğunlukla Sartre'dan öğreniyor, üyelerin eski hain ve işbirlikçilere yazı yayımlamak olanağı -sağlayan dergi ve gazetelere cephe alışını, onlarla alışverişi kesmelerini bütün yüreğimle destekliyordum. Binlerce direnişçi vatanseverin, binlerce suçsuz Yahudinin göz göre göre katledilmesine,' acı çekmesine ses çıkarmayan, bu cinayetlere katılan kimselerin seslerini duymak höşuma gitmiyor, kendi adımı onların yanında görmek kanıma dokunuyordu, tşin başında kendimize kaışı söz vermiş ve «Yapılanları Unutmayacağız!» demiştik; unutmamıştım yapılanları.

Brasillach'ın ihanet suçundan yargılanacağı günlerde, kim olduğunu şimdi anımsamıyorum ama, yanıma birisi geldi; onun bağışlanması için avukatları tarafından elden ele gezdirilen bir bildiriye imza koymamı istedi; kâğıtta imzası bulunanlar, yazar olarak onun bağışlanmasını yargıçlardan adeta yakarıyorlardı. Oysa hiçbir şekilde hiçbir zaman Brasillach gibi düşünmemiş, onunla aynı fikirde olmamıştım; yazılarını okurken defalarca mosmor kesilmiş, hırsımdan ağlayacak hale gelmiştim. «Vatanımızı tehlikeye düşürenlere acımayacağız!» demiş, böylelerinin işgal kuvvetlerine ihbar edilmesini bir hak gibi göstermeye çalışmış, hattâ bazılarını kendisi ele vermişti; onun yönettiği Je suis partout örgütü ihbar ediyor, kelle istiyor, Vichy'deki kukla hükümete baskı yapıyor, özgür bölgedeki vatandaşlarımızın da faşist baskı altında yaşamalarına sebep oluyordu. Topraklarımızdaki düşmanı bir «oldu bitti» kabul etmekten de öteye^itmişti bu adamlar; Feldmann, Cavailids, Politzer ve Buda gibi arkadaşlarımızın kurşunlanmasında, Robert Desnos ve Kaan gibilerinin işkence kamplarına sürülmesinde başrolü oynamışlardı. İşte ben, kimi ölmüş, kimi unutulmaz

yaraların tutsağı haline düşürülmüş bu arkadaşlanmın yanındaydım, Brasillach'ın bağışlanması için çalışsaydım, arkadaşlarıma ihanet etmiş olur, onlar suratıma tükürseler haketmiş olurdum. O an verdim kararımı, hiç düşünmeden «Hayır!» dedim, Camus de aynı tepkiyi gösterdi: «Bu heriflerie ortak hiçbir şeyimiz yok bizim,» dedi bana. «Yargıçlar karar versin, bizim işimiz değil.»

«Hayır!» demiştim, ama şeytan dürtmüş, iyice meraklanmıştım; duruşmayı izlemeye koştum; imzamın kamuoyunda henüz hiçbir ağırlığı yoktu, davranışım sembolik olmaktan öteye geçmiyordu. Fakat insan, küçücük, hattâ hiç sorumluluk taşımadığı bir olay karşısında bile tavır almasını bilmezse yanlışa düşer, umursamazlığı kalkan gibi kullanıp sorumluluktan kaçmamalıdır.

Basın tribününde bir yer buldum; fakat ne yalan söyleyeyim, benim için hoş bir deney olmadı bu. Gazeteciler tasasız ve sakindiler, durmadan not alıyor, önlerindeki defter sayfalarına çeşitli şekiller çiziyor, sık sık esniyorlardı; avukatlar tumturaklı bir eda ile konuş babam konuşuyor, yargıçlar sessiz dinliyor, başyargıç çevresini boş gözlerle seyrediyordu; bu duruşma komediden farksız bir şeydi; fakat sanık açısından çok önemliydi, onun kendi gerçeği ile yüzyüze geldiği bir andı, ölüm kalım meselesiydi. Brasillach sakindi, her şeye rağmen sidûn ve dikkafalıydı, ölüm hükmü okunurken bile sarsılmadı. Bu cesareti onu işlediği ağır suçların sorumluluğundan kurtarmıyor, alçaklıklarını bağışlatmıyordu; davranışlarının insanı açıdan geçerli olup olmamasına değil, dikkafalı ve gösterişli biçimde ölmeye değer verir faşistler, bunu onlardan başkası yapamaz. Zaman aşımı bile Brasillach'm suçlarını örtemiyordu; zaman ölülerimizi geri getiremiyor da suçluları nasıl arıtacaktı! Fakat hemen belirteyim, adalet mekanizmasının bir tuhaf işleyişi vardır ki, pek çoklan gibi beni de tedirgin etmiştir; cellâdı kurban durumuna sokuyor, verdiği cezanın insaniikdtşı görünmesine yol açıyordu. Adalet Şarayı'ndan çıkarken tanıdık komünistlere rastladım, fimdeki sıkıntıyı oracıkta hemen anlatıverdim onları; «Keşke gclınescydiniz, evde otursaydınız!» dediler.

Aradan birkaç gün geçti; Camus sıkılarak karşıma çıktı, açıkça anlatamadığı bazı baskılar yüzünden Brasillach'ın bağışlanmasını isteyen bildiriye imza koyduğunu söyledi. Giyotine gönderildiği sabah ben de bu

adamı düşünmüş, bütün çabama karşın aklımdan silip atamamıştım; fakat ik; olursa olsun, pişmanlık gelmedi aklıma, imza koymadığıma hiç hayıflanmadım. Temizlik hareketini fazla sert ve in.safsız davranmakla suçlayanlar da çıkmıştır. KendL payıma bu iddialan yersiz bulurum; işbirlikçilerin ekonomik bağlarla Alman kuklası durumuna getirilmeleri elbette kendi günahlarıdır, Hitler propagandacılarının bağışlanacak tarafı yoktu. Mesleğimin, yaradılışımın bir gerçeği olarak sözlere büyük önem veririm. Simone Weil «insanları aldatmak amacıyla yazarlık yapanları mahkeme önüne çıkarmalı» diyordu, onu gayet iyi anlıyorum. înanın, işkence ve gaz odalarından daha günahkâr, daha suçlu kelimeler vardır. Bu kelimeler Jaurös'in katilini silahlandırmış ve cinayete sürüklemiş, Salengro'nun intiharına neden olmuştur. Üstelik Brasillach'in suçu daha ağırdı; sadece kamuoyuna karşı suç işlememişti o, bütün davranışları, ihbarları, düşman kuvvetlerini cinayete ve jenoşid suçu işlemeye kışkırtması yüzünden yargılanması gerekirdi; Gestapo ile yüzdeyüz işbirliği yapmış bir haindi.

Almanlar savaşı yitinnişlcrdi, kesindi bu, artık değiştirilemezdi; fakat inatla direndiler. Açlığı suçsuz halk kitlelerine karşı silah olarak, baskı unsuru olarak kullanıyorlardı; eski devirlerin en iğrenç felâketi olan açlığı Avrupa'nın başına yeniden belâ ettiler. Binlerce HollandalI toprağı kazmış, ağaç kabuklarını soymuş, ama bu ortaçağdan kalma iğrenç ölüm karşısında yenik düşmüşlerdi. Bost Holllanda'dan korkunç fotoğraflar getirmişti, Camus hepsini gösterdi bana: «Yayımlayamayız bunları!» dedi; çehresi ufalmış, vücudu bir kemik yığını haline gelmiş çocuklar vardı fotoğraflarda; gözleri kalmıştı sadece, yılgın ve deli gözler.

Savacın Yıkıntıları

Ne olacaktı bundan sonra? Olaylar nasıl gelişecekti? Malraux Üçüncü Dünya Savaşı devrine girdiğimizi söylüyordu. Antikomünist-1er yakın bir felâkete inanıyorlardı. Ama iyimser olanlarımız banşın sonsuza kadıv süreceğini yazıyorlardı; teknik gelişmeler sayesinde, kısa bir zaman sonra bütün ülkeler birleşecek, bölünmez bir bütün olu-vereccklerdi. Hesaplaşma günü uzaktı aslında, ben de hemen yarın yeni bir kavganın çıkacağına inanamıyordum. Bir sabah metroda hiç bilmediğimiz Üniformalı askerler gördük, kızıl yıldızlar vardı göğüslerinde, Sovyet askeriydi bunlar. Lise

kendi yurtdaşlarını görünce sevinçle yanlarına sokuldu, konuşmaya başladı; fakat onlar sert ve acı bir dille neden kendi yurdunda değil, burada yaşadığını sordular, zavallı Lise'in hevesi kursağında kaldı, terslenişine fena canı sıkılmıştı.

Ülkenin durumu iyiye gitmiyordu. Mendds-France istifa etmişti. C.N.R.'nih etkisi kaybolmuş, adetâ ölüm uykusuna yatmıştı bu örgüt. Camus Cezayir'ûen döner dönmez, Comhat gazetesinde bir dizi yazı yayımladı; oradaki yerli halkın nasıl amansızca sömürüldüğünü, nasıl sefalet ve açlık çektiğini anlatıyordu; AvrupalIlar günde Uç yüz gram ekmek alabil iyorken MUslümanlara iki yüz elli gramdan fazlası yasaklanmıştı, üstelik bu miktarın ancak yüz granlı ellerine geçiyordu. Setif olaylarının gürültüsü bile olmadı; 8 mayıs günü, zafer şenlikleri sırasında faşist kışkırtıcılar Müslüman halkın Üzerine ateş açmışlardı; Humanite gazetesine göre Müslüman halk onlara karşı direnmiş, ordu birlikleri büyük çaba göstererek ortalığı yatıştırabilmişlerdi; yüz kadar insanın öldüğü söyleniyordu. Bu söylentilerin kocaman bir yalan olduğu sonradan ortaya çıktı. (Daha Sonra Müslüman halkı kışkırtan seksen kadar Avrupalı kendi azgınlıklarının kurbanı olarak öldüler, fakat ordu işe el koydu, bölgede geniş bir temizlik hareketine girişti, bu temizlik sonunda yerli halk kırk bin ölü verdi.)

Amerikalıların kamplardan kurtardıkları esirler hakkında feci şeyler söyleniyordu; Amerikalılar ilk günlerde cömertlik etmiş, ekmek, konserve ve sosis dağıtmışlardı bu esirlere, fakat bunların önemli bir kısmı derhal ölmüştü; şimdi gıda ve yiyecek konusunda daha tedbirli davranılıyordu, ama gıda rejimindeki anî değişiklik kamplardaki esirlerin hayatına maloluyordu. Doktorlar yıllarca gıdasız kalmış bu insanları nasıl tedavi edeceklerini, nasıl iyileştireceklerini bilmiyorlardı; insanlığın karşısında ilk defa beliren bir felâketti bu ve galiba ilk günlerdeki inancı aksine, bu işte Amerikalıların pek sorumluluğu yoktu. Onları özellikle başka yönden sorumlu tutmak mümkündü; esirlerin kendi yurtlarına gönderilmesi müthiş zaman alıyor, bu mekanizma inanılmaz şekilde yavaş işliyordu. Dachau kampında tifüs salgını başgöstermişti, orada insanlar kitleler halinde ölüyorlardr, Fransız Kızılhaç'ı kampa girmek için izin istemiş, Amerikalılar buna engel olmuşlardı; böylesine bir yasaklama kararı hepimizi çileden çıkarmıştı. Ayrıca Fransız halkı açlıktan kırılırken Alman esirlerinin iyi

beslenmesi bizi fena öfkelendiriyordu. Artık kurtarıcılarımıza, eski sıcak duygularla bakmıyorduk, yavaş yavaş soğumuştuk.

Kamplardaki esirler döndü, o güne kadar hiçbir şey anlamamış, onlara yapılan muamelenin vahşetini ölçememiştik; inanılmaz b^r manzara duruyordu karşımızda, iskelet yığını halindeki insanların fotoğrafları Paris sokaklannı doldurmuştu. Bost savaş muhabiri olarak çalışırken Dachau'daki kampı görmüştü; Amerikan birliklerinden iki saat sonra kampa girmişti; gördüklerini anlatmak için kelime bulamıyordu. Bir başka savaş muhabiri ilk defa müslümanlardan bahşetti bana: «İşin kötüsü, onlara bakarken insanm içine fenalık geliyor» demişti. Çok geçmedi, onların fotoğrafları da gazetelerde yayımlandı. Derken Amerikalıların kamplarda çektiği kısa filmler, çeşitli tanıklarm yazılı ve sözlü açıklamaları gözümüzü açıverdi: ölüm trenleri, gaz odaları, günlük işkenceler, hepsi aydınlığa çıktı. On beş yıl sonra, Eichmann' ın duruşması sırasında, yeniden kitaplar yazıldı, filmler tekrar ortaya çıkarıldı; insanlar o devrin vahşetini öğrendikçe kendilerini tutamayıp hüngür hüngür ağladılar; ama biz 1945 yılında bu gerçekleri sıcağı sıcağına öğrendik; kurbanlar arasında dostlarımız, uzaktan da olsa tanıdıklarımız vardı; hayatımızı allak bullak eden bir canavarlıktı Almanlarınki. Tüylerimi diken diken eden şey, gaz odalarında ölüme mahkûm edilenlerin bir saniye daha soluk alabilmek, bir saniye daha yaşayabilmdc umuduyla çırpınışlarıydı; zırhlı vagonlar, yan yanya zehirlenmiş insanların dışardaki temiz havaya saldırışları, yerde yatan cesetleri çiğneyerek kaçışları, ölümdeki çaresizlikleri; yaşatılanların forsa gibi işe sürülüşleri, öldürülüşleri, kahpeliği reddetmenin bile sonsuza uzanan anlamsızlığı, insan gözünde bulanıkli^an son umut ışığı, işte bütün bunlar kafamı kurcalıyordu.

Yvonne Picard dönmedi, Alfred Pöron serbest bırakıldıktan hemen sonra İsviçre'de öldü. Pierre Kaan, Buchcnwald kampından 10 mayısta kurtuldu. «Hiç olmazsa Alman bozgununu göreceğim ya!» diyordu; 20 mayısta öldü. Robert Dasnos'nun geleceğine dair söylentiler çıktı; ama büyük şair, 8 haziranda Kercnice'de sessizce ölüp gitti, tifüse yakalanmıştı. Yaşamaktan utandım o günlerde; ölüm uykularımı bölüyor, rahat yüzü göstermiyordu bana; fakat, diyordum kendi kendime, iğrenerek' söylüyordum bunu, fakat yaşayanlar kabul edilmemesi gereken iğrençliklere eyvallah dedikleri için bayattalar bugün.

Sartre Paris’e döndü, yolculuğunu anlattı. Waldorf Oteli’ne inişi bir âlemdi doğrusu; sırtında bir kanadiyen Vardı, öbür Fransız gazetecilerinin derbeder kılıkları hayli ilgi uyandırmıştı. Hemen bir terzi çağırmışlardı onlara. Sonra kentleri, barları, caz müziğini anlattı bana; Amerika’yı bir baştan öbürüne uçakla dolaşmıştı; Colorado kanyonlan üzerinde pilot sık sık arkasına dönüp, «Geçebiliyor muyuz? Kanatlar herhangi bir yere takılmıyor ya?» diye soruyormuş. Sartre gördüğü şeylerin şaşkınlığı içindeydi. Ekonomik düzen bir yana ırkçılığı görmüştü. Amerikan uygarlığı pek çok yönüyle tüylerini diken diken etmiş, camnı sıkmıştı; Amerikalılardaki konformizm, değer ölçülerindeki terslik, kendi kendilerini inandırdıktan efsaneler, yanlış iyimserlikleri, trajik olan her şey karşısındaki korkuları, işte Sartre bunlara bir türlü ısınamamıştı, ama tanıdığı insanların çoğunu gerçekten stvim-li bulmuştu; New York'd& Halk kitlelerinin arasına-karışmış, Amerika’nın insanlannı yürürlükteki rejimden daha sıcak ve insancıl bulmuştu. Roosevelt'\ ölümünden az önce görmüştür başkanı Fransız delegasyonunu kabul ettiği zaman tanımış, kişiliğinin etkisi altında kalmıştı. Bazı Amerikalı aydınların faşizmin ilgi görüşünden yakınmalarını şaşkın şaşkın dinlemişti orada; başkaları ise yüreğine su serpen yatıştırıcı konuşmalar yapmışlardı. Bir yemekte, Ford şirketinin Public Relations (Halkla İlişkiler) müdürü, yakın bir gelecekte Sovyetler’le savaşacaklarını söylemişti ona; Sartre, «Nasıl olur? Ortak sınırınız yok ki onlarla?» diye soran komünist bir gazeteciye, bu idamın «Avrupa’da savaşırız» yanıtını verdiğini hayretle dinlemişti. Bu sözler oradaki bütün Fransızlan irkiltmiş, ama sonunda herifi ciddiye almamak kararını vermişlerdi. Amerikan halkının saldırgan görünüşü yoktu. Sartre kendini tasasızca yolculuğunun hoş yönlerine bırakmıştı. New York’ta gördüğü, rastlrdığı yurttaşlarımızı, öski dostlarımızı anlattı; Femand ve Stdpha ortdaydılar, F^nand nefis resimler yapıyordu; Paul Nîzan’ın karısı Rirette Hollywood’daydı, Fransız fılmelerinin kof^a-larina alt yazılan haztriayarak ekmeğini çıkarıyordu. Sartre, Breton’la tanışmıştı, onun olağanüstü önemli bir adam olduğunu söylüyordu; ayrıca Femand L^ger’yi de görmüştü, LZger tarzını hayli değiştirmişti, artık eskisinden çök farklı, bambaşka resimler yapıyordu; Sartre onun yeni resimlerini eskilere tercih ettiğini söylüyordu. Dönüşünden birkaç gün sonra odama koca bir bavul dolusu elbise ve yiyecek gönderdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SARTRE VE VAROLUŞÇULUK

Eylülde romanım yayımlandı; Başkalarının Kanı ulusal kurtuluş hareketini işleyen hır romandı, ama varoluşçu roman damgasını yedi. Bu «varoluşuluk» sözcüğü Sartre'ın ve benim bütün eserlerimize kene gibi yapıştırılıyordu. Yaz günlerinde, Ceıf yayınevinin, yani Dominikenlerin düzenlediği bir açıkoturum sırasında Sartre, Gabriel Marcel'in kendi felsefesine yakıştırdığı bu damgaya itiraz ediyordu; «Benim felsefem varoluşçuluğun felsefesidir, kabul; fakat varoluşçuluğun ne tüduğundan pdc haberti değilim» diyordu. Ben de onun tedirginliğini paylaşıyordum. Yazdığım bütün kitapları bu sözcükten habersiz kaleme almıştım, herhangi bir felsefeden değil, doğrudan doğruya kendi, yaşantımdım, kendi deneyimlerimden yararlanarak yazmıştım kitaplarımı. Buna rağmen, «varoluşçu» etiketten kendimizi kurtaramadık, boş yere direnmiş olduk. Sonunda herkesin bizi paketlediği bu terimi biz de kabullenmdt zorunda kaldık.

Sonbaharın ilk günlerinde, aslında hiç istemediğimiz halde, varlığını bizim dışımızda da sürdüren bir «varoluşçuluk saldırısını» başlatmıştık. Romanımın yayımlanışından iki hafta sonra Sartre Özgürlüğün Yolları isimli eserinin ilk iki cildini yayımladı, onları Temps Modernes dergisi izledi. Sartre «varoluşçuluk bir hUmanizma sayılabilir mi?» konulu bir konferans verdi, ben roman ve metafizik konusunda uzun bir konuşma yaptım. Bouches Inutiles isimli piyesim oynanmaya başladı. Yol açtığımız kargaşalık bizi de şaşırtmıştı. Ansızın, tıpkı ilimlerde gördüğümüz gibi, resmin dışma taşan bir insan, bir eşya gibi benim yaşantım da eski ve bildik sınırların dışına taşıverdi. Kamuoyu önüne bütün çıplaklığımla çıkarılıverdim. Aslında benim işkembem pek dolu değildi, önemli işler yapmamıştım, fakat adımı Sartre'ın yanına yapıştırmışlardı ve Sartre inanılmaz bir hızla ün yaptı. Gazete ve dergilerde ismimizin geçmediği hafta yoktu. Conıhat gazetesi özellikle ilgi gösteriyor, kitaplarımızı ve konuşmalarımızı anlayışlı bir dille kamuoyuna tanıtıyordu. Herbcrt tarafından kurulan ve topu topu dört beş sayı yayımlanan Terre des Hommes dergisi hemen her sayısında, bazen dostça, bazen tatlı sert bir üslûp içinde bizden , sözediyordu. Her yerde kitaplarımız ve kişiliğimiz hakkında yorumlar yapılıyordu. Sokağa çıkamaz olmuştuk, gazete fotoğrafçıları yolumuzu kesiyor, insanlar bizi durdurup sor babam

soruyorlardı. Flöre kahvesinde bizi görenler uzun uzun bakıp birbirleriyle fısıldaşı-yorlardı. Sartre'ın konferansına öyle müthiş bir akın oldu ki; salon tıklım tıklım doldu; dışarda kalanlar arasında birbirini çiğneyenler, yan baygın götürülenler vardı.

Bu kargaşalık, Sartre'ın Tempa Modemes dergisinin Kasım 1945 sayısında. Edebiyatın Devletleştirilmesi başlığı ile sıcağı sıcağına eleştirdiği bir toplum olayını yansıtıyordu; Fransa savaştan ağır yaralar alarak çıkmış, politik alandaki önemini yitirmiş, ikinci sınıf bir devlet durumuna düşmüştü; İhraç edebileceği mallan efsaneleştirerek kendi durumunu kurtarmaya çalışıyordu, bu amaçla moda ve edebiyat alanlarında şaşırtıcı bir enflasyon başlatılmıştı. Kendi halinde yazarlann eserleri bile büyük gürültüler koparıyor, yazar göklere çikanhyordu; yabancılar bu kargaşalığı bir anlam veremiyor, ama kötü körüne hayranlık duymaktan geri kalmıyorlardı. Fakat hemen belirteyim; şartlar Sartre'a inanılmaz ölçüde yardım ettiyse, bilin ki bu basit bir rastlantı olmamıştır, daha ilk.bakışta, halk kitlelerinin aradığı şeyle, Sartre'ın onlara sunduğu şey arasında büyük bir yakınlık, gerçek bir ortaklık vardı. Onun yazdıklarım okuyan küçük-burjuvalar bile, artık sonsuza giden bir barışın hayaliyle avunmuyorlardı, sâkin bir dünyada büyük teknik, gelişmeler içinde yaşayabileceklerini akılları kesmiyordu; Tarih dediğimiz gerçeği en dehşet verici görünüşüyle tanımışlardı. Artık farkına vardıkları bu gerçeklerin tümünü kapsayan bir ideolojiye ihtiyaçları vardı, ama kendi kendilerini doğrulamak için yarattıkları bahanelerin bir çırpıda silinivermesi işlerine gelmiyordu. Varoluşçuluk tarihle ahlâkı uzlaştırma çabası içindeydi; bu iki kavramı bir geçiş döneminin unsurlan olarak görüyor ve insanlara, anlamsız, boş ve vahşet dolu olan her şeye haysiyetlerini yitirmeksizin gerçekçi gözlerle bakmalarmı öğUtlüyordu. Yani küçük-burjuvalara ne zamandır düşledikleri çözümleri getiriyordu.

Görünüş belki böyle, ama gerçek çok başkaydı; zaten Sartre'ın başarıları ne ölçüde gürültülü olursa olsun, bu yüzden eksik kalmış, küçUk-burjuvanın sakat inancıyla gerçeklik arasındaki farkın uyuşmazlığını baştan sona yansıtmış, bu çelişkiye ayna tutmuştur. İnsanlar, ne zamandır ödedikleri bir yiyecek bulmuş gibi saldırmışlardı onun kitaplarına, ff^at çoğunun dişi kırıldı, çığlıklar koyverdiler, haykırışlarındaki şiddet herkesin ilgisini çekiyor, herkesi meraklandırıyordu. Sartre kişisel planda, ahlâka özgü

değerleri savunarak onları kendi yanına alıyordu; ama getirdiği yeni ahlâk burjuvalarınkine benzemiyor, bu yüzden hepsinde bir telâş yaratıyordu. Sartre'ın romanları, görmezlikten geldikleri, görseler bile unutmaya çalıştıkları perişen bir toplumu önlerine seriyordu; sonunda onu uğursuz bir gerçekçilik tutkusu ile suçladılar, sefalet edebiyatı yaptığına hükmedip işin içinden sıyrılı-verdiler. Kendileri hakkında, zaten kendilerinin de bildikleri bazı gerçeklerin yeniden ve usulca kulaklarına fısıldanması hoşlarına gidiyordu, ama hiçbiri gerçekliğin karşısına çıkabilecek kadar yiğit değildi. Marksist diyalektiğin karşısına kendi özgürlüklerini bahane ederek dikilmeyi hüner sayıyorlardı; üstelik Sartre her şeyi büyütüyor, onlara taşınması ağır gelen, yorqcu sorumluluklar yüklüyordu; Sartre'ın önerdiği ahlâk toplumun bilinen kalıplarına, kuruluşlarına, geleneklerine düşmandı; burjuvaların rahatını kaçırıyordu. Onlara proletarya ile işbirliği yapmak, proletarya ile uzlaşmak zorunda olduklarını anımsatıyor, yani korkutuyordu. Komünist aydınlar bile Sartre kadar ürkütmüyordu onları, komünistleri zaten sınıflamış, ayırıp rafa kaldırmışlardı. Burjuvalar Sartre'ın kişiliğinde belli bir ölçüye kadar kendilerini buluyof, fakat Sartre'ın kendi şartlanmasını aştığı noktada Sartre'a düşman kesiliyorlardı; aslında onların dilini konuşuyordu, ama belli bit noktadan sonra onların işitmek istemedikleri şeyleri gene onların diliyle söylüyordu. Sevmeseler bile kolay vazgeçemiyorlardı; çünkü Sartre onların kendi kendilerine düşündükleri meseleleri araştırıyor, onların iç dünyasını kurcalıyordu. Kaçıyorlardı sonunda, çünkü Sartre verdiği yanıtlarla onları yıldırıyor, memnun etmek için herhangi bir tavize yanaşmıyordu.

Bir anda ün kazanmış, skandallara yol açmıştı, Sartre biliyordu bunu; ama eski tutkularını aşan bu yeni durumu ters buluyor, kolay kolay hazmedeceğe de benzemiyordu. Bulantı'nın çarçabuk başka dillere çevrileceğini hiç ummamıştı; oysa harberleşme alanındaki son gelişmeler, tekniğin ilerlemesi her şeyi bir anda değiştirmiş, her kitabı en azından on iki yabancı dile çevrilivermişti. Eski geleneklere, yetişme tarzı bakımından eskiye bağlı bir yazar için çok şaşırtıcı bir sonuçtur bu;'BaudcIairc, Stcndhal ve Kalka gibi yazarların gölgede kalışını, üstün dehalarının bedeli kabul ediyordu Sartre. Kendi eserlerinin çarçabuk tanınması, herkes tarafından okunması, ona dehasının bir işareti gibi görünmüyor, bazı tasalar veriyordu; bir kitabın çevresinde koparılan gürültü, çoğu zaman o eserin kötülüğüne ölçü sayılıyordu, gerçek böyle değildi belki, ama Sartre buna inanmıştı bir kere.

Baudelaire'in yaşarken çektiği kimsesizlikle kıyaslanırsa, Sartre'ın başına bir çorap gibi örülen «şan şiref» şamatası hayli sıkıcı, hatta ürkütücü bir olaydı.

Kazandığı ün ona pahalıya maloluyordu. Hiç umulmadık bir okur kitlesi bulmuştu karşısında; gelgeldim, gelecek yüzyıllarda okunmamak, insanlığın sohraki dönemine kalamamak, sözün kısası kalıcı olmamak tehlikesi ile burun buruna gelmişti. Sonsuzluğa ulaşmak umudu bir anda sönüvermiş. ve onun gözünde, gelecek yüzyılların insanları kendi içlerine dönük, hayata yüzde yüz kapalı ve onu anlamasına imkân olmayan yaratıklar haline geliveımişterdi; Altona Mahiûmlan'nâa. Franz'ın öfkeyle diklendiği insanlar gibiydiler. Kitapları okunsa bile, yazdığı zamanki anlamlarını mutlaka yitirecek, kalıcı olamayacaklardı.

Kırk yaşında, en cüretli tutkularını bile doyurmak imkânına kavuşmuştu; başarısı ne ölçüde? yanlış ve çelişkilerle dolu olursa olsun, bir daha aynı başarıyı gösteremeyecek, bir yenisiyle aşıp geride bırakamayacaktı. Tekrarlara düşmek onun hiç sevmediği şeydi; hedef değiştirmek zorundaydı. Pasif kalmayı bir türlü kabullenemediği halde eyleme girmemiş, eser vermek yolunu seçmişti; fakat yazarlığı da hayal kurmakla birtutmuyor, kendinden kaçmak için bahane saymıyor, tam tersine yeni bir düzenin kurulmasında etkili bir aşama olarak görüyordu. Bir eserin ne ölçüde etkili olabileceğini ise, kampta mahkûm yaşadığı günlerde Bariona'yı sahneye koyduğu zaman ve işgal günlerinde Sineklerde anlamıştı. Seyirci kalmaktan vazgeçip, eyleme karar verince, edebiyatın hep devrimci bir çağrı niteliği taşıması gerektiğine, belli bir amaca doğru koşarak yaşaması gerektiğine hükmetti. Edebiyatı küçümsediğinden değil, ona kendi kişiliğini kazandırmak, gerçek değerini vermek tutkusuyla böyle tavır alıyordu.

1944 sonbaharında geniş kitlelerle aramızda başlayan balayı çabuk bozuldu. Varlık ve Hiçlik hakkında hiçbir ciddi inceleme yayımlanmamıştı, ama çeşitli dergi ve gazetelerde Sartre'ın bu eseri boyuna saldırıya uğruyor, yerden yere vuruluyordu. La Croix, 3 Haziran 1945 tarihli sayısında varoluşçulukta var olan Tanrısızlık fikrinin «Onsekizinci yüzyıldaki rasyonalist fikir akımlanndan, hatta ondo-kuzuncu yüzyılı belirleyen pozitivist düşüncelerden daha tehlikeli» olduğunu yazıyordu. Aşırı sağ

kanat, hesaplı görünmesine rağmen, yavaş yavaş dişlerini göstermeye başlamıştı; alaylı hikâyecikler, oraya buraya sıkıştırılan türlü dedikodularla Sartre'ın kişiliği yıpratılmak isteniyordu. 1'945 Kasım'ında, mavi gözlü bir delikanlı Flöre Kahvesi'nde beni yakaladı ve Sartre hakkında konuşmamı istedi; yeni yayımlanmaya başlayan Samedi-Soir isimli skandal dergisinde bir röportaj yayımlayacaktı; delikanlıyı tersledim, benimle konuşamazsa, oturup kendi başına uydurma bir yazı döşenecekti, öyle söylüyordu; baktım olacak gibi değil, konuşmaya razı oldum; sorduklarına ayrıntılı yanıtlar verdim. Birkaç gün sonra, ünlü yazı derginin sayfalarında boy gösterdi; Sartre'ın felsefesi kötü ve uğursuz bir felsefeydi, ancak hastalıklı bir ulusun insanlarına yakışabilirdi. Ahlâk ve fizik, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, Sartre kokuşmuşluğu temsil ediyordu. Böylesine çamur atılacağını hiç ummamıştık, doğrusu çok şaşırdık. Elbette, bu insanların bizi sevmelerine olanak yoktu; saldırılarına ve hakaretlerine göğüs germeyi öğrenecektik. Boutang gibi birinin Sartre'ın deliliğinden kuşkulanmasını olağan saymamız gerekiyordu.

Sartre kendi sınıfından kopuyordu, burjuvazinin ona öfkelenmesi kadar doğal bir şey olamazdı. Ama komünistlerin öfkesi ve saldınsı bir hançer gibi yüreğine işledi.

1945 Haziranında komünistlerle birlikte C.N.E.'nin çalışmalarına katılmıştı, hem de severek. Düzeltme adını verdiği yazısında, kendi tutumuna yeteri kadar aydınlık getirebileceğini; böylelikle onlarla arasında hiçbir uzlaşmazlık konusu, hiçbir pürüz bırakmayacağını düşünüyordu. Fakat Hehri Lefebvre, Actiort dergisinde yayımlanan sert, zaman zaman da alaycı bir dille kaleme aldığı yazısında Sartre'ı Varlık ve Hiçlik'de Marksist açıdan olağan sayılan bazı yorumları abartmakla suçluyordu; ona göre Sartre, tarih felsefesi bakımmdan denenmesi mümkün bütün yolları kapatmak ve okurlarının dikkatini gerçek sorunlardan alıp başka tarafa çevirmekle büyük sorumluluk altına giriyordu. Jean Kanapa, Temps Modernes'nin ilk sayısına bir makale getirdi. «Birlikte Maublanc'a gidelim,» diyordu Sartre'a «Roger Garaudy ve Henri Mougin sizinle konuşmak istiyorlar.» Fakat buluşma gününün sabahı telefon edip gelemeyeceğini söyledi. Sartre randevuya yalnız gitti; Garaudy ve Mougin bekliyorlardı; adamakıllı çıkıştılar ona; Sartre'ı idealist olmakla suçluyorlardı, gençleri Marksizmden soğutmakla suçluyorlardı; bu olaydan sonra hiçbir komünist yazar yönettiğimiz dergiye

yazı vermedi. Oysa biz onlarla ilişkilerimizi bozmak istemiyor, hepsiyl^ iyi geçinmeye çabalıyorduk. Politik açıdan tek ortak sorunumuz olan Millî Kurtuluş hareketi artık birleştirici niteliğini yitirmişti; pamuk ipliğine bağlı duran dostluklan ayakta tutmasına, dengelemesine artık olanak yoktu. Onlar bizi bırakmışlardı, ama biz onlari desteklemeye devam ettik; Thorez'le de Gaulle'ü karşı karşıya getiren anlaşmazlık patlak verince, Thorez'i destekledik.

A^k ve Bağımlılık

Sartre Amerika dönüşünde M. isimli bir kadının sözünü etmişti bana. Birbirlerine çok ilgi duymuş, kısa zamanda ısınmışlardı; her yılın üç veya dört ayını birlikte geçirmeyi düşünüyorlardı. Olsun, diyordum İçimden, ayrılıklar gözümü korkutmuyordu. Ne olursa olsun kuşkuluydum, Sartre o kadınla New York'ta geçirdiği üç haftayı öyle ballandırarak anlatıyor, ondan bahsederken gözlerinin içi öylesine gülüyordu ki, garip bir tedirginliğin bütün benliğime yayıldığım sezinledim; ben, onun bu maceranın değişik ve romantik havasına kapıldığını sanıyordum; fakat birdenbire aklım karıştı; M.'ye benden daha fazla önem verip vermediğini merak ettim, artık eski 'iyimserliğim kalmamıştı, başıma her felaketin gelebileceğine inanıyor, kendimi de buna göre hazırlıyordum. On beş yıldır sürüp giden bir bağlılıkta «alışkanlık» dediğimiz şeyin payı' nedir? Bu bağlılık ne cins ödünler vermemi gerektiriyordu? Kendi yanıtımı biliyor, ama Sartre'ın ne diyeceğini, nasıl davranacağını kestiremiyordum. Onu eski günlere kıyasla daha iyi anlıyordum şimdi, bu yüzden bakışlarım daha bulanık, daha güvensizdi; önemli faiklar vardı aramızda; bu farklılık beni yormuyor, rahatsız etmiyordu; ya onu tedirgin ediyorsa? Anlattıkiarma bakılırsa, M. ona tıpatıp benziyor, onun davrandığı gibi davranıyor, aynı sabırsızlığı, aynı heyecanlan, aynı tutkulan taşıyor, olaylar karşısında önunla aynı tepkileri gösteriyordu. Gezintiye çıktıkları vakit ^ile, Sartre'ın içinden duraklamak geçtiği bir anda, o da aym şeyi düşünüyor, sonra gene Sartre'la beraber yola koyulmak ihtiyacını duyuyordu. Belki de derinlemesine bir bağın ifadesiydi bu, hayatın kaynağında olan, aym atılunlan ve aynı ritmi sürdüren derin bir bağ. vardı aralarında, Sartre bunu bende bulamıyordu belly, benimle tadarmyordu ve belki de bu derin ortaklık, ikimizin arasındaki bağlardan daha sıcak, daha güven verici, daha güzel ve dolu geliyordu ona. Yüreğimde bir ses beni kışkırtıyor, gerçeği öğrenrrfeye zorluyordu.

Tehlikeli bir soru dudaklannızı yakıyorsa, telaşınız yüzünden yanılır ve bu sıkıntıdan, kurtulmak için çoğunlukla en olmayacak zamanı seçer, en olmayacak çarelere başvurursunuz; ben de öyle ■ yaptım; bir öğle vakti, Salacrou'nun evindeki davete gitmek üzere odamdan çıktığımızda Sartre'ın yüzüne alık alık bakarak: «Gerçeği söylesenize artık; hangimiz daha önemliyiz; M.yi mi, yoksa beni mi seçiyorsunuz?^ diye sordum. «M.'yi kaybetmek istemiyorum, çok önem veriyorum ona. ama görüyorsunuz, yanınızdayım» diye yanıt verdi. Soluğum kesilecek gibi oldu. Aslında «Aramızda bir sözleşme var, bunu bozmuyorum, fazlasını sormacanıza» demek istemişti. Bu yanıt gelecek günleri tehlikeye düşürüyor, her şeyin yeniden ele alınmasını gerektiriyordu. O gün yemek yerken, döstlann etini sıkarken ve gülümserken çok acı çektim; Sartrein endişeli gözlerle beni süzdüğünü hissediyordum, daha çok kasılıyor ve gittikçe katılaşıyordum, yemeğin sonunu getiremeyecekmişim gibi geliyordu bana. Öğleden sonra, Sartre bir fırsatını bulup sözü o meseleye getirdi ve kendi tutumunu açıkladı; öteden beri ikimiz de sözlere değil, davranışlara önem vererek yaşamıştık; bu yüzden lafebeliği yapmaktansa kısa yolu seçmiş, yanyana oluşumuzun meseleyi çözümlediğini anlatmak istemişti. Sözlerine inandım.

Amerika yolculuğum sırasında, bende hiç ummadığım bir şaşkınlık doğdu; bütün söylentilerin aksine Amerikan kadınını tanımış, onun erkeği ezdiği, kendine mahkûm etitği hakkındaki söylentilerin gerçek olmadığını fark etmiştim. Evet, Amerikan kadını hak aramasını seviyordu, bu alanda hayli ileriye gitmiş, kendi haklanna adetâ bir kutsallık, bir dokunulmazlık kazandırmıştı, fakat her şeye rağmen bağımfı, özgürlüğü sınırlanmış bir yaratıktı: "Benim tanıdığım Amerika erkeklerin hâkim olduğu bir ülkeydi. (Eve Miriam, 1960'da La Nation'Aa. yayımlanan incelemesinde Amerikalı erkeğin kadını tarafından değil, ülkede hükmünü yürüten mekanizma tarafından ezildiğini gayet güzel kanıtladı.) Bu gün bile bu düşüncelerim değişmedi.

Fakat Amerika yolculuğumun en büyük özelliği Nelson Algren'le tanışmamdır. Gerçi bu ilişkiyi. Mandarinler isimli kitabımda alabildiğine değiştirerek anlattım, ama bu defa olduğu gibi anlatmakta fayda görüyorum; lafebeliği olsun diye değil, üzerinde çok düşündüğüm halde çözemediğim bir meseleye yeniden dönebilmek amacıyla yapıyorum bunu;

özgürlükle belli bir insana bağlılık arasında uzlaşma sağlamak mümkün müdür? Ve bu neye malolur?

Yüzde yüz bir bağlılık hep Öğütlenir, ama gerçekte dikkatle incelenmediği için yanlış yorumlara neden olur; çoğu zaman bunun eksikliğini hissedenlerin mese'tesidir; aslında hoşlanmazlar bağımlı yaşamaktan, ama kendi kendilerini buna mahkûm ettikleri için acısını bazen şaraptan, hazen kuyruklu yalanlarla avunarak çıkarmaya bakarlar. Geleneksel anlamda düşündüğümüz zaman, evlilik hep erkeğin üstünlüğüne çalışmış, özgürlük tanımıştır ona; oysa şimdiki kadın, haklarının bilincinde ve hangi koşullarda mutlu olabileceğinin hesabını rahatça yapabilecek durumdadır; ortaklaşa bir hayatın 'akışı içinde, erkekteki dengesizliği, bu önemli boşluğu karşılayacak hiçbi şey yoksa; kıskançlık, kadını ve erkeği ömür boyu kemirecek, bu ortaklık müthiş bir can sıkıntısında düğümlenecek demektir. Bugün, bir zamanlar benim Sartre ile yaptığım türden bir sözleşmeye vanp, bunu uygulayan çiftlerin sayısı hayli kabarıktır; yani bizimki, ayrılıklan aşan bir bağlılık oluyor Cynara, ben kendimce sadık kaldım sana. Tabiî böyle bir ilişkinin de terslikleri var; taraflardan biri, bakarsınız, yeni tanıdığı kimseyi eski sevgilisine tercih ediverir, öbürü o zaman aldatıldığını düşünecektir; yani iki bağımsız insan yerine, bir cellâtla bir kurban billuruz karşımızda.

Bazı durumlar vardır ki, çeşitli nedenler yüzünden —çocuklar, iş ortaklığı, bağlılığın sağlamlığı gibi— kadınla erkeğin birbirlerinden kopmalan olanaksız hale gelir. Birbirlerine kaçamak yollu hovardalık hakkı tanımakla yetiniyorlarsa ortada güçlük yoktur, o zaman da buna bağımsızlık denemez. Benim ve Sartre'ın bilinçli olaYak giriştiğimiz deney çok aşın, o ölçüde de tutkulu bir deneydir; biz ikimizin arasında yürürlükte olan bağlılık bir yana, başka aşklar da yaşamak istedik; fakat galiba önemli bir meseleyi unuttuk; acaba üçüncüsü ne diyecek, bu tür bir ilişkiyi nasıl karşılayacaktı? Öyle anlar oldu ki, üçüncüsü bizim havamıza rahatlıkla ayak uydurdu; aramızdaki bağ dostluklara, aşk kokan arkadaşlıklara, geçici sevdalanmalara hak tanıyordu. Fakat üçüncüsü daha fazlasını isteyince, bulduğu ile yetinmeyince çatışma başlıyor ve üçüncü hep kaybediyordu. Hemen belirteyim, Sartre ile olan beraberliğimiz otuz yıldır hiç bozulmadan sürüp gidiyorsa, bilin ki üçüncüler arada harcanmış, kurduğumuz sisteme kurban gitmişlerdir. Evet, kurduğuitıuz sistemin tek kusuruydu bu ye

inanın, şimdi anlatacağım bölümde, hayatımın bu noktadan sonraki kesiminde bana çok acı çektirmiştir.

Günü Gününe Amerika kitabımda, Algren'le ilk karşılaşmamızın hikâyesini ayrıntılarıyla anlattım; ilk geceyi kentin kenar semtlerinete ayaktakımı arasında geçirişimiz, ertesi gün öğleden sonra PolonyalIların oturduğu kesimde, ucuz meyhanelerde sürtüşümüz, bunların hepsini anlattım; fakat birbirimize nasıl ısınıp, hemen suçortağı oluverdiği-mizi, o gece başbaşa yemek yiyemediğimiz için nasıl Üzüldüğümüzü yazmadım; ben iki Fransızla, elçilikten iki memurla yemeğe gitmek zorundaydım. İstasyondan telefon açtım ona; konuşma öylesine uzun sürdü ki, adamlar ahizeyi elimden zorla aldılar. Los Angeles treninde yazdığı kitaplardan birini okudum ve onu düşündüm; biçimsiz bir barakada yaşıyordu, buzdolabı ve banyosu yoktu, oturduğu baraka izbeliklerle dolu bir sokağın dip tarafındaydı; bu yoksulluk rahat bir soluk aldırmıştı bana, çünkü dolar kokan büyük otellerden ve lokantalardan iğreniyordum. «Sonunda tekrar döneceğim Chicago'ya» diye homurdanıyordum; Algren dönmemi istemişti, ben de kararlıydım, mutlaka dönecektim; fakat bu aynlık bile acı verdiğine göre, sonraki ayrılışımız bizi kimbilir nasıl yaralayacak, nasıl yerden yere vuracaktı? îlk mektubumda bu meseleyi sordum ona; «Yeni bir aynlık ikimize de acı verecekse, talihimize küselim» yanıtını verdi.

Haftalar birbirini kovaladı; New York'ta yeni dostlar edindim, eski tanıdıklarla daha içli dışlı olduk, hele bir tanesiyle... Mayıs başlarında Sartre mektup yazdı ve dönüşümü on beş gün geciktirmemi istedi; çünkü M. on beş gün daha Paris'te, onun yanında kalacaktı. Bayttı hüzünlendim; bir turist gibi yaşamaktan bıkmıştım; beni kollarında taşıyacak bir erkeğe ihtiyacım vardı, geçici bile olsa, belli bir süre benim olacak bir erkek istiyordum yanımda; New Yorklu sevgilimi getiriyordum aklıma; fakat o karısına yalan söylemek istemiyor; aramızda uzayıp gidecek bir macerayı sonradan itiraf edecek cesareti bulamıyordu kendinde; vazgeçtik tabiî. Algren'e telefon açmaya karar verdim: «Gelebilir misiniz yanıma» diye sordum. Gelemiyordu; ama benimle Chicago'da buluşmayı çok istiyordu. Ona havaalanında randevu verdim.

tik günümüz, Mandarinler'de Anne ve Lewis'in birlikte geçirdikleri ilk güne tıpatıp benzer; sıkıntı, sabırsızlık, yanlış anlamalar yorgunluk ve

sonunda müthiş, derin bir uzlaşmayı mUjdeleyer sevişmeler. Chicago'da ancak üç gün kalabildim; New York'tî halledilmesi gereken işlerim vardı; çok uğraştım ama Al gren'i benim le gelmeye razı ettim sonunda, tik defa uçağa biniyordu. Sağa sok gidiyordum gün boyunca, tanıdıklarımla vedalaşıyor, alışveriş yapıyor dum; saat beşe doğru oteldeki odamıza dönüyordum, sabaha kadar bir birimizden hiç ayrılmıyorduk. Başkaları da Algren'in sözünü etmişti bana; dengesiz, aşırı sinirli, hattâ «nevroz» hastası olduğunu söyle mişlerdir; aldırmıyordum hiçbirine, onu tek başına tanımak hoşum; gidiyordu, îddia edildiği gibi, sertlikleri, beklenmedik ve ten davranışları varsa bile, bir gerekçesi olmalıydı bunların; demek kendi ni savunmak zorunluluğunu hissediyordu. Gerçekten üstün özellikler olan insandı, hani iyilik sözünün suyu çıkmamış olsa, her şeyden çoi «iyi insandı» derdim. Ayrılırken hayatımın Fransa'ya bağlı olduğunu oradan kopamayacağımı söyledim ona; sözlerimden hiçbir şey anla madı, fakat ses çıkarmadı. Gene görüşeceğimizi anlattım; ne zaman vı nasıl bilemiyordum, ama hissediyordum. Fransa'ya döndüm, Paris'i geldiğimde allak bullaktım; Sartre'm başı da dertteydi. Sevdiği kadın yani M, açıkça şunları yazmıştı mektubun^: «Geliyorum, bana 'kal demen için elimden gelen her şeyi yapacağım.» Oysa Sartre «kab dememişti. M., temmuz başına kadar Paris'te kalmak istemişti. Nev York'ta rastlaştığımız zaman bana çok ilgi göstermiş, dostça davran mış olmasına rağmen varlığımdan pek hoşlanmadığı anlaşılıyordu Tatsızlık olmasın diye Sartre ile beraber Port-Royal kesimindek küçücük bir otele taşındım; bir kır yeri gibiydi orası, otelin bahçes çiçeklerle doluydu, ilerdeki çayırlarda otlayan indeler görülüyordu, bei dışarda çalışıyor, bol bol güneşleniyordum, Sartre bazı akşamla. Paris'e gidiyor, M. ile buluşuyordu. Bu türlü yaşamak işime geliyordu benim; o razı olsa sesimi çıkarmaz, devam ettirebilirdim. Fakat M. fazlasını istiyordu. Sartre'm kendisini bırakmasına, «yanımda kal» demeyişine öfkeleniyordu. Paris'te kaldığı geceler Sartre'm oteline telefon ediyor, dramatik laflar söylüyordu. Fakat başka ne yapabilirdi? içinde bulunduğumuz koşutlar «orta yollu» politikasına elverişli değildi. M. kalkıp Paris'e temelli gelse, dostlarını, alışkanlıklannı ve işini New York'ta bırakıp Paris'e yerleşse, her şeyini Sartre'ın temin etmesini isteyecekti; ama Sartre'ın gücü buna elvermiyordu. Anlamadığım bir nokta vardı benim; Sartre onu gerçekten seviyorsa, yokluğuna nasıl katlanıyor, aylarca görmeden nasıl yaşayabiliyordu? Kadının yakarışlarını kös kös dinliyordu galiba ve sanıyorum kendini suçlu hissediyordu. Gerçi Sartre daha işin

başında onu uyarmış, hayatını onunla yeniden kurmasına imkân olmadığını açıkça söylemişti; ama «seni seviyorum» derken, bu uyarmayı da gereksizleştiri-yordu; çünkü —özellikle kadınların gözünde— aşk sınır tanımaz. Aslında M. sonuna kadar haksız sayılamazdı; aşk sözleri ve yeminler ancak belli bir ânın şiddetini dile getirir, o belli ânın damgasını taşırlar; o zaman kararsızlıklar vızgelir insana; ne olursa olsun, şimdiki zaman, yani yaşanan şey önemlidir, kendinden başka her şeyi siler süpürür; M.'nin umutlanması, durum değişecek diye beklemesi olağandı. Bütün kusuru, Sartre'm karakterinin bir gereği olarak, gösterdiği çekimserliği önemsememesiydi; denilebilir ki Sartre, onu yeteri kadar aydınlatmadığı, dolaylı şekilde istismar ettiği için sorumludur. îşin bir başka yönü daha var, M. de, Sartre ile belli bir aşk oyununa girerken, bu oyunun belli bir noktaya kadar sürebileceğini, yani sınırlı olduğunu kabul etmiş oluyordu; evet belki Sartre bunu düşünmemekle hafiflik etmişti vc asıl büyük kusuru, benimle olan ilişkisini bozmadığı ve buna yanaşmadığı halde, M.'yi şiddetle arzu etmesiydi.

Yaz günlerine rağmen şaşkınlığım iki ay sürdü. Bouçhes Inufileş isimli piyesimden sonra, bir de son romanımın uğradığı başarısızlığı hazmetmeye çabalıyordum; bunu bir türlü kabullenemiyor, düpedüz kahırlanıyordum; yazarlıkta gelişme gösteremiyordum artık, resmen yerimde sayıyordum. Amerika'daki günlerimin etkisi altındaydım, yolculuğumu yeniden yaşamak, hiç olmazsa bir kitap halinde uzatmak* hevesindeydim. Fakat gezi notu tutmamıştım; sadece Sartre'ın yolladığı mektuplar vardı elimde, bir de akıl defterime yazdığım randevular; işte kitabıma başlarken bunlardan yararlandım.

•t

Amerika'dan dönüşümü kutlamak amacıyla, bir mahzen meyhanesinde eğlence düzenlemiş ve aklima gelen bütün dostlanmı çağırmıştım. BotİS Vian bara taht kurmuştu o gece, nefis içkiler hazırlıyordu; davetlilerin çoğu, gecenin belli bir saatinde uykunun pençesine düştüler, ünlü sanatçı Giacometti resmen uyudu. Çaba gösterdim, şafak sökünccyc kadar ayakta durmayı başardım. Ayrılırken çantamı unutmuşum; ertesi gün, öğleden sonra, Sartre'la birlikte meyhaneye uğradık; kapıcı çantamı uzatırken «Gözünüzü de alın, onu da burada unutmuşsunuz» dedi. Vian'ın «Binbaşı»

diye çağnian bir arkadaşı takma gözünü çıkarıp piyanonun üstüne koymuş ve orada unutmuştu.

Bir ay sonra Dauphine sokağında, sonradan büyük ün yapan bir mahzen meyhanesi açıldı; Tahou'âa. kızıl saçlı genç kadın şair, Anne-Marie Cazalis müşterileri kapıda karşılıyordu; Boris Vian da orkestrası ile orada çalışıyordu. Bu meyhane kısa zamanda büyük bir rağbet gördü. Kafalar tütsüleniyor, bol bol dans ediliyor ve sık sık kavga çıkıyordu orada. Özellikle giriş kapısı önünde büyük gümbürtüler kopuyordu. O semt sakinleri Annc-Maric Cazalis'e düşman kesilmişlerdi, onu «istenmeyen kadın» ilân ettiler; geceleri, giriş kapısı önünde birikenlerin, hattâ yoldan geçenlerin kafasına kova dolusu suyu boşaltıvcriyorlardı.

Eylül (»lasında Chicago'ya dönecektim, aklıma koymuştum bir kere. Algren'e telgraf çektim; beni isteyip istemediğini öğrenmek gerekiyordu. Hemen yanıt verdi; geleceğime seviniyordu. Atina'dan kiükan bir T.W.A. uçağına bindim, benden başka Yunanlı köylüler ve küçük esnaf takımı vardı uçakta. Eski bir liçaktı; iki bin metreden yukarıya zor çıkıyor ve Shannon ile Asor adaları arasındaki mesafeyi on iki saatte alıyordu. Yol boyunca hep uyudum; ama birdenbire büyük bir sarsıntı ile uyandım; uçak fena yalpalıyordu; bir motoru bozulmuştu, çalışmıyordu, Shatmon'a geri dönüyorduk. Tam beş saat tarifsiz bir korku içinde yaşadım; «sciencc-fıction» hikâyeleri okuyordum, ancak on dtürika avunuyor, tarihöncesi çağların veya başka dünyaların hayaliyle kendimi avutuyor, sonra birdenbire okyanusun ortasında, bozuk bir uçağın içinde olduğumu anımsıyor ve dehşete kapılıyordum; ya öbür motor da bozuluverirse ne olacaktı? Okyonus'un dalgaları arasında kayboluverirsem? Ölüm kılık değiştirerek karşıma gelip, kaçınılmazlığını ve yalnızlık duygusunu omuzlanma yıkmasın istiyordum. Kimsenin sesi soluğu çıkmıyordu. Uçak alana iner inmez hepimizi uzağa kaçırdılar ve müthiş bir infilâk oldu; uçak yanıyordu. Alanın yakınındaki dinlenme köyüne götürdüler bizi; hepimizi tek kişilik ufacık evlere yerleştirdiler, şöminede güzel bir ateş yanıyordu. İki gün bekledim orada.

Alandaki bara çöreklenip Algren'in ilk romanını, gençliğini anlatan romanını okuyor ve durmadan içiyordum. Algren gerçekten yaşıyor muydu ve Paris, New York gibi kentler arasında var olmayan kötü birer kâbus

muydu kafamda? Farkında bile değildim. Tekrar yola çıktık; Asor adalarında yere iner inmez uçağın lâstiği patladı; alan binasında tekerleğin onarılmasını tam on sekiz saat bekledim. Sonra fırtınalarıp ortasında beşik gibi sallandık, buluttan buluta sürüklendik, bir çırpıda bin beş yüz metre aşağı yuvarlandık. Karaya ayak bastığım «aman bütün vücudum hurdahaş olmuştu, ayrıca yüreğimde müthiş bir yorgunluk hissediyordum. Gümrükçüler bütün bavulları açtırmışlardı; Yunanlıların getirdiği dantelâ yığınının sonu gelmiyordu. Ehşanya çıktığımda Algren'i bulamadım, onu bir daha göremeyeceğimi düşünerek üzülüyordum.

Oysa beni dört gündür Wbansia'daki evde bekliyordu, daha ilk bakışta yanına gelmekle iyi ettiğimi anladım.

İşte o iki hafta içinde Chicago'yu her yönü ile tanımak fırsatını buldum; hapishaneleri, polis karafıollan, hastane ve mezbahaları, yoksul semtleriyle tanıdım Chicago'yu. Algren'in bazı dostları radyoda, kimi de televizyonda çalışıyorlar ve sanıyorum her an işten atılmak tehlikesi içinde yaşıyorlardı. Hollywood anti-komünist baskı altındaydı, panik hüküm sürüyordu orada, Amerika'da liberal eğilimli kim varsa hepsine «kızıl» damgası yapışbnlıyordu; rahat edenler esrarkeşler, kumarbazlar, fahişeler, hırsızlar ve sabıkalılardı; Amerika'da hükmünü geçiren konformizmin düşman gözüyle bakmadığı kimselerdi onlar, daha doğrusu bu konformizme açıkça kafa tutuyorlardı; zaten Algren bu yüzden seviyordu onları, ama canayakın değildiler, Algren bir kere daha, kendisiyle birlikte kalmak isteyip istemediğimi sordu; bunun olanaksızlığını anlattım. Fakat bu sefer, mayıstaki ayrılışımız gibi, acılı ve yırtılışlarla dolu bir havada aynimadık; ilkbaharda mutlaka gelecektim yanına, o zaman aylarca süren bir yolculuğa çıkacak, Guatemala'ya, Meksika'ya ve Missi»pi dolaylarına kadar uzanacaktık.

M.'nin Sartre'a gönderdiği mektuplar umutsuzluk içinde yazılmış alabildiğine hırçın mektuplardı; ben dört aylık bir yolculuğa çıkacak ve bu süreyi Algren'in yanında geçirecektim; ama o, SaAre'ın yanına dört ay için gelmeye gönüllü değildi, çok bekletti bizi, neden sonra razı oldu. Hareketimden birkaç gün önce elimize geçen mektubunda gelmeyeceğini, Sartre'ı bir daha hiç görmemeye kararlı olduğunu bildiriyordu. Çok şaşırdım tabiî. Algren'i özlemiştim, onun yanında olabilmeyi müthiş

arzuluyordum; fakat topu topu üç hafta beraber olmuştum onunla, bu yüzden ona ne ölçüde bağlandığımı kestircıni-yotdum; biraz mı seviyordum, yoksa çok, hattâ vazgeçilemeyecek kadar mı? Şartlara boyun eğmek zorunda kalsaydım, belli bir hüküm vermek, kendimi ölçüye vurmak olanağını da kaybedecektim; ama seçmek elimdeydi, istediğim yönde yürüyebilirdim, pişmanlık da duysam, Algren'e hırslansam, ya da kendi hödüklüğüme içerlesem farketmezdi, bütün bu duyguların sorumlusu ben olacaktım, bu yüzden Sartre'ın yanında kalabileceğim halde, sonradan bu tür duyguların esiri dma-mak istedim ve gitmeye karar verdim; fakat dört ay değil, sadece iki ay kalacaktım orada; Algren beni çok uzun zaman yanında tutabileceğini sanıyordu, verdiğim yeni kararlardan haberli değildi; yttzüjn tutmamış, karanmı mektuba döküp ona bildirememiştim, yüzyüze daha rahat konuşabileceğimizi umuyordum.

La Guârdia Havaalanı'na indim bu defa. Pasaportumda yolculuğumun gerekçesi olarak «konferans verecek» kaydı düşülmüştü. «Ne hakkında konferans?» diye sordu alandaki memur, göçmen teşkilâtının resmî sorumlusuydu: «Felsefe konusunda» yanıtını işitir işitmez irkildi, tüylen diken diken olmuştu; felsefenin ne olduğunu anlatabilmem için beş dakika mühlet verdi bana «Olanaksız» dedim. «Politika ile ilgisi mi var ydcsa? Komünist misiniz? Saçma konuşuyorum, komünist olsanı^bile söylemezsiniz ki!» Adadım ki bir Fransız, kimliği ne olursa olsun, Amerikalıların gözünde tekin olmayan, «şüpheli» bir insandır, önündeki fişleri bir zaman karıştırdı, sonra Amerika'da ancak Uç hafta kalabileceğimi bildirdi.

Ertesi gün geceyarısı Chicago'ya indim, tam yirmi dört saat-boyunca kendi kendime Amerika'da ne aradığımı sordum. Algren, buluştuğumuz günün öğleden sonrası fikrince mutlaka görmem gereken bir yere, morfinman bir hırsız çetesinin yanına götürdü; dört saat daracık bir kulübede, bir yığın yabancının ortasında oturdum, hepsi de anlaşılmayacak derecede çabuk İngilizce konuşuyorlardı. Aralarında kırk yaşlarında, hapse girip çıkmış, koyu esrarkeş bir kadın da vardı; eski kocası da oradaydı, kocaman suratlı ve kadından daha esrarkeş bir adamdı, geceleri esrar parası çıkarmak amacıyla davulculuk yapıyor, gündüzleri ise bir takside şoför olarak çalışıyordu.

Ertesi gün, polisten saklanan bir hırsızın karısını görmeye gittik, kadın Algren’i tanıdıktan sonra yazarlığa heveslenmişti; kocasını bekliyor, onu hatırladıkça gözleri yaşla doluyordu, ama yazdığı kitabı masraf edip daktiloya çektirmişti, tanıdığı herkese gururlanarak gösteriyordu; iki çocuğu vardı, ikisi de hem sağır, hem dilsizdiler. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altında dolaşıyor, alışverişe çıkıyor, çeşitli temaslarda bulunuyorduk. Guatemala’ya gidecek, büyük yolculuğumuza oradan başlayacaktık. Pasaport almak için Guatemala Konsolosluğu’na gittik; oradaki memur beni bir saat lafa tuttu; Fransa'yı neden çok sevdiklerini uzun uzun anlattı. Algren’e karşı kaskatıydı, hani ben olmasam terleyecek, alabildiğine sert davranacaktı. Hele Algren ona kimliğini açıklarken, «Amerikan vatandaşıyım» deyince, öfkesinden soluyarak yanıt verdi: «Siz Birleşik Devletler vatandaşısınız, Amerikalı olan benim.»

Amerika Birleşik Devletleri’nin güney kesimindeki ancak 40.000 nüfuslu, küçücük, fakat en eski kentlerinden biri olan Natehez'e yolumuz düştü. Şişman bir adamla tanıştık, bizi arabasına aldı, kentin merkezine kadar götürdü. Bunaltıcı sıcağa rağmen, o bölgede rastladığımız bütün beyazlar gibi çok şık giyinmiş, kolalı gömlek ve kıravat takmıştı. Natehez’deki zencilerin son derece konforlu bir hayat sürdüklerini, söylüyordu; zenci mdiallesinin girişinde bizi bıraktı. Taksiyle çevresindeki meyvelikleri görmeye gittik. Sütunlu ve atabildiğine gösterişli bir konağın önünde dUrduk, iç savaş yüzünden inşaatı yarım kalmış ve bir türlü tamamlanamamıştı, dev yapılı ağaçların gölgesindeki eski bir yıkıntı olarak yatıyordu. Algren evin fotoğrafını çekmek isteyince, yakınımıza kadar sokulan yaşlı bir kadın kötü kötü söylendi. Şoför bize dönerek, «Ev sahibinin kardeşidir bu, New York’ludur» dedi; New York’takilerin burada adam yerine konulmadığı belli oluyordu. Bölgedeki zencilerle beyazların dostça geçindiklerini, herkesin haddini bildiğini ileri sürüyordu; buradaki zencilerin çok saygılı davrandıklannı söyledi. Sonra birdenbire öfkelendi: «Oysa,* diyordu, «Califomia’da şapka çıkarıp selam bile vermiyorlar beyazlara; bir şey sorsanız, ‘evet, hayır’ diyerek kestirip alıyorlar, bu rezalet yetmiyormuş gibi beyaz kadınlara saikıntılık ediyor, boyuna sataşıyoriar!» Dertliydi, Kuzeylilere kılavuzluk yapmak zorunda kaldığı için küfür üstüne küfür savuruyor, lânet yağdınyordu.

Mutlu Olmak Mümkün mü?

Uzun süre yanında kalamayacağımı henüz söylememiştim ona; gelir gelmez konuşmaya niyetlenmiş, fakat her şeyin tadını kaçırabileceğimi düşünerek susmuştum. Oysa her gün zorlaşıyordu bunu söylemek, her gün daha gerekli hale geliyordu. Meksiko ve Morelia arasındaki uzun otobüs yolculuğumuzda yüzüm tuttu, beceriksiz bir umursamazlıkla, adeta gülerek baktım Al^eh'e, 14 temmuzda Paris'te olmam gerektiğini fısıldayıverdim. «İyi yal» diye mınidandı, başka şey konuşmadı. Bugün bile, onun o tavrına, o yalancı umursamazlığına nasıl aldandığımı düşünürüm. Morelia'da, durgun davranışını, gezip tozmak İstemeyişini çok olağan karşılamıştım; bu eski İspanyol kentinin sokaklarında ve meydanlarında tek başıma, her şeyin keyfini çıkara çıkara dolaştım. Pazcuaro Çarşısı'nda maviler giyinmiş yerli satıcılardan masmavi işlemeli kumaşlar aldım. Sonra gölde gezintiye çıktık, Janitzio Adası'na kadar uzandık; adanın çevresi göz alabildiğine balıkçı ağlanyla örülmüştü. İskeleden otele kadar yürüdük, ona pek faik ettirmeden ertesi günü düşünüyor, kafamda projeler çiziyordum. Algren beni ansızın durdurdu: Yerlilerden ve çarşı pazar gezmekten usanmıştı, Meksika'dan ve yolculuklardan kaçmak istiyordu. Bunun da, daha öncekiler gibi bir. anlık bunalım olabileceğini düşündüm ve pek umursamadım. Fakat çok geçmeden anladım ki, bu kriz uz^n süre çektir, uzun sürecek ve beni üzecektir. Önümde yürüyor, beni beklemiyordu; peşinden koştum, yetiştim ona, fakat sorulanmı yanıtsız bırakıyor, hiç konuşmuyordu benimle. Otelde tekrar sordum: «Neyiniz var sizin? Her şey nasıl da güzel başlamıştı, ne iyiydik, neden bozuyorsunuz bunu?» Umursamadı, gözlerimden boşalan yaşlar bile onu duygulandırmamıştı; beni orada bırakıp çıktı.

Birkaç saat sonfa geri döndü ve barıştık, barışmasına barıştık, ama bu tartışmanın lafmı ikimiz de ağzımıza almamıştık; tedirginliğim kalmadı, sakinleştim, üzüntüleri bir kenara bırakmıştım. Sonraki günleri kuş hafifliği içinde yaşadım. Cholula'yı ye üç yüz kilisesini gördük: Puebla başka bir âlemdi doğrusu; yaşı küçük ve çelimsiz fahişeler evlerinin önünde müşteri bekliyorlardı, kapılan ardına kadar açıktı, çoğunun kucaklannda ufacık çocuklar vardı, onları habire temizliyor, gülücüklerle oyalıyorlardı.

Taxco'da barok bir kiliseyi seyrederken, Algren birdenbire patladı: «Daha iki gün böyle devam ederse, bir şeylerin olması için tabancamı çıkanp sağa sola ateş edeceğim» dedi. Meksika ona göre bir yer değildi, sinirleri bozulmuştu. Uçakla New York'a döndük.

I-

Korkaklığımın, vurdumduymazlığımın cezasını çekmeye başlamıştım. 'Algren artık eski havasında değildi, benimle, doğrtı dürüst konuşmuyordu bile, üstelik zaman zaman düşman gibi davranıyor, horluyor, kalbimi kınyordu. Bit akşam dayanamadım ve sordum: «Artık eskisi gibi değilsiniz artık sevmiyorsunuz, benden soğudunuz galiba?» «Evet, dedi, eskisi gibi değil.» Bütün gece başımı yastıklara gömerek ağladım, pencerenin camına yaslandım sonra, gökyüzünü çepeçevre saran sessizliği, kentin uzak gürültülerini ^inledim.

Doğu yakasmdaki Fransız lokantalanna sürükledim onu, kendi payıma daha rahat nefes alıyordum oralarda; Algren batı yakasındaki lokantalan takım elbise giyip kıravat takmak zurunluluğu olmadığı için daha çök seviyordu; birbirimize sıkıntı vermeye, adetâ eziyet etmeye başlamıştık. O benden sıkılıyor, ben de onun suratsız davranışlanndan rahatsız oluyordum... Bir gece Central Park'ın göbeğindeki bir tavernada, Cafe Society denilen açık hava tavernasında caz dinlemeye gittik, o gece özellikle kaba davrandı bana, somurtkan ve tatsızdı; «İstiyorsanız, yann gidebilirim» dedim; bir süre konuştuk, sonra birdenbire «Sizinle evlenmeye hazınm» dedi Algrcn. O zaman anladım ki, ne olursa olsun bu adama öfkelenemem, anımsadıkça bela yağdırmam olanaksızdır; çünkü o haksız değildi, haksız olan bendim, 14 Temmuz günü, ondan tekrar görüp görmeyeceğimi bilmeden aynidım ye Paris'e döndüm. Dönüş sahici bir kabus oldu benim için, okyanusun üzerinde geçirdiğim o gece, başı ve sonu belli olmayan sınırsız ve zamansız bir geceydi; uyuyamıyordum, uyku haplanna rağmen unutamıyordum aramızda geçenleri, bitkin ve kimsesizdim!

Algren'e karşı daha işin başında namuslu davransaydım, yanında belli bir süre kalabileceğimi belirtseydim, belki de işler yoluna girecek ve bu gereksiz acılar çekilmeyecekti. Belki daha tutuk olacak, coşkuyla sanimayacaktı bana, fakat hiç olmazsa sâkin ve öfkesiz olacaktı. Onun umutsuzluğu, bu yüzden surat asışı aramızdaki maceranın akışım gerçekten etkilemişti; bunun önemini kendi kendime çok düşündüm. Sanıyorum benim tutumum, uzun bir süre katlanamayacağı, hazmede-meyeceği bir üçlü yaşantının koşullarını meydana çıkarmakta etkili olmuştu; aynlığımızı alabildiğine çabuklaştırmıştı. Gerçeği konuşmak gerekirse, Sartre hayatıma

girmemiş olsa bile, Chicago'da da kalamazdım; başlangıçta kabul etsem bile dayanamaz, en fazla iki yıl sonra bütün yaşantımı bağlayan, hayatımın anlamını hiçleştiren, yazarlığımı sıfıra indiren bu sürgün hayatına" isyan eder ve kaçardım oradan. Algren'e gelince, o da Paris'te oturamaz, yılın yansında bile Paris'te yaşayamazdı; yazarlığını sürdürebilmesi için kendi toprağına kendi ülkesinin gerçekliğine sımsıkı bağlı kalması, ondan kopmaması gerekiyordu; yaşadığı kent, .çevresi alabildiğine önemli şeylerdi. Ayn ayn kurulmuş dünyalanmız vardı, birini alıp öbürüne bağlayamazdık. Fakat duygulanmız, yani birbirimize karşı olan hislerimiz de önemliydi; gelip geçici duygular değildi onlar, kendi gerçeğimizden kaçışımızın birer bahanesi de değildiler; ikimiz de kendi yönümüzden haklıydık; fedakârlığı göze alıp çevremizle bağlanmızı koparamadığımız, hayatımızı değiştiremediğimiz için birbirimize içerliyorduk.

Büyük farklar vardı aramızda. Ben onun anadilini iyi biliyor, yaşadığı ülkenin edebiyatını ve tarihini tanıyor, sevdiği kitapları ve yazdıklarını seviyordum; onun yanında kendi benliğimi unutuveriyor-dum, onun dünyasına giriyor, o dünyanın bir parçası oluveriyordum. Fakat o benim dünyamdan habersizdi; yazdıklarımı doğru dürüst okumamıştı. Sartre'ın yazdıklarını benden biraz daha iyi, kıl payı daha iyi tanıyordu. Üstelik ben Paris'te, Algrcn'in Chicago'da olamadığı kadar rahat ve kayıtsızdım; Amerika'da hüküm süren hayat düzeninin vahşetinden, insanlara aşıladığı umutsuzluk ve kimsesizlik duygusundan kendini kurtaramıyor ve müthiş acı çekiyordu. Hele şimdi, ben başka ve çok uzak bir kentte yaşarken, yaşantısım çepeçevre satan yalnızlığı ister istemez benim yokluğuma, onu terkedip gidişime bağlıyor ve bundan beni sorumlu tutuyor, bana içerliyordu. Benim açımdan da bir felâketten beter olmuştu aynlışımız; asıl tasalandığım şey Algren'in tutumuydu; onu tekrar görüp göremeyeceğimi bilemiyordum, hiç umut vermemiş, açık kapı bırakmamıştı bana, «Gelecde yıl görüşürüz» deseydi, belki tasalanmaz, hattâ sevinirdim. Üçlü bir bağlantıya yanaşmayışını çok düşünmüş, bu yüzden onu çök suçlamışımdır, fakat haklıydı; meseleyi akılcı planda yorumlayınca Chicago'dan, oradaki hayatından neden kopamadığını gayet iyi anlıyordum.

Belki de onunla bir aşk hikâyesine girmeden dostça konuşabilir, Algren'e sempati duysam bile fazla ileri gitmeyebilirdim; yapamaz mıydım bunU? Bu tür bir çekingenliği ben de, Algren (te küçUmsüyor-duk, ama böyle bir

gerekçe benim sorumsuzluğumu bağışlatacak kadar önemli miydi acaba? Sartre ve M. arasındaki aşkla ilgili olarak ne yazdıysam, bunların hepsi benim durumumda da geçerlidir. Sartre'la beraberliğim, ayrıntılarını Algren'e anlatamayacağım sonsuz bir yaşam deneyimi kazandırmıştı bana ve zaten bütün zarlar işin başında atılmıştı; en anlamlı, en gerçeğe yakın sözler bile yalancı kalıyordu. İnsan tek başına okyanusu aşamaz; karşısındaki adama duyduğu sempati yüzünden olsa bile, öyle birdenbire kopamaz kendi hayatından; sempati dediğimiz şey daha şiddetli, daha büyük duygulara döntlşemiyorsa devam etmesine, yaşamasına olanak yoktur. Onunla seviştiğim için pişmanlık duymuyorum; çUnkU bu aşk ikimize de kaybettirdiğinden fazlasını kazandırdı.

Çok geçmeden Algren'in yokluğuna içlendiğimi ve onu gerçekten özlediğimi hissettim; Algrcn'e telgraf çektim, Paris'e gelip gelemeyeceğini, görmek istediğimi yazdım. «Gelemem. Çok işim var» diye yanıt verdi. Yüreğimde bir sızının büyüdüğünü fark ediyor, «Çok işim var» sözünün kocaman bir bahane, kuyruklu bir yafan olduğunu hissediyor, en çok buna UzülUycH'dum. Fakat bir süre sonra rahatladım, sırtımdaki ağır yükten kurtulmuştum: bu ayrılışlar, tekrarlanan kavuşmalar, coşkunluklar ve çektiklerimiz aslında fena yoruyordu beni. Bir ay sessiz oturdum Paris'te; çalıştım, kitap okudum, dostlarımla bıluştum.

Sonra Sartrc ile birlikte Cezayir yolculuğuna çıktık; güneşi özlemiştik, üstelik çok seviyorduk Akdeniz'i; tam bir tatil gezisiydi bizimki; gezip tozacak, çalışacak, bol bol gevezelik edecektik.

Çamus bir gün «Mutluluk dediğimiz şey safsata değil, bir gerçektir, üstelik önemlidir; neden tepelim onu, neden sırt çevirelim? Kendi mutluluğumuzu yaşarken başkalarının felâketine yol açmıyor, onlann mutsuzluğunu biz yaratmıyoruz ki! Hattâ kimbilir, belki de onlara yardım edecek, destek olacak gücü kazanıyoruz. Evet, bugün mutlu olan herkesin, bu mutluluktan utanç duymasma şaşıyorum» demişti. Camus ile aynı fikirdeydim; ilk sabah kaldığımız oteldeki odamdan keyifle denizin mavisine bakıyordum

Cezayir kentinde on beş gün kaldık, otelin sahibi gazetecilere uzdn bir demeç verdi; Sartre'ı öve öve bitiremiyordu, onun «alçakgönüllülüğüne» hayran kalmıştı; geldiğimiz gün kente inmek için özel araba istememiş, troleybüse binmiştik! Oysa başkaları neler istemiyorlar ki; Bemstein

meselâ, Bemstein çalışırken oteldeki bütün çalar saatlerin susturulmasını şart koşmuştu; Sartre'ın böyle garip şartlar ileri sürmeyişi otel yönetimini hayal kırıklığına uğratmıştı anlaşılan. Pencerenin önüne oturuyor, yazmaya çabalıyordum; bol bol geziyorduk; fakat ne derseniz deyin, Camus mutluluk meselesini yanlış koymuştu galiba; mutlu olmayalım diye direnmiyorduk, ama ne yapsak mutlu olamıyorduk.

Algren hiç mektup yazmıyordu bana. Acele bir telgraf yolladım adresine, yanıt alamadım. Onu, şimdilik bile olsa, unutmaya karar verdim. Kederin böylesine, ne yalan söyleyeyim, katlanacak gücüm yoktu.

Aradan zaman geçti Cezayir'den döndük. Posta kutusundan Chicago'dan pullanmış mektuplar çıkmaya başladı, haftada bir mektup gönderiyordu Algren; ben Cezayir'deyken, neden Algren'den haber alamadığımı hâmen anladım: Mektuplarını Tenğs'c yollayacağına Tunus'a postalamıştı. İlk'mektup geri gönderilmişti ona ve Algren mektubu yırtıp atmamış, yeniden i>ana yollamıştı. Elime çok sonra geçmesi, bir bakıma benim lehime oldu; yoksa ilk mektubu vaktinde alsaydım, sanıyorum çok acı çekecek, çok üzülecektim. Başkanlık seçimlerinde mitinglere katılmıştı Algren ve genç bir kadınla tanışmış, ona âşık olmuştu, işte bunu yazıyordu ilk mektubunda; zaten karısından boşanmak üzereydi, yeni tanıştığı kadınla evlenmeyi tasarlıyordu; kadın ruhçözümlemesi yaptırıyordu kendine, Algren bu hikâyenin sonunu bekliyordu; gelgelelim, mektup benim elime geçtiği sırada, yani aralık ayında ^aralan çoktan açılmıştı, kırk yılda bir rastlaşıyor^ lardı. Şöyle yazıyordu bana: «O kadınla alışverişim yok artık, benim gözümdeki önemini çoktan yitirdi. Fakat bende değişmeyen bir istek var ve sömnedi; o kadın üç veya dört hafta boyunca, bü arzularımın bir çeşit aynası oldu; başımı sokacağım ve sadece bana ait olan bir yeri özlüyorum ben, benim olan bir kadını, hattâ çocuk sahihi olmayı özlüyorum. Böyle şeyleri arzulamak olağanüstü sayılmasa gerek, belki de ârtık bayatlamış bir özlem şeklidir, fakat benim başıma ilk defa geliyor. Kimbilir, kırk yaşıma merdiven dayadım, belki de ondandır. Siz kendinizi ölçü almayın, yanınızda Sartre var ve üstelik bambaşka, kendinize özgü bir yaşayış tarzınız var; insanlarla sürekli alışveriş halindesiniz, sürekli oluşan fikirlerle koyun koyuna yaşıyorsunuz. Fransa'nın kültür hayatından bir parça gibisiniz ve her gün yeni mutluluklar, yaptığınız işte ve yazarlığınızda yepyeni doyum olanaklan bulabilirsiniz. Oysa Chicago, Meksika'nın bir kasabası kadar her

şeyden, hele bu tür olaylardan habersiz ve uzak. Verimsiz, gerçekten kısır ve bütünüyle bana dönük bir yaşantı sürdürüyorum burada; durumumdan memnun değilim tabi. Buraya bağlanmışım bir kere, size daha önce anlatmaya çalıştım ve zaten si» hissetmiştiniz böyle olduğunu, bu kentten uzakta elim ayağım tutulur, iş göremez hale düşerim; bu kentten başka bir yerde yazı yazamam, yazarlığımı gömmüş olurum. Bu meseleyi yeniden önünüze getirmek çok saçma. Fakat inanın, konuşabileceğim ve derdimi açabileceğim kimseler yok bu kentte. Başka bir deyişle ayağımla kendi kurduğum tuzağa düştüm. Açık seçik ve bilinçli olarak değil belki, ama sezgilerimle geldim bu sonuca; başarılı olabileceğim edebiyat türüne en yatkın çevreyi burada buldum, en yatkın hayat düzeninin bu kentte yaşamak olduğunu sezgilerimle yakaladım. Politika ile uzaktan yakından ilgilenen insanlar, özellikle 'aydın' dediklerimiz içimizi karartıyor, sahte görünüyorlar bana;’'sahte ve yapmacıklı. Eiostluk ettiklerim onlardan daha canlı, daha hayat dolu insanlar; orospular bunlar, hırsızlar , ve esrarkeşler. Ama bitiyorum, arada kendi hayatım güme gidiyor. Aramızdaki macera sarsıyordu beni; fakat şimdi aramızda geçenleri daha serinkanlı izlemeyi ve yorumlamayı becerebiliyorum; geçen yıl birbirimizden kopsaydık, yani ayrılışımız bu seferkine benzeseydi size bağlı kalmamakla gUZel bir şeyi bozacağıma hükmeder ye korkardım. Oysa şimdi böyle bir korkunun nasıl sersemce bir şey olduğunu biliyorum; araya koskoca bir okyanus girince, birbirlerini sevmiş olsalar bile, iki insanın, iki sevgilinin kollarında o ilk ve güzel sıcaklığı aramak boşunadır, ömrümüzün çok kısa olduğunu, aylarca o güzel sıcaklıktan vazgeçilemeyecek kadar soğuk yaşadığımızı unutmamak zorundayız.»

Bir başka mektubunda ise şunları yazıyordu; «Her şeyi birdenbire bozduğum o bahtsız pazar günü var ya, Central Park\&yA\V., anımsarsınız; işte ilk defa orada, geçen mektubumda anlattığım duyguya kapıldım, ilk defa bütünüyle benim olan bir şeyi aradım. Bu duygunun büyümesine, belki de o kadının üç hafta boyunca alabildiğine yakın ve vazgeçilmez oluşu sebep olmuştur (gerçi şimdi öyle değil, ama olsun, ne önemi var, hiçbir şeyi değiştirmez ki!). O çıkmasaydı, mutlaka bir başkası çıkacaktı karşıma; sizi sevmekten vazgeçtiğim, artık sevmediğim anlamına da gelmez bu, siz alabildiğine uzaktasınız bana, sizi tekrar görebilmek için ayların geçmesini beklemek gerekiyordu... Artık değerini yitirmiş şeylerden böyle uzun uzadıya sözetmek de anlamsız geliyor bana. Fakat gene de, siz Chicago'da

sürgün hayatı yaşayamadığınıza, ben Paris'te oturaniatfığıma ve önünde sonunda buraya, yazı makinemin başına ve kendi yalnızlığıma döneceğime göre, gene de diyorum kendi kendime madem uzaktasınız, yakın birine ihtiyaç duyduğum için beni bağışlar ve anlarsınız...»

Nasıl yanıt verebilirdim; Algrcn baştan sona haklıydı; yüreğimi ferahlatıcı bir yanı da vardı yazdıklarının; eğer bu hikâye, yani aramızdaki dostluk daha ben çradayken başka türlü bitiverscydi, şimdi anlıyorum, müthiş acı çekecektim, bugün, pişmanlıklar içinde kıvranacaktım. Chicago'da yaşadığımız gündüzler ve geceler, Guate-mala'dakiler, hepsinden geriye kalana yüreğimin en sıcak yerinde sakladığım mutluluk bir anda silinecek, bu beklenmedik bitiş her şeyi soğutacaktı. Bereket versin ki Algren ara vermedi mektuplarına; hayatını günü gününe yazıyor, her şeyini anlatıyordu bana. Gazete kupürleri yolluyor, tütün ve içki düşmanı bildiriler, çikolata, eski viski şişeleri gönderiyordu. Haziran'da mutlaka Paris'e geleceğini de yazıyordu. Birdenbire heyecanlanıyor, fakat hemen sonra aramızdaki sevgi kırıntılarının sönmeye mahkûm olduğunu aklıma getiriveriyor-dum. Kırk yaşımdaydım. Hattâ kırk bir. Yaşlılık kendimi seyrettiğim aynaların bir ucundan somurtkan yüzüyle karşıma çıkıyordu artık. Çok şaşırıyordum; yüreğim öylesine genç ve diriyken, ihtiyarlığın nasıl bu kadar kendinden emin ve güvenli olabildiğine, nasıl üzerime doğru yürümek cesaretini gösterdiğine şaşıyordum.

«Kadın»

Le Deıaiâme Sexe (Kadın — İkinci Cins) isimli kitabımın birinci cildi 1949 Haziran'ında yayımlandı; mayıs içinde, Temps Modernes dergisinde «kadında cinsel hayatın başlaması» ile ilgili bölüm yayımlanmıştı; gene aynı derginin haziran ve temmuz sayılarında «Sevici Kadın» ve «Ğebelik» ile ilgili bölümler çıktı. Gallimard kitabın ikinci cildini kasımda, piyasaya sürdü.

Bu kitap bir rastlantı sonucu hazırlanmıştır; kendimi anlatmak istiyordum okurlarıma, fakat kendimi anlatabilmek için kadınlığın halini, hiç olmazsa genel batlarıyla çizmek gerektiğini fark ettim; önce erkeklerin yüzyıllar boyunca dinleri, bâtıl inanışları, ideolojileri ve edebiyat alanındaki bütün türleri nasıl amacından saptırdıklarını, kadın hakkında nasıl türlü mitler, efsaneler yaratıp buna inandıklarını, kadınlan da inandırdıklarını ele aldım. Tarih boyunca beliren bu manzaraya, ilk bakışta karmaşık görünen bu manzaraya bir çekidüzen vererek işe koyulmak istedim; erkek kendini hep doğanın gereğini yerine getiren güçlü unsur olarak görmüş, kadına daima tutsak gözüyle bakmıştı. Elbette erkeğin bu tavrı, biraz da tarihin akıŞı içinde belirlenmiş, bu yöne çevrilmiştir; Sartre fikrimi tamamladı, bu gelişimin aynı zamanda fizyolojik, başka bir deyişle kadın ile erkeğin yapılarından gelen bazı özelliklerin bir sonucu da olabileceğini de anımsattı bana. Uzun uzun tartıştık, hâlâ kararsızdım, alabildiğine hacimli, araştırma alanı fazla geniş tutulmuş bir kitap yazmak amacıyla çıkmamıştım yola. Ne var ki, efsaneler konusunda hazırladığım araştırma, onlarla hangi gerçeğin örtbas' edildiğini açıklamadığımız zaman değerini yitiriyor, boşlukta kalıyordu. Hemen fizyoloji bilimi ve tarihle ilgili kitapların başına oturdum. Derlemekle yetinmedim; çünkü her iki cinsten bilginler bile, kendi cinslerine öncelik tanıyan, ama aslında hiçbir bilimsel gerçeğe dayanmayan önyargılardan hareket etmişlerdi; işte ben onların kasıtlı olarak değiştirdikleri biçimde yorumladıkları her şeyde gerçekliğe uygun olanları araştırdım. Tarih açısından, daha doğrusu kadının tarih boyunca gösterdiği gelişme açısından hiçbir yerde rastlamadığım bazı düşüncelerim vardı; kadınlığın tarihini yüzyıllar boyunca sürüp giden «miras» meselesinin ışığı altmda ele aldım, kadınlığın gelişimi miras kavramının geçirdiği aşamalarla

yakından ilgiliydi; bunu, erkek cinsin ekonomik gelişmesi karşısında, kadının tasarladığı bir karşı-darbe olarak değerlendiriyordum.

Kadınları yeni bir gözle seyrediyor ve şaşırdıkça şaşınyordum. İnsanın kırk yaşınflan sonra, yıllardır gözünün önünde duran ve fark edemediği şeyleri birdenbire sezmesi nasıl tuhaf oluyor, bilemezsiniz! Benim kitabımda özellikle yanlış yorumlanan bir nokta şudur: Genellikle kadın ve erkek arasında hiçbir ayırım yapmadığımı, hiçbir fark görmediğimi, ikisinin de yüzde yüz birbirine benzeyen yapılarda aşama gösterdiklerini yazdığıma hükmedilmiştir; oysa tam tersine, kitabı yazarken aradaki farkın önemini ve büyüklüğünü daha iyi anladım ve değerlendirdim; fakat bütün bu farklılıklar doğanın getirdiği aykırılıkla^ değil, sonradan oluşmuş veya oluşturulmuş kültür farklarıdır, işte ben bunu ileriye sürdüm. Sorunu sistematik bir biçimde ele aldım ve çocukluktan yaşlılığa kadarki devrede bu farkların nasıl doğduğunu, nasıl yaratıldığını anlattım; yaşadığımız dünyada kadınlara verilen olanakları, bunların hangi noktada sınırlandığını, hangi olanakların onlardan esirgendiğini, talihsizliklerini ve şanslı oldukları noktaları, kendilerini koşullayan sınırların dışına kaçmaktaki ısrar ve direnişlerini, olgunluklannı koydum kitabıma, bu sorunu ikinci ciltte işledim ve kitabıma Kadının Toplumdaki Yeri adını koydum.

Kitabı hazırlamak aşağı yukarı iki yılımı aldı. Toplumbilim ve ruhbilim konularında hazır bilgilerim vardı. Üniversite çalışmalarında etkili yöntemler edinmiştim: kitapları sınıflamayı, çarçabuk taramayı öğrenmiştim; maskaraca olanları, işe yaramayacak kadar gerçeklik duygusundan yoksun olanları bir kenara itivermeyi rahatça göze alıyor, hiç. çekinmiyordum; kadın konusunda Fransız ve İngiliz dilinde çıkmış bütün eserleri, tamamı olmasa bile büyük çoğunluğuyla elden geçirmiştim; aslında, hemen bütün konularda karşımıza çıktığı gibi, bu kitapların çoğu kuru kalabalıktan öteye geçmiyordu; belli birkaçı önemliydi, değer taşıyordu. Özellikle ikinci cildi hazırlarken, Sartre'la yıllar boyu ortaklaşa gerçekleştirdiğimiz bir hazırlığımız vardı, ondan yararlandım; ilgi çekici gözlemler yapmıştık, iyi izlemiştik insanları, anımsadıklarımdan geniş ölçüde yararlandım.

Kitabımın birinci cildi iyi karşılandı; bir haftada yirmiiki bin sattı. İkinci cildin de çok satıldığını biliyordum, ama büyük gürültülere yol açtı, ağır

saldırıların hedefi oldu. Asıl Temps Modernes Dergisi'nde yayımlanan bölümler öfkelendirmişti aydınlarımızı. Bir zamanlar Julien Gracq'ın sözünü ettiği «Fransızların köpekliği de aşan iğrenç tavrından» hiç kuşkulanmamıştım o güne kadar; Gracq beni «mezarlıkta gezinen Poincare»ye benzetmiş ve cesaretimden ötürü alaylı bir şekilde kutlamıştı. Bu «cesaret» sözü beni müthiş şaşırttı. «Ne kadar cesur davranmışsınız!» dedi Claudine Chonez, hem acıyordu bana, hem hayranlıkla bakıyordu. Cesur mu? deJim ve sordum: Cesaret sözü de nerden çıktı? «Dostlarınızın çoğunu karşınızda bulacaksınız!» diye yanıt verdi. Kaybedeceklerim varsa, sahici dostum değilmişler, zaten önemi yok, diyordum içimden. Ne olursa olsun, bu kitabı sevdiğim ve yazmıdr istediğim biçimde, acunda ölüm bile olsa, gene yazardım; ama kahramanlık taslamak -aklımın köşesinden bile geçmedi. Benim çevremdeki erkekler, Sartre, Bost, Merlan-Ponty, Michel Lciris, Giacometti ve Temps Modernes ekibindekiler, hepsi sahiden demokrat ruhlu insanlardı; sadece onları düşünmüş olsam, zaten açık duran kapılara saldırmış gibi olacaktım. Hattâ onlarla olan yakınlığımı kötüye kullanmaya kalktığımı söyleyenler de çıktı meydana; ama gerçekte bazı önemli sorunları noktaladığım için, pervasızca yazdığım için, gerçeği gizlemediğim için hışmına uğradın^ «faziletli aydınlarımızın» ve çıldırdığıma hükmedildi. Nelere'hükmedilmedi ki hakkımda! Densizliğim günlerce -konuşuldu ve yazıldı. Tempı^ Modernes Dergisi'nin haziran-temmuz-ağustos sayılan kapışıldı bu arada; buıjuvalanmız gizlice, adeta maske takarak okuyorlardı önlan. Onlm-ın haline baktıkça, insanın Freud'un hiç yaşamadığına ve ruhçözümlemenin keşfedilmediğine inanası geliyordu. Benim açık saçıklığtmı kınamak amacıyla yazı y:»;anlaıdaki edepsizliği bir görseydiniz! Sıkılmazlık onlarınkiydi, asıl! İmzalı ve imzasız ne şaheserler döktürdüler, neler yazmadılar, «birinci cinsih beline kuvvetli ve hızlı üyeleri» diyorlardı kendilerine. Soğuk, cinsel bakımdan doymayan, erkek delisi, sevici ve yüz kere çocuk düşürmüş bir kadın damgası giydim; hattâ gizlice çocuk doğurduğumu ileri sürenler bile oldu. Soğukluktan kurtaracaklardı beni, doymaz sandığım açlığımı cinsel bakımdan adamakıllı doyuracak, neler yapmayacaklardı daha; iğrenç sözlole bunları yazdılar hep, dergi ve gazetelerde, mektuplarda hep bunlan yazdılar; üstelik bu iğrençliği güzel olan, iyi, doğru ve gerçek oluı iKr şey adına, onlann savunucusu kesilerek yazıyorlardı. Lavabo küvetine işlemeler yapmak bir yerde sıkar inşam, bezdirir ve artık umursamazsmız; cinsel mânyakların karşıma geçip iğrençlik yapmasını anlıyor ve bağışlıyorum. Ama ya François Mauriac

çapında bir yazarın tavrına ne buyrulur! Temps Modernes dergisi yazarlarından birine şöyle yazdı mektubunda; «Patroniçenizin orasını burasını da bu sayede bütün ayrıntılarıyla öğrenmiş oldukx>; bu da gösteriyor ki sayın üstat, özel hayatında Hıristiyanlığı unutuveriyor, kelimelerden korkmuyordu. O korkmadığı kelimeleri beyaz kâğıt üstünde siyah mürekkebe dökülmüş görünce öflckendi, \^\Pigaro Litt^raire'de anket düzenlemeye kadar vardırdı; gençliği genel olarak seks edebiyatının karşısında tavır almaya, özellikle de bana haddimi bildirmeye çağırıyordu. Başarısı güdük kaldı. Pouillon ve Jean Cau gibi yardımıma koşan yazarların sesini boğdu, ama başkalan da savundular beni; Domcnach Örneğin; üstelik Hıristiyanlar huzursuzluğu aşırılığa vardırmıyor ve gençler, benim aşırı da olsa gerçekleri yazmamda bir sakıncı görmüyorlardı, Mauriac üstadımızı pek iplemediler.

Tepkilerin şiddeti ve bana saldırmak için seçilen yöntemlerin iğrençliği karşısında, inanın, nutkum tutuldu. Lâtin ırklarında, katolik töreler erkeğin kadını ezmesine bir tiran gibi davranmasına yol açmış, hattâ erkek sömürüsünün bir çeşit sadizm haline dönüşmesinde başrolü oynamıştır; bu îtalyanlarda kabalık, İspanyollarda boş bir böbürlenme kılığında belirir, Pransızlarda «köpekleşme» dediğimiz şey oluverir. Nedir bu saldırganlığın gerekçesi? Hiç kuşkusuz şudur; Fransa'da erkekler özellikle iş hayatında, yani ekonomik açıdan kadınların rekabetiyle boğuşmak zorundadırlar. Toplum ilişkilerinin sağlayamadığı bir üstünlüğü devam ettirmeli amacıyla kadınları aşağılamak, her fırsatta horlamak yolunu seçerler. Yüzyıllara damgasını vurmuş bir hovardalık geleneği hâlâ yürürlüktedir ve erkeklere imajlı ya da sözlü bir malzeme yığınağını miras bırakmış, kadınları cinsel duyguları tatmin etmekten başka işlevi olmayan birer et yığını gibi horlamaları için gerekli bütün olanakları onlara hazırlamıştır. Ayrıca «cinsel üstünlük» konusunda da Fransızların eşsizliği, yenilmezliği hakkında yaratılmış efsaneler tehlikeye düşmüştür, günümüzde ideal âşık Fransız değil, İtalyan erkeğidir. Kendi bağımsızlığına sahip çıkmış kadınların eleştirici tavrı erkeklerin gururunu incitir, onları yorar; erimeklerde dolaylrolarak öfkeli bir birikim doğmasına yol açar. «Köpekleşme»

dediğimiz şey, Fransızlarda çok eski bir geleneğin, kökleri geçmişte olan açık saçtkiıgın bir uzantısı, yaradılış olarak çabuk incinen ve gururuna dokunulduğu zaman hınçlı bir gerginliğe esir olan erkeklerde devam eden

bir gelenektir. (Amerikan erkekleri de düşmanca hislerle bakarlar kadına. Fakat bu alanda kaleme alınmış en zehirli yazılar bile, örneğin Philippe Willie'nin Engerek Soyu isimli kitabı bile açık saçıklığa başvurmamış, kadını cinsel bakımdan horlamayı, aşağılamayı aklina getirmemiştir^

Jean Guitton, bu Hıristiyan yazar bir yazısında, beni inançlanna uygun biçimde yerden yere vurdu, «zavallı hayatımı» kitabımda bütün ayrıntılarıyla ele verdiğimi anlattı. Armand Hoog imzasıyla çıkan başka bir yazı hepsinden aşın gidiyor, adeta rekor |(inyordu: «Kadın oluşuna hayıflanan, aşağılık duygusuna kapılan erkekler tarafından kadınlığımn dört duvarına kapatılan bu yazar, durumunun bilincinde olduğu halde hem bu koşullanmayı, hem de erkeklerin kendisi hakkında vardıkları yargıyı reddediyor» diye bağlıyordu yazısını.

Kadınlığımdan utandığım,. aşağılık duygusu çektiğim iddialan başka lafebeleri tarafından da ortaya atıldı; hiçbiri bu soruna-zerre kadar önem vermediğimin faikında değildi, erkek oldukları için öylesine kabarıyor, kendilerini öylesine bir üstünlük duygusuyla aldatıyorlardı ki, kadınlığımın bana acı vermediğini anlamalarına olanak yoktu. Hepsinden değeriİ bulduğum, el üstünde tuttuğum erkek, öbür erkek-İcrin hiçbirinden daha güçsüz, daha yeteneksiz olduğuma inanmıyordu ki! Ayrıca sayısız erkek dostum vardı; onlar beni dört duvar arasına mahkûm etmemiş, tam tersine kendi bütünlüğü, kendine özgü kişiliği olan bir insan gibi davranmışlardı; bu yönden şanslıydım, hiçbir zaman erkeklere hırslanmadım, küçüklüğüme inanıp düşmanlık beslemedim onlara; çocukluğumda ve genç kızlığımda böyle duygularla zehirlenmedim. (Hınç beslemek, kinlenmek gibi olumsuz duygulan küçümsemiyorum, koşullar çoğu zaman bu duygulann oluşumunu gerektirir ve doğrular, ama benim böyle duygulann yabancısı olduğum da bir gerçektir. Zaten şimdi bu sorunu böyle ele almaktan amacım, okurların JfiEÎfiûn'ı gerçek anlamıyla değerlendirmelerini sağlamaktır.) Bazı okurlar daha ince bir görüşle, aslında kadın düşmanı olduğumu, onları savunur görünüp yerdenyere vurduğumu ileri sürdüler ki, bu da bütünüyle yanlış; kadınları yüceltmedim, içinde yaşadıkları koşullardan doğan bütün kusurlarını kitabımda ayrıntılarıyla gösterdim, ama yeteneklerini ve üstünlüklerini de belirttim. Sayısız kadina şefkat ve Yakınlık göstermişimdir; kendimi «erkekleştirerek», benliğime ve Sevgiyle bağlandığım kadınlara ihanet edemem; ayrıca erkeklerin bakışları beni hiç

rahatsız etmedi. Zaten yazarlığımın ilk zamanlarında çevremdekiler tarafından horlanmadım, zaten bir kısmı farkıma varmadı, farkımda olanlar ise anlayış gösterdiler, bir yazar olarak Kadın'ı yazmadan önce değil, yazdıktan sonra h»|nlandım, düşmanlıklara hedef oldum. Üstelik bana saldıranlar kadınlığımı hedef almışlar,, beni zayıf yönümden vurmayı düşünmüşlerdi; fakat gerçekte kadınlığımın değil, ahlâk anlayışımın ve toplumsal görüşlerimin töhmet altında tutulduğunu biliyordum. İnanın, kadınlığımdan hiç utanmadım, tam tersine yirmi yaşımdan bu yana hem kadınlığın, hem de erkekliğin avantajını benliğimde toplamaya çabaladım; Konuk Kız adlı romanım yayımlandıktan sonra çevremdekiler, yakın ve uzak bütün dostlarım beni hem yazar hem kadın olarak değerlendirdiler; bu durum özellikle Amerika'da iyice beliriyordu; gittiğim bütün davetlerde, kadınlar kendi aralarında ve mutfak köşelerinde konuşurken, ben eıkeklerin arasında oturuyor, onlarla tartışıyordum, üstelik bana kendi «hanımlarından» daha yakınlık ve ilgi gösteriyorlardı. Kadtn'ı yvı-maya karâr verişimde, sanıyorum bu imtiyazlı durumun da payı vardır. Aklımdan geçenleri rahatça kâğıda dökme olanağı buldum. Aksini ileri sürebilir, fakat erkek okurların büyük çoğulcuğunu öfkelendiren şey soğukkanlılığımda benimki, hınçlı bir çığlık, yaralı bir ruhun başkaldırması olsaydı heyecanlanır, benden yana çıkarlardı; fakat tarafsızdım, hiçbiri tarafsızlığımı bağışlamadı, ama pek belli etmek istemiyor, inanmamış gibi davranıyorlardı.

Âfudın'da anlattığım gerçeklere sayısız yazar ve düşünür açıkça cephe almıştı. Özellikle «annelik ve gebelik» scnununu deştiğim için sert hücumlara uğradım. Sayısız erkek, çocuk doğurmadığım için kadınlar hakkında konuşmaya yetkili olmadığımı ileri sürdü; güzel, ama onlar da çocuk doğurmamışlardı. Doğurmamışlardı ama, kalıplaşmış fikirleri, önyargıları rahatlıkla savurmayı biliyorlardı. Annelik duygusunun ve aşkın değerini kesinlikle inkâr ettiğimi sandılar; hayır, ben kadının sahiden bağımsız yaşamasına taraftar oldum; oysa annelik ve aşk kadının çoğu zaman kendi kendisiyle çelişmeye düşmesine ve kendine yabancılaşmasına neden oluyordu; aşkın sonu geldiği, yüreğindeki bütün duygular söndüğü halde bu yabancılaşma sürüp gidiyor, kadının hayatini olumsuz biçimde etkiliyordu; ben buna karşı çıktım. Onlara Sorarsanız, kadının inanılmaz bir duygusuzlukla hareket etmesini, her önüne gelen erkekle, herhangi bir zamanda ve derhal yatmasını Öğütlemiştim; hayır, ben sadece kadının

cinsel özgürlüğünde bağımsız kalabilmesini, erkeği seçerken kurulmuş düzenin kurumlanna, alışkanlıklara ve maddî çıkarlara mahkûm edilmemesini istedim; bir davranışın temelinde yatan gerçekler, eğer o davranışın yapışırca aykırı iseler, bu ortada bir yalanın döndüğünü, o insanın bazı kavramlara mahkûm olduğunu gösterir.

«Çocuk düşürme» sorununa ayrı bir bölüm ayırmıştım kitabımda; Şartre bu sorunu Akıl Çağı'nda dokunmuş, ben de Başkalarının Kanı'nda önemli yer ayırmıştım; çeşitli kimseler Temps Modernes Dergisi'ne başvurarak «kürtaj yapan doktor» adresi istediler; derginin sekreteri Madam Sorbests bu tür sorulardan öylesine bunalmıştı ki, sonunda dayanamamış ve masasına bir tabelâ asmıştı: «O işi burada bizzat biz yapıyoruz.» Bir sabah uyuyordum, ansızın kapım çalındı. «Karım gebe, diyordu karşımdaki genç adam. Doktor adresi verin bana!» Adres bilmediğimi söyleyince, bela yağdırarak uzaklaştı kapımdan: «Kimse kimsenin elinden tutmuyor!» diyordu. Doğruydu, adres bilmiyordum; hem bilsem bile, kendini hiç kontrol edemeyen bir yabancıya güvenmek kolay olmazdı sanıyorum. Kadınları ve çiftleri gizli kapaklı ve kaçak davranmaya adeta zorlayan bir ahlâk düzeni hâkimdi topluma; insanlara yardım edebilecek durumda olsam, hiç düşünmez, elimden geleni yapmaya çabalardım. Fakat profesyonel pezevenk muamelesi görmek elbette hoşuma gitmez.

Düşünüyorum da, bu kitapta yazdıklarımı, kaba hatlanyla hiç çekinmeden bugün de tekrarlayabileceğime inanıyorum. Kadının durumunu değiştirmek gibi kuru bir hayalin peşinden koşmadım; bana ve kitabına bağlı olan bir şey değil bu, emeğin ve üretimin dünya yüzünde alacağı yeni çehreye, göstereceği yeni gelişmelere bağlıdır, ancak üretin! ilişkilerinin yüzdeyüz değişmesiyle gerçekleşebilir. Bunun daha o zaman bilincindeydim ve «feminizm» denen akımın sınırlarına mahkûm etmedim kendimi. Ayrıca her özel duruma, kendine özgü yapısı ve .şartlanması olan gönül meselesine çare bulmak da aklımdan geçmedi, istesem de beceremezdim. Ama hiç olmazsa çağının kadıdarına, durumlarının ve yapılarının bilincine varmak konusunda bazı ipuçları vermişimdir.

Kadınların önemli bir kısmı belki de öfleelendiler kitabıma, yazdıklarıma inanmadılar; çünkü aslında onları da tedirgin ediyor, en azından ürkütüyordum. Fakat bir kısmına gerçekten yardımım dokundu, bunu çeşitti

belirtilerden anlıyorum; on iki yıldır sürüp giden yazışmalardan davranarak konuşuyorum şimdi. İşte o kadınlar, omuzlarına olanca ağırlığı ile çöken efsanelere, kendilerini çileden çıkartan koşullanmaya başkaldtnrken beni buldular yanlarında, yardıma koştuğumu anladı onlar, karşılaştıkları zorlukların, çektikleri tasalann sadece kendilerine ait olmadığını, genel bir haksızlığın küçücük bir dilimi olduğunu anladılar, bunu bilmek, onları kendilerini küçük görmekten; horlamaktan korudu, hattâ bir kısmı mücadele edecek gücü kazândı. Dünyayı açık seçik görmek belki mutluluk getirmez insana; ama mutluluğun kapısını aralar ve cesaret verir. Ruhhekimleri hastalarına Kadın'ı salık verdiklerini, kitabımı sadece okumuşluğu olanlara değil, küçUk-burjuvaziden gelme kadınlara ve işçi kızlara ökuttuklarını çok tekrarlamışlardır. «Kitabınız yardım etti bana, kitabınız beni kurtardı» sözünü her yaftan kadının bana postaladığı sayısız mektupta okumuşumdur.

Kitabım kadınlara yardımcı olduysa, bunun temelinde gene kadınların gerçeği yatıyor, zaten ona gerçekliğini kazandıran da kadınlardır. Onlar sayesinde artık bir «skandal» niteliği taşımıyor. Erkekler tarafından yüzyıllar boyunca kadınlığın başına örülmüş yalanların sahteliği bugün, yani kitabımın yayımlanışından on yıl sonra iyice ortaya.çıktı. Kadın yazarların önemli bir çoğunluğu ise gözüpek ve aldırmaz davranmakta beni fersah fersah geride bıraktılar. Çoğu cinsel sorunlarımızı ele alıyor, cinsel sorunlarımıza, özgürlüğümüzü ve öbür temel sorunlarımızı tartışırken verdiğimiz önemi vererek eğiliyorlar. Önemli olan da buydu.

Mektuplar

Kadın'ı yayımladığım günden bu yana durmadan mektup tdıyorum. Bir kısmı işe yaramaz takımından, yani özenti düşkünlerinden, imza meraklılarından^ iyileşmez gevezelerden geliyor. Bazılarında açıkça küfrediyorlar bana, kızmıyorum oysa. Hele içlerinde hızlı bir «Yahudi düşmanı» var ki durmadan belâ yağdırıyor; bir başkası, Cezayir'de yerleşmiş bir Fransızdır muhakkak, soluk almadan veryansın ediyor, aklınıza gelebilecek her şeyle suçluyor beni. «Cezayir Fransa'nındır» tezinin savunucusu bir yüzbaşı on iki kurşunu lâyık görüyor, askerlerin gözüne pek sevimli görünmüyorum anlaşılan. Türlü tepkilerle yazılmış başka mektuplar da var; kimisi ekşi bir tonda, kimisi kıskançlığın etkisiyle yazılmış, bazdan da şaşkınlık ve hiddetin düğümlendiği mektuplar; onlara bakarak

kitaplarıma nasıl tepki gösterildiğini anlıyorum. İki satır mektup gönderenlerin büyük çoğunluğu sempatilerini açıkça belirtiyor, kendi güçlüklerini, sıkıntılarını bana anlatıyor, bilgi ve deney d^arcığımı zenginleştirerek bana yardımcı oluyorlar.

Ziyaretime gelenler var bir de, özellikle genç kadınlar bunlar. Çoğunluğu kendilerini otuz yaşında kapana kısılmış hissediyor —kocalan, çocukları, ya da işleri yüzünden umutsuzluğa kapılmışlar— aslında pek istemedikleri halde, biraz da kendi sorumsuzluklan yüzünden kuyrukları kısılmış. Debeleniyor, şansları ölçüsünde kurtulmayı deniyorlar. Çoğu yazarlığa, başlanna geleni kâğıda dökmeye hevesli. Sonınlannı benimle tartışıyorlar. Bir kısmı umulmadık iti-rafltuda bulunuyor, özel halatlarının bütün girdisini çıktısını anlatmaya kalkıyorlar.

Hemen belirteyim, beni asıl öğrencilerin ziyareti, özellikle öğrenci kızlann kapımı çalması sevindiriyor. Aralarında Sartre'ın eser-terini iyi bilenler var, benimkileri okumuş olanlar ve tartışmak isteyen-4er var. Açıklama yapmamı istiyorlar benden, merak ettikleri her şeyi büyük bir rahatlıkla soruyorlar; bu benim için de bir fırsat; hem onlara yararlı oluyorum, gençlerin problemlerini, ne düşündüklerini, nasıl yaşadıklarını öğreniyorum. Yaşantıları bir kötü kıskacın kurbanı olmamış genç kızların yakınımda oluşuna gerçdcten seviniyorum.

Mektuplarından tanıdığım bir genç kız vardı örneğin, tik karşılaşmamızda beni hayrete düşürmüştü. Yazdıklanna bakarak onun evli ve çok ezilmiş bir genç kadın olduğuna hükmediyordum. Oysa yirmi yaşlarında, sarışın, gerçekten hoş bir genç kız çaldı kapımı. Kanada'da doğmuş, Fransız asıllı bu kız, ailesinin ve çevresinin boyunduruğuna sokulmuş, ama yüksek öğrenim görmüş, sonunda bir burs kazanmış ve Paris'e tiyatro mizanseni konusunda staj yapmaya gelmişti. Zekâsı ve fizik yapısının üstünlüğü, dbstlukların sağladığı avantajlarla biraraya geliverince Paris'teki tiyatro çevrelerinde ismini duyurdu; çeşitli kursları izliyordu; sahneye konan oyunların provalarını Dile kaçırmıyordu. tzlenimlerini sık sık anlatırdı bana; alaycı ve eleştiriye son derece yatkın bir zekâsı vardı. Özel hayatındaki halledilmesi güç problemlere rağmen dünyamızı sarsan, tedirgin eden büyük sorunlara; ilgi duyuyordu. Kanada'ya dönüşü beni resmen hüzünlendirmişti.

Bu arada Marsilyalı gfenç bir adamla dost olduk; yıllarca bıkıp usanmadan mektup yazdı bana, her mektubunda arkadaşlık teklif ediyordu. Çocukluğu kötü koşullar altında geçmişti, gemilerde tayfalık, bir ara lokantalarda bulaşıkçılık yaparak ekmek parası kazanmıştı, daha bir sürü iş tutmuş, hiçbirinde karar kılmamıştı: «Toplum yaşantısına ayak uyduramayanların en kfâsik örneği sayılınm ben» diyordu bana, o gün ilk defa olarak ziyaretime gelmişti. Yüzünün katı bir ifadesi vardı, beceriksiz bir tebessüm çocuksu bir görünüş veriyordu çehresine. Topluma düşmandı, çocukluk çağını aşmış olanlara, yaşadığımız hayatın her şeyine düşman gözlerle bakıyordu. Bir yandan ekmeğini kazanıyor, öbür yandan okullara yazılıyor, bir yığın sınavın üstesinden geliyordu. Kararsız, emekleyen bir anarşist müsvedde-siyken ciddi hattâ tehlikeli biçimde tutkulu bir ihtilâl heveslisi olmuştu. Beni sık sık sıkıştırır, hesap sorardı. Günü Gününe Amerika'dan daha cansız, daha sönük bir kitap olan Uzun Yürüyüş yayımlandığında pek kızmıştı bana, hemen ziyaretime koşmuş, elini havada gezdirerek kitabımı küçümsediğini belirtmeye çabalamış ve tedirgin gözlerini yüzüme çevirerek şöyle demişti: «yoksa, hep böyle şeyler mi yazacaksınız?»

Beni görmeye gelenlerin büyük çoğunluğu kadınlardır. Biraz tanınmış bütün yazarların yazgısıdır bu; en olmadık rrfektupları onlar alın bana sorarsanız, genellikle yanıt vermem onlara, böyle bir şeyi gereksiz sayarım, yanıt versem bile bunun ne kendime, ne de onlara yararlı olmayacağını bilirim. Fakat bazen fena ısrar eder ve insanı bir türlü rahat bırakmazlar. Bir sabah Roma'da, Philadelphia'dan çekilmiş bir telgraf tutuşturdular elime: «On beş gündür sizi bulmaya çabalıyorum. Salı günü öğle vakti telefon edeceğim. Sevgiler. Lucy.» yazılıydı telgrafta. Bu kadın beni tanıyor olmalıydı, hattâ iyi tanıdığına dair bahse girmek bile mümkündü, fakat kimin nesiydi? Telefondaki ses çok samimi, adeta senli benli konuşuyordu; araya uzun mesafeler girdiği için, ayrıca İngilizce konuştuğundan söylediklerini doğru dürüst anlayamadını.«Özür dilerim», dedim ona, «ne zaman tanışmıştık sizinle? Bir türlü anımsayamıyorum...» Uzun bir sessizlik oldu: «Demek anımsamıyorsunuz!..» dedi kadın ve telefon kapandı. Canım sıkılmıştı, Lucy'nin Paris'te aldatıldığını; benim adımı kullanan bir sahtekarın kurnazlığına kurban gittiğini düşündüm. Aynı gün öğleden sonra yeniden telefon açtı. «Bayan Beauvoir, 17 Aralık’ta Paris'teyim, sizinle varoluşçuluk hakkında konuşmak isterim,» dedi bu sefer. «Elbette, benim için zevk olur» yanıtını verdim; anlamıştım.

Sonradan öğrendim ki benim adresimi bulmak için önce Amerika’daki editörüme başvurmuş, oradan aldığı bilgilere dayanarak Paris'te ElleırWright'la bağlantı kurmuştu. Paris'teki adresime mektup yağdırmaya başladı; haftada en azından üç mektup alıyordum. Lucy bir antikacı dükkânının sahibiydi; dükkânı satacak, parasını cebine koyduğu gibi Paris'e gelecekti, niyeti benimle birlikte yaşamaktı; yeni bir manto satın almıştı, kapımı çalacağı gün nasıl sevinçli olacağını ayrıntılarıyla, ballandıra ballandıra yazıyordu. «Bir yanlış anlama olsa gerek» diyordum her seferinde. O zaman gayet resmî bir dille kaleme alınmış bir telgraf, ya da bir mektup yolluyor, şöyle yazıyordu örneğin: «Morale de L’Anıbiqıüte isimli kitabınızı sizinle tartışmak istiyorum. Bana bir randevu verir misiniz? Arada benim adıma gönderilen ve gümrükte bekleyen hediyelerin varlığından haberdar ediliyordum: bir Nefcrtiti büstü yollamıştı örneğin, elli bin frank değerinde bir nişan yüzüğü de hediyeler arasındaydı. Hepsini geri yolladım. «Sakın gelmeyin» diye yazdTım. Lucy telefon açtı o zaman. Ellen Wright'a sordu: «Geleyim mi, gelmeyeyim mi? —Sakın gelmeyin, olduğunuz yerde kalın!» Son bir mektup aldım ondan; "Antikacı dükkânımı sattım, gelirin filân yok artık ve. siz beni istemiyorsunuz, tyi ders verdiniz bana, ama ben o kadar kalın kafalıyım ki, bu dersten bile bir şey anlamadım. Üstelik sizi suçlamaya da hakkım yok, çünkü kendinizi gayet iyi korudunuz.» Aradan bir ay geçti, Philadelphia'dan postalanan bir paket getirdiler, alabildiğine özenli bir ambalajı vardı ve içinden bir iskemle sopası çıktı.

Sartre'ın Hastalığı

Elsa Triolet bir çağrıda bulunmuş, Knokke-Le Zoute da toplanacak Doğulu ve Batılı yazarlar toplantısında Sartre'm da bulunmasını istemişti. Sartre bu öneriyi kabul etti. İtalya'dan Carlo Levi, Sovyetlerden Nikolay Fedin, Almanya’dan Anna Seghers ve Bertolt Brecht bu toplantıya katılanlar arasındaydılar. Orada tanıştığı Sovyet yazarları Sartre’ı. Moskova’ya çağırdılar, gitmemek için sebep görmedi.

Bütün yıl durmamacasına çalışmış, adamakıllı yorulmuştu zaten. Doktorlar kır hayatı yaşaması gerektiğini, uzun bir süre dinlenmesini söylemişlerdi ona. Fakat dinlemiyor, uyuşturucu ilaçlarla yetiniyordu.

Sovyetler’e gidişinden sonra ondan aldığım ilk haberler sevindiriciydi. Kendini iyi hissediyordu. Kaldığı otelden bayraklarla donanmış Kızıl Mcydan’a bakmış, Ukrayna’nın ülkeye bağlanışını kutlayan töreni penceresinden izlemişti. Geçit törenini de görmüştü: «En azından bir milyon insan vardı meydanda» diye yazıyordu mektubunda. Töreni'izleyen bazı yabancı diplomatların yaptıkları kaba ve sevimsiz hareketler dikkatini çekmiş, bayağı sinirlendirmişti onu: «Fransa’da olsa, 14 Temmuz Bayramı’nda böyle davransalar, hiçbirimiz katlananlayız yaptıklarına^ onları hoşgörü ile karşılamayız» diyordu. Ünlü yazar Konstantin feimonov’un evinde kadeh kadeh votkayı keyifle yuvarlamış, Ermenistan şarabı içmişti. «Deminden beri bu adamı izliyorum,» demişti ziyafette bulunan Kuşlardan biri, «sahte bir adam değil bu adam, her yaptığı işi inanarak yapıyor; yemeğini yerken, içkisini içerken içten davranıyor, baksanıza!» demişti Sarfre hakkında.

Özbekistan’a geçecekti oradan, sonra yazar Ehrenburg’la Stokholm’e gidecek, orada Barış Örgütü’nün toplantısında hazır bulunacak, 21 haziranda Paris’e dönecekti.

Bir akşam mektup kutusunda Bost’un yazdığı bir pusula buldum: «Acele bana uğrayın» diyordu. Sartre'ın başına bir felâket gelmiş olabileceğini düşündüm.

O sabah Ehrenburg Stockholm’den telefon etmiş, Emmanuel d’Asftler’ye Sartre’ın hastalandığını acele olarak Moskova’ya götürüldüğünü ve hastaneye kaldırıldığını haber vermişti. Bost şaşkındı, Sartre’ın hastalığını öğrenememişti. Arkadaşlarla karar verdik, Sovyet Elçiliği’ne gidip Moskova’ya telefon açılmasını rica edecektik. Elçiliğin girişinde rastladığımız memurlara derdimizi anlattık, hayretten falta.şı gibi açılmış gözleriyle baktılar hepimize: «Kendiniz telefon edin Moskova’ya... Hemen görüşürsünüz» dediler. Demirperde üzerine uydurulan hikâyeler bizi bile etkilemişti, bu yüzden adamların dalga geçtiğini düşündük, nerdey.se boşverecektik. Gerçekten de. telefonu açar açmaz, inanılmaz bir çabuklukla Sartre’ı bulup bağladılar. Üç dakika sonra Sartre karşımdaydı:

«N’oldu size, nasılsınız?» dedim. «İyiyim,» dedi. Sesine sakin bir ifade vermeye çabalıyordu. «Hastanede olduğunuza göre iyi değilsiniz!» dedim o zaman, «Nerden biliyorsunuz, kim söyledi size?» Nasıl haber aldığımızı

anlattım. Tansiyonu müthiş yükselmiş, onu yatağa düşürmüştü, fakat iyileşmişti, yakında dönecekti. Telefonu kapattım, ama içim rahat değildi; bu kötü işaret 1940'daki felâket haberinden daha etkiliydi benim gözümde; o zaman Sartre dış tehlikelerin tehdidi altındaydı, oysa şimdi kendi ölümünü vücudunda taşıyordu. Şimdiye kadar ölüme gerçekçi bir gözle bakmamıştım; tedirginlikten kurtulabilmek için kendi ölümümü düşündüm ve dehşet duygusuna kapıldığım halde, kendimi ölüme meydan okuyabileceğime inandırarak teselli buldum. Oysa ben bu oyunun dışındaydım, söz kJnusu olan Sartre'ın durumuydu; Sartre öldüğü gün benim hayatta oluşum, ya da ölmüşlü-ğUm onun durumunu d^iştirmiyordu; günün birinde ölecekti o da. Yirmi yıl sonra, ya da bugün birdenbire göçüp gidiverse de ölümün kaçınılmazlığından kurtulamayacaktı.

Sartre dinlenmek için gitmiş, tam tersine hayli yorulmuştu. Mimarî açısından gözüne batan bazı çirkinlikler bir yana bırakılırsa, gördüklerini beğenmişti. Sovyet toplumunda bizimkine kıyasla tespit ettiği en önemli fark çalışmak, eğlenmek, okumak, yolculuk etmek ve dostluk gibi kavramların onlarda daha sıcak ve insancıl ölçülerde gelişmiş olmasıydı; onlar bizim toplumumuzu fare gibi kemiren bireysel yalnızlığı, hepimizi tutsak eden kimsesizlik duygusunu önemli ölçüde yok etmişlerdi, Sartre böyle söylüyordu.

Eğlenceye ayrılan saatlerinde daha fazla yorulmuştu. Ziyafetler, içki âlemleri şaşkına çevirmişti onu. Simonov'un evinde gösterdiği içkici hünerini sık sık tekrarlamak zorunda kalmıştı. Döneceği akşam, Taşkent'de bir mühendis içki yarışına çağırmıştı; yanyana üç gardrop kadar iri yapılı bir adamdı mühendis, havaalanına Sartre'ı uğurlamaya gelmiş, fakat orada ansızın yere devrilmiş, sızıp uyumuştu. Sartre yarışı kazandığına sevine dursun, uçağa yalpalamadan binmek amacıyla dişlerini sıkmış, büyük çaba göstermiş, uçağa biner binmez çöküvermişti koltuğuna, zaten sonrasını anımsamıyordu.

O kadar bitkindi ki. çevirmenine Moskova'da bir gün dinlenmek istediğini söylemişti; Tersliğe bakın ki, uçaktan iner inmez, alandaki hoparlörden kendi isminin çağnidığım işitmiş ve yüzünü ekşitmişti; Simonov telefon ediyor, onu akşama evindeki yemeğe çağırıyordu, Sartre Rusça bilse rica edecek, toplantının bir gün sonraya ertelenmesini isteyecekti. Fakat

yanındaki çevirmen ve Edebiyatçılar Btrliği görevlisi Simonov'a bunu anlatacak cesareti bulamamıştı. Eğlence aynı gece yapılmış, gene bol bol içilmişti. Bir ara Simonov, ağzına kadar şarap dolu kocaman bir kadeh uzatmıştı ona; «Boş veya dolu götüreceksiniz bunu» demişti. Sartre şarabı içmezse kadehi götUre-meyeceğini anlayınca bir solukta dikivermiş, sonra saatlerce Moskova Irmağı boyunda gezmekten başka çare bulamamıştı. O gece yürürken yere yuvarlanmış, ertesi gün de tansiyonunun gene yükseldiğini sıkıntıyla fark etmişti.

Sartre Paris'e döndüğünde, adamakıllı ciddi bir böbrek krizi yüzünden bu sefer hayli korkuttu beni, yüreğimi ağzıma getirdi. Yirmi sekiz saat aralıksız Altona Mahkûmları'na çalışmış, aynı akşam bir mitinge katılmış ve yorgunluktan adeta erimişti. Sürekli baş ağrısı çekiyordu. Sesi boğuklaşmış, bir hırıltıyı andırıyordu. Sesini kontrol edemiyor, el yazısı gitgide bozuluyor, başdönmeleri yüzünden ayakta duramıyordu. Akşam yemeğini, piyesini oynayacak tiyatronun sorumlu yöneticisi Simone Berriau'nun evinde yemiş, bir ara elindeki kadehi masanın çok açığına, boşluğa bırakıvermişti. Onun halinden kuşkulanan Benriau hemen telefonu açmış, ünlü doktor Morcau'dan randevu istemişti. Yakındaki bir kahvede, doktordan dönüşünü beklerken ödüm patlıyordu doğrusu, onu yanıma sedye ile getireceklerini düşünüyordum, Tahminlerimin aksine yürüyerek döndü, doktorun yazdığı reçeteyi önüme uzattı. Uyuşturucu ilaçlar vermişti profesör, içki ve sigarayı kesinlikle yasaklamıştı, ayrıca mutlaka dinlenmesini söylüyordu. Sartre yasaklara aşağı yukarı uydu; fakat dinlenmeye boş verdi az da olsa çalışmaya devam etti. Başağrısından bir türlü kurtu-lamıyordu. Eskiden alabildiğine diri, canlı bir adam olduğu halde birdenbire çökmüştü; boynu tutulmuş gibi kaskatı, elleri ve kollan hantal, suratı şiş, gözleri bulanık ve anlaşılmaz haldeydi. Sihirleri dc berbattı, ansızın öfkeleniyor adeta tepiniyordu. Doktor onun sabırlı ve sakin görünüşüne kapılmış, «Sizi ilk fırsatta eski algınlığınıza kavuşturacağım» demişti. Ama onu masada büzülmüş, elindeki kalemi bile güçlükte tutan, gözlerini uyku bürümüş bir adam olarak gördükçe, içim sızlıyor, durmadan «N'olur dinlenin biraz!» diyordum; o zaman tanıştığımız günden bu yana ilk defa inanılmaz bir sertlikte ters-leyiveriyordu beni. Bazen de uysal davranıyor, sözümü tutuyor, inadı bırakıp yatağa uzanıyordu. «Evet, beş dakikacık dinleneyim hiç olmazsa» diyordu. Yatağa uzanıyor, çaıçabufc kendinden geçiyor, en azından iki üç saat uyuyordu.

Bir öğleden sonra, annesi açtı kapıyı, «Bugün çok yorgun» dedi. Yorgun musunuz?» diye sordum. «Yok canım» yanıtını yapıştır-dı tabiî, hemen çalışma masasının başına geçti. Israr ettim o zaman, dinlenirse daha iyi olacağını anımsattım. «İnanın, çok iyiyim» diyerek dayattı, sonra gülümsedi: «Herkesin zayıflığı ayrıdır.» «Ne demek istiyorsunuz?» «Yürek çarpıntısı, başka n'olsun!» Ve başladı anlaşılmaz şekiller çizmeye. Çalışır gibi yaptım, ama yan gözle onu izliyordum; her an yere devrilir ve ölebilirdi, böyle olursa şaşmayacaktım, hali öylesine berbattı. Ertesi gün bir hanım dostumuza sözü vardı; telgrafla randevuyu iptal etmesini salık verdim, sonunda razı oldu; telgrafı yazmak için, dört defa kaleme kâğıda sarıldı, ancak dördüncüsünde başarabildi. Hanım dostumuz mesajı alınca yaşlı gözlerle onu görmeye koştu; kelimeler anlamsızlaşıyor, kırık dökük birer hece halinde dudaklarından dökülüyordu. Hemen doktora koştum; «Sizden saklayacak değilim, dedi bana, onu görür görmez, kendi kendime (bu adam kalp krizi geçirirse şaşmam) dedim. Aşırı heyecanlı bir yapısı var. Zihni alabildiğine yorgun, fakat asıl yorgunluk sinirlerinde. Sinirlerini yatıştırmak gerek. Çok ısrar ederse bırakın, biraz çalışsın;, fakat ne pahasına otursa olsun aşırılığa kaçmamalı, hele saate karşı yarışmaya kalkarsa tükenir; altı aydan fazla yaşamaz, bunu bilin.» Bugünkü Fransa'da sinirlenmeden yaşamak! Üstelik Sartre piyesini en geç İki ay içinde tamamlamak istiyordu! Vakit geçirmeden Simone Berfuau'yu aradım, ona durumu anlattım; Simone razıydı. Altona Mahkumlan gelecek sonbahara kalırsa, ses çıkarmayacaktı. Sartre'a bunun sözünü etmedim tabiî; aradan hayli zaman geçti, biraz düzelmişti, bunu fırsat bilip açıklayıverdim; güleç bir umursamazlıkla yüzüme baktı, oysa öfkelenmesini nasıl da isterdim! Bir süre zarar azar çalıştı, yavaş yavaş toparlandı, kendine geldi. Onun hastalığı boyunca beni en fazla yıldıran şey yalnızlığım oldu; tasalarını paylaşamıyor, çok istediğim halde ona yardım edemiyordum; 1^54'te ölüm yakın, tanıdık bir çehre olarak belirmişti karşımda, oysa şimdi kanıma giiiyordu.

Bu yeni mahpusluğumun adını koydum; yaşlanmaktı bu. Kasım ortalarında bir gün Leiris'lerle birlikte yemeğe çıktık. Leiris öldürücü miktarda hap almış, uzun ve güç bir ameliyatla kurtulmuştu. O da Sartre gibi ölümden dönmüş bir ölüm yolcusuydu.j Uyku ılaçlanndan uyuşturucu haplardan, sakinleştirici olanlarından bahsediyorduk, kullandığı bu ilaçların etkisini sordum Leiris'e; «Gevşetiyor insanı» yanıtını verdi. Biraz kurcalayınca

dayanamadı, sözünü şöyle tamamladı: «Aynı huzursuzluklar sürüp gidiyor, hiçbirinin ortadan kaybolduğu yok, fakat hiç olmazsa insanın sinirini bozamıyorlar.» Sartre'a sakinleştirici ve gevşetici ilaçların farkını anlatıyordu. Onlara kulak verirken kendi kendime şöyle mırıldandım: «tamam. Irmağın öbür yakasındayız artık; resmen ihtiyarladık.»

Kadınlar Neyi Arar?

Kadınların, özellikle genç kadınlann yaşlılık hakkında ilginç bir görüşleri vardır: «Kadın kırk yaşını geçince, derler örneğin, sarıya boyamaz saçlarını, bikini giyip vücudunu teşhir etmez, eıkeklerle sırnaşmaz, olmadık gönül hikâyelerine karışmaz bizim bildiğimiz. Ben o yaşa gelince başıma dünyayı yıksalar, bunların hiçbirini yapman.» Böyle söylerler, sonra o yaşa gelirler; saçlarını sarıya boyar, bikini giyer, çevrelerindeki erkeklere gülücük yağdırırlar. Ben de onlar gibiydim, otuz yaşında böyle yasalar koyardım kendime; «Kırk yaşından sonra kadın aşk oyunlarından vazgeçmeli!» derdim. Yaşlı kokanalar-dan tiksinir, ihtiyarlayınca onlar gibi davranmayacağımı düşünürdüm. Düşünürdüm, ama otuz dokuz yaşımda büyük bir aşk hikâyesine dalmaktan da geri kalmadım. Üstelik şimdi kırk dört yaşımdaydım, gölgede yaşanacak bir devreye girmiştim; fakat gerçeği konuşuyorum, vücudum bu tür hareketsizlikleri sevse bile, aklım rahat durmuyor, beni adeta yeni heyecanlara doğru sürüklüyordu. Önüme bir şans daha çıkınca peşini bırakmadım, hemen yapıştım ona.

Temmuzun son günleriydi. Kendi otomobilimle Milano'ya gidecek, orada Sartre ile buluşacaktım, sonra birlikte İtalya'yı dolaşacak. uzun bir tren yolculuğu yapacaktık. Bost ve Jean Cau, editör Nagel adına turistik bir kılavuz derleyeceklerdi, sevinçliydiler, Brezilya'ya gitmeye hazırlanıyorlardı. Beya? smokinler satın aldılar, Bost bu yolculuğu kutlamak jçin hepimizi yemeğe çağırdı. Ona Claude Lanzmann'ı da davet etmesini anımsattım. Eğlence gecenin geç saatlerine kadar uzadı, çok içtik. Ertesi sabah telefonum çaldı: «Sizi sinemaya götürmek istiyorum.» dedi Lanzmann. «Sinemaya mı? Hangi filmi göreceğiz bakalım? — Hangisi olursa» Kararsızdım; günlerim yüklüydü, yapılacak sayısız işim vardı. Fakat bu isteğini geri çevirmemek gerektiğini seziyordum. Sözleştik. Çok tuhaf belki, telefonu kapatır kapatmaz hüngür hünür ağlamaya koyuldum.

Beş gün sonra Paris'ten ayrıldım; Lanzmann kaldınmın kenarında durmuş, arkamdan el sallıyordu. Bir şey olmuştu bana, emindim, yeni bir ateş yanmaya başlamıştı damarlarımda. Kendi vücudumu kaybettiğimi düşündüğüm bir sırada, tekrar buluvermiş, tekrar kazanmıştım. Ayrılışın heyecanı yüzünden bir süre kentin kenar semtlerinde başıboş dolaştım, neden sonra anayola çıktım ve kendimi kilometrelerin akışına bıraktım, son günlerin yaşantısını anımsamak ve hayâl kurmak ihtiyacını duyuyordum.

Biz tatildeyken Lanzmann İsrail'e gitmişti; karşılıklı mektuplaştık. Ben döndükten iki hafta sonra Paris'e geldi, vücutlanmızı büyük bir mutlulukla tekrar kenetledik. Birbirimize geçmişi anlatarak, geleceğin hesabını yapıyorduk. Kendini anlatmak için «Ben Yahudiyim» diyordu Lanzmann. Bu sözün ağırlığını biliyordum, ama inanın, eski Yahudi dostlarımdan hiçbiri bu sözün gerçek anlamını hissettirmemişlerdi bana. Yahudiliklerini adeta saklıyor, sessizce geçiştiriyorlardı. Oysa Lanzmann Yahudiliğini saklamıyordu, bunu kendi gerçeğinin temeli kabul ediyordu. Çocukluğunda Yahudiliğin büyük gururuyla büyümüştü: «Dünyanın her köşesinde biz varız» diyordu babası ve dünya haritasını gösteriyordu ona. On üç yaşındayken «Yahudi düşmanlığı» denen, «ırkçılık» denen şeyin varlığını fark etmişti, p zaman toprak ayaklarının altından kayrvermiş, dünyası allak bullak olmuştu.

Daha çocuk yaşında Alınanlara karşı direnen «direnişçiler» safında yer almış, Clermont-Ferrand Lisesi'ndeyken bir örgüt kurmuş ve yeraltı çalışmasına girmişti. Yaşam deneyimi, Yahudileri ezilmiş, horlanmış, ama hep direnen, onurlu bir yaşantının savaşını veren insanlar olarak tanıtmıştı ona. Altı milyon insan, kadını erkeği ve 'çocuklarıyla altı milyon insan, ortada horlanmaları için hiçbir gerekçe yokken, korkunç ve alabildiğine haksız bir barbarlığın kurbanı durumuna düşürülen büyük bir ulusun çocuklarıydılar. Katliamları düşündükçe geceleri gözüne uyku girmiyor, hırsından ağlıyordu. Man, Freud ve Einstein gibi büyük dehalann Yahudi olduğunu öğrendikçe sevincinden havaya uçacak gibiydi. Bugün bile, büyük Sovyet fizikçisi Landau'nun övgüsü yapılırken «Yahudiliği» belirtilmezse öfkesinden kuduruyor.

Benden çok genç olduğu hiç aklıma gelmiyordu. Oysa aramızda oh yedi yaş farkı vardı; bu on yedi yıl ikimizi de ürkütmedi. Bana soransanız, kalbini

bir erkeğe yeniden bağlayabilmek için rahat olmaya, bağımsızlıktan vazgeçmemeye ihtiyacım vardı. Sartre ile olan ilişkilerimi kesinlikle bozmamak niyetindeydim. Algren bizim kıtamızın değil, yabancı bir kıtanın insanıydı. Lanzmann bizim değil, bizden çok sonraki bir kuşağın insanı oldu. Aramızdaki bağlantı bir çeşit yalnızlık sayılabilir, ilişkilerimizi dengeleyen bu unsurdu. Yaşlı oluşum kesin bir durum yaratıyordu; onun hayatında sürekli bir macera değil, ancak bir süre devam eden bir parça, sonunda kopmaya mahkûm bir zerreciktim. Bu gerçek beni kendi gözümde suçsuz hale getiriyor, ona her şeyimi vermeyişim böylece doğrulanıyordu. Zaten verdiğimden fazlasını istemiyordu benden; bir bütün olarak kabul etti beni, geçmişim ve şimdiki yaşantımla kucaklamayı bildi. Elbette, anlaşmamız kolay olmadı. Hollanda'ya gittik onunla. Paris'e dönüşte birlikte yaşamaya karar verdik.

Yeni yaşantımızı çarçabuk düzene soktuk; yanyana oturuyor ve çalışıyorduk, İsrail'den bir yığın not alarak dönmüştü, bunlardan yararlanıp "bir röportaj hazırlamayı tasarlıyordu. İsrail yolculuğu müthiş etkilemişti onu; oradakiler toplumun horladığı insanlar değildiler, hak sahibi ve rahat insanlardı; Yahudi gemileri görmüştü orada, Yahudi îarlaları görmüştü, zengin vc yoksul Yahudilerle tanışmıştı. Bu izlenimlerini Sartre'a anlattı; Sartre ona kitabında hem bu izlenimlere, hem kendi hikâyesine, yani yabancı topraklardıdd Yahudinin çilesine yer ayırmasını öğütledi.

Eskiden olduğu gibi, Sartrc'ı sık sık görüyordum gene, ama bu sefer yeni alışkanlıklar edindik. Birkaç ay önce garip" tıkırtılarla uyanmıştım, sanki usul usul bir davula vuruluyordu. Işığı yaktım; o zaman, tavandan ufacık su damlalarının döküldüğünü, bir koltuğun meşin kaplamasında eriyip gittiklerini fark ettim. Kapıcıya haber uçurdum, kapıcı apartman yöneticisine, o da bina sahibine haber verdi. Fakat hiçbir şey değişmedi, yağmur odama yağmakta devam ediyordu. Lanzmann evime gelince, ortalık kitap ve dergiden geçilmez oldu. Burada çalışmak ve uyumak hâlâ mümkündü, ama nedense soğumuştum, rahatsızlık vermeye başlamıştı bana. Ansızın karar verdim; o günden sonra kafayı tütsülemek, çalışmak ve buluşup konuşmak için, Sartre'la beraber^ Montparnasse'daki Palette kahvesini seçtik, bazen de Lanzmann Ve Olga ile Bücherie'ye gidiyor, oradaki bar-lokantaya çörekleniyorduk.

İlkbaharla birlikte sevindirici haberler aldım: Kadın, Amerika'da yayımlanmış, bu sefer hiçbir «köpekleşmenin» bozamayacağı, kirletemeyeceği bir başarı kazanmıştı. Bu kitabımı gerçekten beğeniyor, değerine inanıyordum; her yabancı çlile çevrilişinde, Fransa'da sebep olduğu skandalda benim değil, Fransız okurunun sorumlu olduğunu görerek rahatlıyordum.

Yazarlığım

1 Ekim 1954'teo itibaren Mandarinler isimli romanımın yayımlanışını bekliyordurtt; Kadın'âan kalma bir deneyimim vardı; daha işin başında türlü söylentiler çıkarıldığını, olmadık suçlamalara girişildiğini biliyordum. Yeni kitabıma kendimden o kadar çok şey vermiştim ki, bana karşı olanların düşmanlığı ve öbürlerinin umursamazlığı aklıma geldikçe ateş basıyordu vücudumu, yanaklanmm alev alev yandığını hissediyordum.

Lanzmann'la birlikte Nice'den Paris'e dönüyordum; geceyansı Grcnoblc kentinde bir otele indik; resepsiyonda^ bir Paris-Presse gazetesi gözüme ilişti, KIdber Haedens yazısında kitabımdan söz ediyor, Mandarinler hakkında iyi şeyler yazıyordu. Doğrusu şaşırmıştım, çünkü alabildiğine farklı görüşlerimiz vardı, dünyayı aynı açıdan seyretmiyorduk. Ertesi gün Sartre'a telefon açtım; Leltres Françaises'de lehimde bir yazı çıkmıştı; genel olarak iyi eleştiriler mi alacaktım acaba? Böyle oldu sayılır. Tahminlerimin aksine, burjuva eleştirmenler romanımın komünizm aleyhtarı olduğuna hükmettiler, komünistler ise onlara sempatiyle baktığımı düşünerek hakkımda iyi şeyler yazdılar, komünist olmayan sol cepheye gelince, zaten onlar adına konuşmaya çabalamıştım kitabımda. Sadece bazı sosyalistlerin, özellikle aşın Sağcıların saldırısına uğradım. Kitabım ilgi gördü, bir ayda kırk bin adet satıldı.«Goncourt Edebiyat Ödülü'ne aday gösteriyorlar sizi» dedi Jean Cau. Çok şaşırdım; edebiyat ödülü peşinde koşacak yaşta değildim artık. «Ödülü reddederseniz hata edersiniz» diyordu bütün dostlarım. Alırsam geniş kitlelerce tanınacak ve iyi para kazanacaktım. Para kazanmayı zorunlu sayacak durumda değildim, Sartre'ın parasından yararlanabiliyordum; gene de ortaklaşa bütçemize katkıda bulunmak istedim. Odamda yağmur tepeme yağmakta devam ediyordu. Kazandığım para ile belki bir daire alabilirdim. «Tamam,» dedim; ödülü bana verirlerse geri çevirmeyecektim, İlk tartışmalardan çıkan sonuçlara bakılırsa, adaylar

arasında en şanslısıydım, öyle söylüyorlardı. Gazetecilerin oyuncağı durumuna düşmemek amacıyla. Jüri son toplantısından önce, Suzanne Blum'un bulduğu bir daireye geçtim; Lanzmann'ı da almıştımıyanıma. Radyonun başında bekledim sonuçlan, biraz heyecanlıydım ne de olsa, dostlarım öylesine pohpohlamış, o kadar cesaret vermişlerdi ki, ister istemez hayâller kurmuştum, onlardan vazgeçmek zor gelecekti doğrusu. Ödülü kazandığımı öğle vakti haber verdiler, Michetl^'in evinde kendi aramızda kutladık bunu; Sartre bir hediye getirmişti. Jüriye ve editörüm Gaston Gallimard'a, ödülü kazandığım takdirde halk önüne çıkmayacağımı bildirmiştim. Otuz beş yaşımdaki kadar saf olsaydım, kendimi teşhir etmekten belki hoşlanırdım; ama şimdi böyle gösterişli törenlerden hoşlanmıyordum.

Goncourt Ödülü'nü alınca müthiş bir mektup yağmuruna tutuldum. Goncurt kazanan her kitabı mutlaka alan bir okur kitlesi vardır bizim ülkemizde, hoşlarına gidecek hiçbir özellik taşımıyordum; işte onlar öfkeli mektuplar yağdırdılar tepeme, hakaret yağdırdılar. Bir tanesi şöyle diyordu; «Böyle bir eserde neden aşk sahnelerini Hizmetçi Kızın Hatıra Defteri'nm havasında ve üslûbunda kaleme aldınız, anlayamadım?»

Paris'teki Sovyet Büyükelçiliğinde verilen bir ziyafeti anımsıyorum. Aragon ve Andre Maurois oradaydılar; Amerika ve Rusya'yı bütün yönleriyle anlatacak birer kitap yazmaya ve birlikte yayımlamaya karar vermişlerdi. Etsa Triolet, Gallimard ve Julliard gibi ünlü editörler de gelmişlerdi. Sovyet elçisi Vinogradov'un solunda oturuyordum. Elçinin ağzı kulaklarındaydı, Kruşçev'in Fransa'yı ziyaretini sağlamıştı ve bu yüzden alabildiğine keyifliydi; benim öbür yanımda ise tanınmış Sovyet yazarı Leonid Leonov vardı; yirmi yıl önce onuff Porsuk adlı romanını okumuştum. Fakat ne yazık ki Fransızca konuşamıyordu, sadece şunu söyleyebildi bana: «Felsefe sıfırı tüketmiştir... Einstein'm kurduğu denklem felsefeyi gereksiz hale getirmiştir.» Elsa Triolet tam karşımda, büyükelçi ile Sartre arasında oturuyordu; saçlarına kır düşmüştü, gözleri masmaviydi gene, yüzünün £k:i ifadesiyle çelişen güzel bir tebessümle gülümsüyordu. Yaşlı insanları gençleştiren yeni buluşlar konuşuluyordu, birdenbire söze atıldı Triolet: «Hayat zaten yeleri kadar uzun; sonuna geldim diye sevinirken geriye dönmek zorunda bu-akmasınlar beni.» Camus 1946'da hepimizin ihtiyarlamaktan ölesiye korktuğumuzu söylehıişti bana. Bir gün, Sartre,

Triolet'nin Kızıl At isimlrromanindan söz açmış —bu kitapta olayın kahramanı bir kadındır; atom bombası kurbanlarından biridir ve suratı tahammül edilmez derecede cılk yara haline gelmiştir, kadın başına naylon çorap geçirir, yüzünü bu çorabın gerisine saklar—, ona kendini o iğrenç görünüş içinde düşünmek cesaretini nasıl bulduğunu sormuştu. «Çok basit, dedi Triolet, aynaya bakmak yetiyor.» Bu yanıta kulak misafiri olduğum gün kendi kendime şöyle demiştim: «Yanılıyor: Yaşlı bir kadınla çirkin bir kadın birbirinden çok farklı yaratıklardır. O sadece yaşlı bir kadın.» Başkalarının gözüyle bakarsak, evet; fakat kendini seyreden insan için her şey değişiverir; kadın belli bir yaşı aşınca aynada gençliğini değil, buruşuk buruşuk olmuş çehresini seyreder. O zamanlar pek anlamamıştım Triolet'nin derdini, fakat ziyafet sofrasında yüzüne dikkatle bakınca her şeyin farkına vardım. Yemekten sonra salonun bir köşesinde Maurois ile yârenlik ettik. Bana iyi tanıdığı ünlü kadm yazar Wirginia Wolfu anlatmasını bekledim, fakat anlatmadı.

Susmamalıyız!

10 Aralık 1957‘de Ben Saddok'un duruşması başladı. Birkaç ay önce, Colombes Stadı'nın önünde, Cezayir meclisinin eski başkanı olan ve Fransız, emperyalizmi ile işbirliği yaptığı için Müslümanlar tarafından ilk fırsatta öldürülmek istenen Ali Şekal’ı vurmuştu. Avukatı Pietre Stibbe, tanık olarak sol eğilimli aydın ve düşünürleri çağırdı, bunların arasında Sartre da vardı. Adalet Sarayına girdiğimizde Sartre gerçekten çok heyecanlıydı; konferanslarda ve mitinglerde kelimelerin sahici bir ağırlığı yoktu, fakat o gün bambaşka bir gündü, bir adamın hayatı söz konusuydu; kellesini koymuştu ortaya, yaşayacak mı ölecek mi? Her şey o gün belli olacaktı. Eğer duruşmanın-sonunda ölüm cezasından kurtulabilirse, ilerde bir af gelir ve yeniden hayata döner, bağımsız Bîr insan olarak yaşamaya devam edebilirdi. Ve bu öyle bir duruşmaydı ki, yaşamakla ölüm arasındaki çelişki, bunu herhangi bir duruşmadan farklı hale getiriyordu; bütün tanıklar heyecanlıydı, bu yüzden hepsi ağızlarından çıkacak bir sözün, ilk bakışta önemsiz görünse bile, jüriyi olumsuz şekilde etkilemesinden çekiniyorlardı.

Sartre'ı öbür tanıklarla beraber duruşma salonundan ayn bir yere aldılar. Ben dinleyici kalabalığı arasına oturdum, yanımda genç avukatlar vardı. Yargıçların bulunduğu yerin lam karşısında, davacıların kesiminde Bayan

Ali Şekal oturuyordu; yüzünü siyah matem tUlU ile örtmüştü. Suçlu iskemlesinde bekleyen aydınlık yüzlü genç adama baktım; ülkemiz işgal altındayken hepimizin «kahramanlık» olarak değerletdirdiğimiz bir suç işlemişti bu delikanlı, bir vatan hainini vurmuştu. Fakat her şey, bütün değer yargılan tersyüz edilmişti; Fransızlar bu kahramanlığı belki de hayatıyla ödeteceklerdi ona.

Saddok'un arkadaştan onun insancıl özelliklerinden, çalışkanlığından, dostluğunda sözettiler yargıçlara, ailesinin ihtiyarlan yaşlı gözlerle bağışlanmasını yakardılar. Sonra {»^ıfesörler, yazarlar, bir din adamı, bir general, gazeteciler konuştu; Saddok'un davranışını Cezayir'deki ırkdaşlar^na uygulanan vahşetin bir tepkisi olarak niteleditler ve oradaki vahşeti ayrıntılarıyla anlattılar.

İnsan Haklarını Koruma Birliği'nin Başkanı Emile Kahn bembeyaz saçlanyla yargıçlann huzuruna çıktı; Saddok'a ve durumuna hoşgörü ile bakılmasını istedi. Bir papaz Cezayir'deki askerlik yapan oğlunun mektubunu okudu; Cezayir'de yerleşmiş Fransızlardan meydana gelen bir askerî birliğih yolda yakaladığı ihtiyar bir Arap'a nasıl işkence ettiğini anlatıyordu delikanlı; zavallı ihtiyarı arkadaşlarının yardımıyla ve silah tehdidi altında serbest bıraktırabilmişlerdi. Delikanlının mektubu, anlattıkları —adam asmalar, işkenceler ve dayak— bir ölüm sessizliği içinde dinlendi; salondakiler, iğrendiklerini gösteren hiçbir belirti, hiçbir şaşkınlık göstermiyordu, artık alışmışlardı. Bu gerçek yüreğimi dağladı. Buz gibi' bir ürperti geziniyordu damarlarımda. Herkes biliyor ve galiba hiçbiri umursamıyordu.

Sartre son olarak tanıklık edenler arasındaydı. Heyecanını ve tedirginliğini açığa vuran hiçbir âcemilik yapmadı, sadece ölen politikacıdan söz ederken ismini Ali Şekal olarak değiştirdi. Ohun politik tutumunu Ben Saddok'un tutumuyla karşılaştırarak inceledi; gençlerin yaşlılar kadar sabırlı ve anlayışlı olamayacağını, çünkü onların Fransa'yı sadece vahşi ve gadetor yönüyle tanıdıklarını belirtti. Sonra Saddok'un politik bir suç i.şlcdiğini, tedhişçilerin yargılandığı gibi yargılanmaması gerektiğini söyledi. Yargıçlar Kurulu'nu kızdırmamak için büyük çaba gösteriyor, ölçülü konuşuyordu. Yargıçlar da onun alışmadıkları bir yumuşaklık içinde konuşmasını sevinçle karşıladıklarını belli ediyorlardı.

Koridorda General Tubert Cezayirli Fransızlara veryansın ediyordu. Bütün tanıklar mahkeme başkanının tarafsızlığını ve kendilerine tanıdığı özgürlüğü övüyorlardı, öte yandan Camus'nün gelmeyişine çok, içerlemişlerdi. Camus Nohel ÖdüUi'nii yeni kazanmıştı, gelse önemli ölçüde etkili olabilirdi. Stibbe, geçenlerde yayımladığı ve ölüm cezasının saçmalığını belirten yazısını mahkeme önünde tekrarlamasını istemişti ondan; fakat Camus yargıçlar karşısında tanıklık etmeyi reddetmiş, hattâ mahkemeye herhangi bir mesaj göndermekten bile kaçınmıştı.

La Fa/effe kahvesinde oturduk; Sartre, Lanzmann ve ben, üçümüz başbaşa verip saatlerce tartıştık. Saddok'un ölümden kurtulup kurtulamayacağını merak ediyorduk. Sartre gün boyunca büyük bir gerginlik içinde yaşamıştı, biraz olsun rahatlamak ve gevşemek istiyordu,' bu yüzden viski içti; bir süreden beri atkoHü içkilere karşı dayanıklılığı azalmıştı, kendini çabuk kaybediveriyordu; viskiyi içince düzeleceğine kötüledi, öfkeli öfkeli homurdanıyordu: «Şekal ersemin! utanmadan övdüm üstelik! Tedhişçiliğe karşı çıktım, sanki tedhişçiliği mahkûm etmişim! Bütün bunları jürideki sağcı maskaralara şirin görünmek için yaptım!» diyordu boyuna. Sert konuşmadığı için pişmanlık duyuyordu, gözleri dolmuştu, dokunsalar ağlayacaktı. Heyecanındaki şiddet beni ürkütmüştü; taviz vermekten tiksindiğini biliyordum, fakat son aylarda sinirleri iy«x yıpranmıştı, geçirdiği bunalımda, bu gerginliğin de rolü vardı.

Ertesi günü merak içinde yaşadık, ancak akşama doğru rahatlayabildik; yargıçlar Saddok'u «müebbet» hapse mahkûm etmişlerdi; ama nasıl olsa, savaş biter bitmez, Cezayir bağımsızlığına kavuşur kavuşmaz bütün hapishanelerin kapılan siyasal suçlulara açılacaktı. Susmamalıydık. Susmadık, görevimizi yaptık. Fransa adına seviniyorduk, bu ülkede bir Cezayirliyi yargılarken bile, çevrenin ve rejimin do^tıltusunda değil, kendi vicdanının doğrultusunda hüküm verebilen yargıçların varlığımı tanık olmuştuk.

Mayıs sonlarında bir gün avukat Gisele Halimi telefon etti, acele randevu istiyordu, aynı gün buluştuk. Halimi Cezayir'den geliyordu. İS' Mayıs'ta Cezayirli bir genç kızın savunmasını üzerine almış, 16 Mayıs'tan önce oraya sokulmadığı için duruşmanın 17 Haziran'a ertelenmesini sağlamıştı. Genç kız feci'işkencelere maruz bırakıldığını anlatmıştı ona; kupkuru

kalmış, gözle görülür biçimde hastalanmıştı, yanık izleri taşıyordu vücudunda, işkence çektiğine ilişkin tanıkları olduğunu söylüyordu. Halimi onu bir şikâyet dilekçesi vermeye razı etmiş, duruşmanın yeniden ertelenmesini sağlayacak köklü bir soruşturma açılması için kolları sıvamıştı. Olayı kamuoyuna duyuracak bir yazı hazırlayabilir miydim? îşte bunu soruyordu bana. Elbette yazacaktım. Cemile'nin anlattıklarını kâğıda geçirmekle yetindim ve yazımı Le Monde gazetesine gönderdim, öazetenin sorumlu yönetmeni Gauthicr telefon etti: «Biliyor musunuz, şu sizin Cemile Bupaşa'nın durumu fena!» dedi, kız hakkında kötü istihbarat elde ettiklerini ekledi; sanki Cemile'yi işe'almalarını rica etmiştim onlara. «Yüksek bir memur, çok şey biliyor onun hakkında ve bu kızın ağır muamele göreceğini söylüyor» dedi. «Bu, zavallının edep yerine şişe sokulmasını gerektirmiyordu her halde!» yanıtmı verdim; «Edep yeri» sözünün «kamına şişe sokulmuştur,» şeklinde düzeltilmesini rica ediyordu. Reddettim. Yazının o bölümünü parantezler içine alarak yayımladılar.

Le Monde gazetesine gönderilen on dört mektupta, Cemile'nin kızlığının işkence uygulayan subaylar tarafından şişe sokularak bozulmuş dması sert bir dille yeriliyor, onun durumunu kitlelelere duyurduğum için bana teşekkür ediliyordu. Sadece üç mektupta açıktan açığa saldırıyorlardı. L'Express dergisindeki yazısıyla Françoise Sağan beni destekledi, Gauthier telefon açtı: «Bir yazı yazdınız, dört yüz bin frank kaybettik» diye adeta azarlıyordu, çünkü Le Monde Cezayir'de toplatılmıştı.

Bir gün Cemile'nin duruşmasını ertelediklerini, avukatı Gisöle Halimi'nin Cezayir'e sokulmadığını gazetecilerden haber aldım; mahkeme, genç kızın kişiliği çevresinde kopart gürültü üzerine sorumluluk yüklenmekten çekinmiş, onu avukatsız ve savunmasız yargılamamış, duruşmayı ertelemişti. İşkenceyi yapan cellâtlan ele geçirmek gerekiyordu, bunun için de Cezayir'deki Fransız mahkemelerinin yetkisizliğini sağlamak şarttı. Soruşturma oradaki savcılar ve sorgu yar-gıçlan tarafından yapılırsa, iş örtbas edilir, bu büyük ve iğrenç haksızlığın sorumluları, «kovuşturmaya mahal olmadığı» gerekçesiyle yasaların pençesinden rahatlıkla kaçınlabilirdi. Ama Cezayir'deki adlî görevliler bulaşmadan bu işi Fransa'daki yargıç ve savcılara vermek, soruşturmanın onlar tarafından yapılmasını sağlamak Adalet Bakanı Miche-let'nin yetkisindeydi.

«Cemile Bupaşa Komitesi,» Gisfele Halimi, Germaine Tillon, Anise Postel-Vinay ve benden kuruldu, 25 Haziran günü Bakan'ı görmeye gittik. Bakan Michelet bizi gayet soğuk dinlemiş, sonra da Bay Patin'le görüşmemizi salık vererek kapı dışarı etmişti. «Bu işkence düşkünlüğü nazilerden kalma bir alışkanlık oldu bizde, kangren gibi birşey» diyordu.

Bay Patin'le görüşmemiz daha soğuk bir hava içinde ve çok tartışmalı geçti. Gisbie Halimi'ye döndü bir ara: «Şu Cemile neler anltütı size? Şişe hakkında..,» Halimi, Cemile'den dinlediklerini ona bir bir açıkladı, üstâd durmadan başını sallıyor, «Demde böyle!» diye mırıldanıyordu. Sonunda beklenme^k bir utanmazlıkla sırıttı: «Bu kadarcıkmış demek! Ben şişenin üstüne oturttular sanmıştım, eskiden Viemamlılara yaparlardı bunut ordaki kızlara... Barsaklar delinir, sonunda ölür insan, çok yaşamaz ölür...» Ve şöyle devam etti: «Tutuklanmadan önce kızmış, öyle söylüyorsunuz. Fakat resimlerini çekmişler, hem kendi odasmda; iki Cezayir kurtuluş askerinin arasında, dinde makinalı, böyle resimleri var bizde.» «Ne fark eder? Kurtuluş örgütünde çalışmadım, demiyor ki Bupaşa, saklamıyor ki! Bunun bâki-reliği ile ne ilgisi olabilir?»

Tartışma saatlerce sürdü, oradan kesin bir sonuç alahıadan ayrıldık. Aradan çok geçmedi, Cezayir'deki yargıç ve savcılardan gizli bir öneri geldi: Cemile, onlann seçeceği bir yetkili uzman tarafından kontrol edilecek, sonra «aklının başında» olmadığına ilişkin verilecek bir raporla resmen deli muamelesi görecek, fakat hemen salıverîlecekti. Cemile, her şerefli insan gibi, bu iğrenç öneriyi reddetti. Temmuz sonunda Fransa'ya Fresnes Cezaevi'ne getirildi, soruşturma işi de Caen'âe görevli bir yargıca bırakıldı.

Lumumba, Fanon, Castro ve Ötekiler

Kadınlığımın Hikâyesi (elinizdeki kitabın 1929-1945 yıllarının olaylarını kapsayan kesimi) piyasaya çıktı. Ve inanır mısınız, öyle büyük ilgi gördü, kendinden o kadar övgüyle sözettirdi ki, hani yazarlığımın başlangıçtaki hevesli günlerinde olsa, keyfimden havalara uçardım. Daha kasım ayının başında biliyordum böyle olacağım; editör Gallimard, daha kitap yayımlanmadan kırk bin adet sattığını haber vermişti bana; bu haber gözümü korkutmuştu; kendine kalabalık bir okur kitlesi edinmiş çalakalem giden tüccar, yazarlara mı benzemiştim yoksa? Eserlerimin gerçek değerine

göre sınıflandırılan bir yazar değil, isminin gölgesinde yürüyen zavallı bir yazar mı oluvermiştim? İşte bu düşünce korkutuyordu beni! Eleştirmenlerin çoğu bu kitabın yazdıklarımın en iyisi olduğuna hükmettiler, onların ba yargısında beni kuşkulandıran bir yön vardı; acıüıa, bazılarının açıkça yazmak ve söylemekten çekindikleri gibi, dsdıa önce yazdıklanmı bir kıdemde silip atmalı mıydım? Övgüler biter zorunluluk gibi, yapmakla yükümlü olduğum birer görev kılığında çıkanlıyoıdu karşıma; aldığım mektuplara duygulanıyordum; ama bu kadar övgü ve hayranlığı hak etmediğimi de biliyordum. Sohraki kitapta topladığım anılarımın öncekiler kadar taze kalmayaa^mı sezinliyor, hattâ biraz üzülerek çok çok eşdeğerli olacağını düşünüyordum, bu yüzden çalışmak güç geliyordu. Gene de memnundum. Yürekten inandığım şeylere ihanet etmiş olmaktan Urküyotdum asıl. Bir genç Kızın Anıları büyük bir okur kitlesi tarafından beğenilmişti, ama beğenenlerin hepsi benden yapa değildiler, biliyordum; fakat Kadınlığımın Hikâyesi yüzde yüz bana benzeyen, benimle aynı tasaları paylaşanların sevdiği bir kitap oldu.

Günlerimin tekdüze akışına iyiden iyiye ıdıştıtmıştım kendimi. Uzun zamandır toplumsal yaşlın-dışındaydık, köşemize çekilmiştik; hemen hiç sokağa çıkmıyorduk..Bütün lokantaların paralı ve konforuna düşkün müşterisi bize diş biliyordu, biz de'onlara tahammül edem Çorduk. Günlerimizin, gecelerimizin büyük çoğunluğunu evimde geçiriyor, akşam yemeklerinde bir difim jambonla yetinebiliyor, plâk dinliyor ve saatlerce konuşuyorduk; yalnız, kaldığım geceler bol bol müzik dinleyerek vakit geçiriyordum. Kırk yılın başında, ya Olga ya da Lanzmann ile sokağa çıkıyordum. Bu sakin yaşam, dostlanmızla olan bağlarımızı alabildiğine pekiştirdi. Temps Modernes ekibine iki yeni arkadaş Gortz ve Pingaud katılmışlardı; ayda iki defa, sabahları bende buluşuyorduk. Eski günlere oranla daha heyecanlı tartışmalara girişiyorduk bu toplantılarda. Bir gece Monique Large'm evine gittik; Sartrc ve ben, Florcncc Malraux, İspanyol romancısı Juan Goytisolo ve başkaları, müthiş eğlenceli, zevkli bir gece yaşadık. Ben de bir gece düzenledim; dostlarla aramızdaki bağlar, öyle düzmece ilişkiler filân değil, kendiliğinden oluşan, ortak özelliklerimizin bizi sürüklediği yakınlıklardı; çağırdığım kimseler takım halinde, ünlü «I2rter bildirisini» imzalamış insanlardı. Caz plâkları hazırlamıştım o gece, fakat öyle hararetli konuşmalara daldık ki, caz dinlemek aklımıza bile gelmedi.

Sonra bir gün Sovyet Elçiliği'nde verilen bir davette hazır bulunduk. Mauriac'nın yanında oturuyordum; Sartre, onun matrak ve mizah yönü ağu* basan bir adam olduğunu söylemişti; ama galiba ya yaşlılık tüketmişti onu, ya da aşırı De Gaulle taraftarlığı yüzünden başı dönmüş ve sersemlemişti. Sartre o gece Aragon ile uzun uzun konuştu; ona Küba'ya gitmesini salık verdi. «Böyle yolculuklar için fazla yaşlıyız,» dedi Aragon. «Benden yaşlısınız belki, ama aşın ölçüde yaşlı değilsiniz sanıyorum,» diye yanıt verdi Sartre. Aragon ona kaç yaşında olduğunu sordu: «elli beş.» «Bakın, ihtiyarlık elli beşinde başlar» dedi Aragon, bu yanıtta bir büyücü edâsı vardı. Elsa Triolet gerçekten daha sevimliydi; geçirdiği bazı rahatsızlıklar yüzünden gözlerine yapay gözyaşı koydunışunu öyle içten anlattı ki! Gece, Mühendis Bakhirev isimli romanın kadın yazan Galina Nikolayevna şerefine düzenlenmişti; yazar bu kitabında, çekici ve gerçekten sürükleyici bir üslûpla. Batılı yazarlann pek seyrek ve kötü ele aldıklan bir konuyu, çalışma hayatını işliyordu. Galina'yı birkaç dakika görebildim; ama fırsattan yararlanıp kocasıyla birlikte evime çağırdım. Ertesi gün ağır bir kalp krizi geçirdi ve tabiî gelemedi. Onun yerine, peşinde bir çevirmenle kocası geldi ziyareünize. Sanki arkasında kalabalık bir Sovyet heyeti varmış gibi ürkek ve tedirgindi.

Christiane Rochcfort isimli kadın romancımızı tanıdım bı'r gün, bıl tanışma hayatta sahiden keyiflendiğim rastlaşmalardan biridir. Çağımızın Küçük Çocukları'nı çok sevmiştim. Yaşadığımız hayatın özündeki yabancılaşma olayını dile getirebilmek için kendice özgü bir ses, yq)yeni bir üslûp bulmuştu; yaşadığımız dünyadan çok farklı, çok değişik ve çok daha tutarlı bir dünyanın kurulabileceğini büytüc bir ustalıkla anlatıyordu.-Bu kitap, ilk romanma kıyasla daha az gürültü koparmış, dedikodusu daha sınırlı kalmıştı, gene de tutucu çevrelerin eleştirilerine hedef olmuştu. «Ben de tanıdım bu yılgmiığı», dedim ona. «Sizi daha fena etkilemiştir muhakkak,» diyerek yüzüme sevgiyle baktı, «çünkü vızgelir bana, serserilikten yetişmeyim ben.» Gerçekten de onun yanında sipsivri bir burjuva çocuğu olduğumu fark ediyordum; tam anlamıyla bir* halk kızıydı, her boyaya girip çıkmıştı; yılgınlık nedir tanımıyordu, cüretliydi; beni kıskandıracak kadar bağımsız ve rahattı. Yazmıyordu o günlerde: «Böyle büyük hengâmeler yaşanırken kendime ait ufacık sorunlarla ilgilenemem, haksızlık olur!» diyordu.

Onu anlıyordum. Lumumba'nın kalleşçe öldürülmesi son gördüğümüz resimleri, hele onun arkasından yas tutan karısının, saçını kökünden kazıtmış haliyle pek dokunaklı görünüşü; bütün bu gerçeklerin yanında hangi roman ayakta durabilirdi? Lumumba'ya karşı işlenen cinayet, olayın sorumluları olan Kasavubu ve Çombe kadar. Amerikan Hükümeti'ni, Birleşmiş Milletler Örgütünü ve Belçika hükümetini de kirletiyordu; Lumumba'nın yakın çevresi bile,bu iğrenç cinayetten sorumluydu. Lumumba'nın basın sözcülüğünü yapan Serge Michel her şeyi anlatmıştı Lanzmann'a, uzun uzun dert yanmış ve «Herkes aldatıyordu Lumumba'yı, hattâ en yakınlan bile» demişti. «O buna inanmak istemiyordu. Sonra bütün ihanederi alt edebilmek için sokağa inmenin ve kitlelere nutuklar söylemenin yeteceğim sanıyordu. Lumumba şiddetten nefret ederdi, şiddet ölümüne neden oldu.» Lanzmann, Serge Michel ile Tunus'ta, sömürgecilik aleyhtan konferansa katılmak üzere gittiği vakit görüşmüştü. P6ju de vardı yanmda; orada -Cezayir Kurtuluş Hareketi'nin lideri durumundaki Ferhat

Abbas'la konuşmuşlardı. Abbas küçük torununu dizlerinin üstünde hoplatarak yanıt veriyordu onlara. Lan2mann «Adam bizi Esprit dergisinde kümelenen Hıristiyanlara benzetti» diyordu: «Evet, komünistler kitlelere ekmek veriyor, onların kamını doyuruyor, fedcat insan sadece ekmekle doymaz; üstelik biz Müslümaraz, Allah'ın varlığına inanırız, inançları ayakta tutmak gerek, ruh zenginliğini sulamak gerek» diyordu Ferhat Abbas; Cezayir Devrim Hareketi'nin içindeki rolü önemsizdi artık, bir süs çşyasından farkı kalmamıştı o zamanlar. Hareketin önemli sözcülerinden biri de bunu açıkladı zaten; «Abbas altmışına merdiven dayamıştır. Oysa kıtk yaşındakilerirt, yirmi yaşındakilerin kuşağı da var aramızda. Devrime şapka giydirmek gibi bir şey bizimki, ata yadigârı Abbas'ı başımızda bu yüzden tutuyoruz. Fakat bizi o yönetmiyor, o yönetmeyecek.» Hareketin ünlü liderlerine iki ayrı eğilimin hâkim olduğu anlatılıyordu; bunlardan bir tanesi bildiğimiz klâsik politikacı tipinin temsil ettiği eğilim, Fransa ile işbirliği, yani devrim hareketinin yozlaştırılması; öbürü ayaklanma hareketini ve silâhlı çatışmayı yönetenlerin temsil ettiği ve kitleler tarafından desteklenen eğilim, yani toprak reformu ve sosyalist'düzen. «Zaferimizi sabote etmeye kalkarlarsa, yeniden dağlara çıkacağız» diyen yöneticiler vardı aralarında, savaşı kesin zafere kadar sürdürmek amacındaydılar.

Haysiyetsiz bir barışa karşı çıkanların başında Franz Fanon vardı; Kara Derililer, Beyaz Maskeler ve Cezayir Devriminin Besinci Yılı gibi eserlerin yazanydı Fanon. Martinikliydi aslında, ruh hekimiydi. Cezayir Kurtuluş Hareketi'ne gönülden bağlanmıştı; Akra konferansında Kwame'N'Kruma'nın ılımlı barışçı tezlerinin, karşısına dikilmiş, şiddetin 'gerekliliği ve değerini savunan konuşmasıyla büyük ilgi ve alkış toplamıştı. Temps Modernes dergisinde onun gene aynı konuda zehir zemberek bir makalesini yayımlamıştık. Yazıları ve hakkında işittiklerimiz onun devrimizin en önemli, en kişilik sahibi devrimcilerinden biri olduğunu kanıtlıyordu. Lanzmann, ziyaretine gittiğinde Fanon'u yatakta bulmuş ve şaşkına dönmüştü; karısının hali ise perişandı; hüngür hüngür ağlıyordu zavallı; lösemi denen amansız bir hastalığa yakalanmıştı Fanon; doktorlara bakılırsa-taş çatlasa bir yıllık

Ömrü kalmıştı, fazl^ yaşamayacaktı. «Boşverin bunları, demişti Lanzmann'a, başka şey konuşalım.» Sartre hakkında çeşitli sorular sormuş, onun felsefesine ilgi duyduğunu saklamamıştı; özellikle Sartre'ın Diyalektik ve Aklın Eleştirisi isimli eseri ile ilgileniyordu. Siyah Afrika'yı yangın yerine çeviren fırtınalı olaylar yüreğini dağlıyordu bu adamın. Afrikalı devrimcilerin büyük çoğunluğu gibi,, o da birleşmiş ve bütün bir Afrika'nın hayâliyle yaşıyordu, koca kıtanın sömürgecilerin elinden er geç kurtulacağına inanıyordu. Fakat Akra Konferansı'nda ayağı suya ermişti; Afrikalılann kardeşliği kurmadan önce birbİrleriyle boğazlanacağını orada anlamıştı. Lumumba'nın öldürülmesi adetâ canevinden vurmuştu onu. Zaten kendisi de Afrika yolculuklarından birinde, bir komploya hedef tutulmuş, ölümden kıl-payı kurtulmuştu.

O günlerde Cezayirlilerin isteklerinden ne ölçüde tâviz verecekleri merak konusuydu. Cezayir'in bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunda kesin bir tavır alacakları biliniyordu. Ama bu zafer onlan sosyalizme götürecek miydi? Biz sosyalizme gideceklerine inanıyorduk.

Çök değil, üç beş yıl önce bütün Güney Amerika'yı coşkun bir devrim heyecanı sarmıştı; irili ufaklı Güney Amerika ülkelerinde. Amerikan emperyalizmine karşı gitgide etkili olmaya hışlayan bir direnme dikkati çekiyordu. La Havana'daki otomobil yanşlanndan iki gün önce Kübalı ihtilâlcilerin lafı geçti. Bir otelin holünden ünlü oto* mobil yarışçısı

Fangio’yu kaçırmış, yarışlar bittikten soran serbest bırakmışlardı.^ Liderleri Fıdel Castro Diktatör Batista tarafından Meksika’ya sürgün edilmiş bir avukattı. Dev yapılı ve sakallıydı, öyle anlatılıyordu. Küçücük ordusuyla dağlara çıkmıştı, aralarında kadınlar da vardı; kadınların varlığı Fransız burjuvalarının pis pis sırıtmasına yol açıyordu; Castro’nun halktan destek gördüğü özellikle üniversiteliler ve aydınlar tarafından desteklendiği biliniyordu. Fakat grevler, ayaklanmalar ve gerilla savaşı ile kısa zamanda Batista’yı devireceğini söylofken, buna inanmak gerçekten zordu.

Fidel sözünü tutmuş ve çok geçmeden iktidarı almıştı. Küba’da sosyalist bir rejim kurulmuştu artık. Castro’nun çağnsı üzerine Brezilya yolculuğumuzun sonunda Havana’ya geldik.

Evet, eski neşesi yoktu sokaklann, eski özgürlük yoktu belki; ama bazı alanlarda Küba dönemeci almış, büyük ilerlemeler kaydetmişti. Çeşitli yerleri gezdik orada, özellikle yakından gördüğümüz bir kooperatif çiftliği dikkatimizi çekti; inşam heyecanlandıran bir çabanın varlığı hissediliyordu; yeni bir köy kurulmuş, içinde sineması, elektriği, suyu ve yollan, küçük, alabildiğine rahat ve şirin evleriyle kooperatifte çatışan köylülere dağıtılmış, onların hizmetine verilmişti.

Ayrılacağımız gün devlet başkapı Dorticos’un yanındaydık, Jimenez telefon başındaydı, Castro’nun sekreteriyle görüşüyordu. Castro Havana dolaylanndaydı, kendisini beklememizi istiyordu. Olanaksız, saat akşamın altısı olmuştu ve uçağımız saat sekizde kalkacaktı. Jimenez doğruca otele yetiştirdi bizi, valizlerimizi çarçabuk toplayıp çıktık. Asansörün önüne geldik, binip aşağıya inecektik. Asansörün kapısı açıldı ve Castro’yü karşımızda bulduk, peşinde kendisi gibi sakallı dört adamı ve Edith Depestre vardı. Neşesinden, sıcaklığından^bir şey kaybetmemişti. Bizi otomobiline aldı. Durmadan soruyordu: Bu sefer neler görmüştük ülkesinde, neler görmemiştik? Güçlükle yol alıyorduk, halk otomobili sık sık durduruyor, «Yaşa FidcI!» diye bağırıyordu. «Yeni üniversite sitesini gezdireceğim size» dedi Castro. «Uçak sekizde kalkacak, ne yapacağız?» diye mırıldandım. «Sizi bekleyecek!» yanıtını verdi. Havana’nın en büyük kışlasr yeniden düzenlenmiş, bölmelere ayrılmış, spor sahaları ve öbür tesislerle zenginleştirilmiş,' üniversiteye verilmişti. Alana yetiştiğimiz zaman, makinistler uçağın başındaydılar, bütün yolcular salonda

bekliyordu. Castro, umursamaz bir tavırla purosunu çiğniyor: «Yakında Amerikan ordusu hücum edecek bize, çıkartma yapacaklar. Haberi duyarsanız sakın şaşırmayın. Ama yüzde yüz geri püskürteceğiz onları, mutlaka kovacağız. Benim öldürüldüğümü bütün dünyaya yaysalar bile sakın inanmayın. Tekrar görüşeceğiz.»

Elimizi sıkarak ayrıldı. Jimenez, Edith, Otero, Oltutski yani onun ve bizim dostlarımız yanımızda kaldılar, alanın büfesine götürdüler bizi. Salon bize iyi gözle bakmayan bir yığın insanla doluydu. «Miami'ye gidecek bunlar, geri gelmeyecekler.» Zaten giyim kuşamlarından hangi sınıfın insanı oldukları belliydi. Hoparlör «Miami yolcuları!»diye seslenince, belki takılırız korkusuyla, koştura koştura uçağa seyirttiler.

Küba'nın işgali için harekete girişildiğini neden sonra öğrendik. Fakat gelen bütün haberler, belki çok tuhaf görünecek ama, daha önce Kübalı yöneticilerden işittiğimiz gerçekleri yansıtıyordu; KUbah mültecilerin hareket tarzı çok komikti aslında ve giriştikleri işgal saldırısı, tam olarak uygulanan bir planın varlığını göstermiyor, aksine umutlu bir hayâl olmaktan Steye geçmeyen durumlarına tanıklık ediyordu. Hiçbiri Küba'ya çıkmayı başaramamıştı. Zaten kısa bir süre sonra birbirlerine düştüler, karşılıklı suçlamalar gırla gidiyordu; sonunda suçor-taklannı, yani Amerikalıları hedef aldılar Tabiî bu işe Amerikalılar çok şaşırdı, onlar da kendi istihbarat örgütlerinin çalışmasından kuşkuya düştüler, müthiş yanılmışlar, yanlış bilgilerle aldatılmış ve sonu olmayan bir maceraya sürüklenmişlerdi. Ancak C.I.A. örgütünün başındaki Allan Dulles çapında bir sersem, köylülerin toprak sahiplerine, topraklarını gaspetmeye gelen paralı askerlere kucak açacağını hayâl edebilirdi. İşgal planının, Amerikalılar açısından feci bir maskaralık biçimini alması ve onları bütün dünyaya rezil etmesi, anlaşılıyordu ki yeni bir işgal planının Uygulanmasını çok ileri bir tarihe kadar geciktirecektir.

Hükümetin Cezayir Kurtuluş Cephesi ile pazarlık masasına oturma ihtimali belirince faşistler şiddete başvurmuşlardı; parklarda ve kalabalık caddelerde, üstelik trafiğin yoğun olduğu saatleri seçerek sık sık plâstik bomba patlatıyorlardı. Evian Belediye Başkanı'm bomba ile öldürdüler. Gizli Ordu Örgütünün varlığı su yüzüne çıkmıştı artık. Salan, Jouhaud, Zeller, Challe ve Massu Cezayir'de iktidara el koymuşlardı, yüksek rütbeli

subayların büyük çoğunluğu da onları destekliyordu. Fakat başarı şansları alabildiğine sınırlıydı; çok kısa sürede Fransa'da bir askerî darbe gerçekleştirebildikleri takdirde ayakta kalabilirlerdi.

Bir pazar gecesiydi, radyomu açmış Turandot operasından aryalar okuyan ünlü soprano Renata Tebaldi'yi dinliyordum. Telefon çaldı. Ahizede Sartre'ın boğuk sesini duydum: «Yanınıza geliyorum» diyordu. Paris'ten telefon etmişlerdi ona; paraşütçülerin kenti işgâli an meselesiydi. Dcbrö Paris halkına çağrıda bulunmuş, paraşütçülerin gerekirse yumrukla durdurulması için yalvarmıştı; köprü başlarına otobüsler getirilmiş, bir çeşit barikat kurulmuştu; otobüslerin bu görünüşü o kadar anlamsız bir şeydi ki, düşündükçe ürperti veriyordu insana. Radyo başında bekledik, yeni haberler alabileceğimizi sanıyorduk, ama boşuna beklemişiz. Uyuyup kalmışım. Sabah olmuştu, fakat paraşütçüler ortalıkta yoktu; öğleden sonra on iki milyon Fransız işçisi greve başladılar. Ertesi günün akşamında darbeciler yenik düştü, bir kısmı ele geçirilmiş, bir kısmı da selâmeti kaçmakta görmüştü. Darbe hareketi silah altındaki askerin, tutumundan ötürü başarısızlığa uğramıştı; De Gaulle ayın 23'ünde radyoda konuşmuş, askeri, general ve albayları dinlememeye, suça katılmamaya çağırmıştı.

Temmuz içinde Masson, Cezayir Kurtuluş Cephesi'nin sürgündeki hükümet üyelerinden Ait Ahmed'ih görüşmek istediğini bize haber verdi. Ait Ahmed Fransız makamları tarafından tutuklanmıştı, Fresries Cezaevi'nin revirinde yatıyordu. Sağlı sollu kulUbecikİerle dolu ağdçlı bir yoldan yürüdük, iki yanımızda sıra sıra otomobiller duruyordu; bu otomobiller tutuklu bulunan kocalarını görmeye gelmiş darbeci general ve albay karılanna ait arabalardı; onlan hiç bekletmiyor, hemen kocalarının yanına çıkarıyor, ama Cezayirli kadınlan saatlerce alıkoyuyorlardı. Alt Ahmed'in avukatı Michelle Beauvilard adında bir bayandı; önce bir kapıdan geçtik, sıkı bir polis kontrolünden sonra yolumuza devam ettik, sonra bir ikinci kapı ve yeniden kontrol. Sonunda bakanlığına hürmeten verilen temiz bir hücrede Ait Ahmed'i bulduk. Fresnes Cezaevi'ni vatandaşlarıyla temasını kolaylaştırdığı için seçmişti, üstelik onlara yardımı dokunuyordu. Topraklanndan sürülen Cezayirlileri anlattı bize, yakılan mahsulü, harabe haline getirilen bereketli toprakları anlattı; o sırada iki adam hücresine geldiler. Bir tanesi solgun benizli bir ihtiyardı, ateşli ve yumuşacık bakışları vardı, yüzü yara izleriyle doluydu. Bu ihtiyarın adı Bümara'ydı ve henüz

otuz bir yaşındaydı, «hapis hayatı ve çektiği işkence ihtiyarlattı onu.» Bu klişenin gerisinde kocaman bir gerçek, gizleniyordu demek, demek bu adam türlü işkencelerin, açlık grevlerinin ve adaletsever Adalet Bakanı Mkhelet tarafından susuz bırakılan mahpusluk günlerinin sonunda bu kılıkla çıkıveriyordü karşımıza. Öyle dost bakışları, öyle sıcak ve efendice bir sesi vardı ki utancımdan şaşkına döndüm. «Benim suçum değil bu» diyordum kendi kendime. Fakat dayartamıyor, her şeye rağmen bir Fransız olduğumu anımsıyor ve müthiş sıkılıyordum.

Bir gece saat ikiye doğru müthiş bir gürültüyle yataktan sıçradım; Sartre balkondaydı. «Bu sefer buldular yerimizi» diye homurdandı. Satnt-Guillaume sokağının köşesinden dumanlar yükseliyordu, asfalta tahta parçaları savrulmuştu, garip bir sessizlik kaplamıştı ortalığı; kısa aralıklarla cam şangırtıları işitiyorduk. On dakika kadar sonra kalbımızdaki evin pencereleri aydınlandı; kadınlı erkekti bir kalabalık balkonlarda belirdi. Hepsinin ellerinde birer süpürge. Kimse konuşmuyordu. Sadece balkonlara yığılan cam kınklannı temizlemekle yetindiler; pijamalı kapıcılar sokağa döküldü. Tabiî olay yerine herkesten önce polisler sökün etli. Giyinip aşağıya indim. Köşedeki gömlekçinin vitrinleri paramparça olmuştu. Bir polis yolumu çevirdi, sonra beni apartmanın kapısına kadar getirdi; kapıyı açtığımı gördüğü halde, nedense ses çıkarmadı, oysa ben kimliğimi sormasına hazırlamıştım kendimi. Acaba gerçekten gömlekçiyi mi hedef almışlardı?

Ertesi sabah bizi görmeye koşan bütün dostlar bombanın aslında bizi hedef tuttuğunu ileri sürüyorlardı. Neyse ki çok geçmeden işin aslını öğrendik ve rahatladık: Romoli adındaki gümlekçi Cezayir’de doğup büyümüş bir Fransızdı, C.A.S. Örgütüne, yani Gizli Ordu’ya el altından para toplamayı reddetmiş, bu yüzden faşistlerin hışmına uğramıştı. Dükkânın vitrinlerine ertesi gün kocaman bir pankart astı: DÜKKÂNIM BOMBALANDI, SATIŞ DEVAM EDİYOR.

Aradan üç gün geçti, gece on bire doğru dostumuz Claude Faux telefon etti. Uh^ration gazetesinden Bonaparte sokağı 42 numaları binanın bombalandığını haber almıştı. Bu rastlantıyı tuhaf karşıladık ve güldük. Fakat bir saat kadar sonra tekrar telefon ettiğinde hiçbirimizde gülecek hâl kalmamıştı: «Bu sefer sizi tepelemek istiyorlardı, besbelli» diyordu. Hemen

bize koşturmuş, kapıda rastladığı polis memuruna «Ben Sartre'ın sekreteriyim, anahtarlar üzerimiJe» demişti, oysa polisin yanıtı müthişti: «Anahtarın anlamı filân kalmadı!» Plastik bomba Sartre'ın oturduğu dairenin hemen üstündeki daireye yerleştiril-

mişti; patlamadan sonra beşinci kattaki iki daire harabeye benziyordu, altıncı kattaki odalar da çöplükten farksızdı. Sartre'ın dairesi gerçekten az hasar görmüş, sadece kapısı parçalımmış, sahanlıktaki Normandiya yapısı dolap yere devrilmiş, adeta tel tel olup dağılmıştı; üçüncü katın merdiveni ise boşlukta asılı duruyordu ve duvar resmen çökmüştü.

Bir dostumuz. Evelyne, otomobiliyle geçerken patlamayı işitmiş, merak edip dürmüştü. Binanın önünde biriken kalabalığın içine karışmış, genç bir adamın «Şu Sartre tuhaf adam, herifte reklâm hevesi olsa, bunu fırsat bilip helkese imza dağıtır» diye söylendiğini işitmiş, sonra hemen telefona sarılıp bütün gördüklerini-anlatmıştı bize.

Aslında bu suikast, Sartre'ın Roma'da faşistler aleyhinde düzenlenen toplantıda hazır bulunmasına ve yaptığı konuşmaya düşmanca bir yanıttı. Ertesi gün Bost'la birlikte hasara uğrayan yoieri görmeye indim; binada oturan kiracılardan biri, elli yaşlarında ve bön bakışlı bir burjuvaydı, arkamdan öfkeyle bağırdı: «Politika yapıp milleti çileden çıkarırsanız böyle olur işte!»

Sartre'ın dairesine servis merdiveninden çıktık; kiracılara rastlıyorduk, ellerinde valizleri, süklüm püklümdüler; koca dolap yokolmuş, merdiven gökyüzünün mavisinde asılı kalmış, her yer birbirine geçmişti; dairenin içi görülecek şeydi doğrusu; yerde kâğıtlar uçuşuyordu, kapılar yerinden oynamış, duvarlar çarpık, yerde bir yağ tabakası. Sartre imkânı yok düzeltemezdi dairesini, yeniden yerleşip oturamazdı orada. Üzüldüm bir bakıma, geçmişimden bir parça kopmuş, bir daha geri gelmemek üzere kaybolmuştu. Sartre saylsız mektup ve telgraf aldı. Herkes büyük bir yakınlık ye ilgi gösteriyordu. Penceremizin önünde dostlar dakikalarca bağırarak tempo tuttular: «O.A.S. Katiller!» diye haykırıyorlardı. Bir lokantada, uzak masalarda oturan bir müşteri üşenmeden yanımıza geldi. Dostça elini uzatarak, «Bravo, Mösyö Sartre! Kutlarım sizi» dedi.

Birkaç gün sonra, bir sabah Sartre gazete almak üzere çıkmıştı, ansızın kapı vuruldu. Karşımda şişman bir adam duruyordu, kimlik kartını göstererek «Polis müdürlüğünden geliyorum. Bir yazarı arıyorum burada» dedi. «Kim acaba?» «Sonra söylerim... bu binada oturuyormuş, fakat kapıcı olmadığı için hangi dairededir, bilemiyorum.4 Tek başınıza tnı yaşıyorsunuz burada?» «Evet.» Kararsızdı polis, ne yapacağını bilemiyordu. «Kimdir bu yazar?» «Mösyö Jean -Pışul Sartre.» «Öyleyse, işte Mösyö Sartre karşınızda!» dedim adama ve kapının önünde beliren Sartre'ı gösterdim. «Mösyö Sartre'm herhangi bir saldırıya karşı koAınması emredildi.» dedi polis. Bu, polis yetkilisi Papon'un tasarladığı bir koruma sistemiydi, bazı kimselerin korunması için tuhaf önlemler almıştı'Papon; binanın önünde gün boyunca bir polis memuru nöbet tutacaktı; Sartre, dairesine girip isti-rahatc çekileceğini haber verince polis nöbeti bırakacak ve gidecekti. Oysa plastik bomba hazırlığı gece vakti, ortalıktan el ayak çekilince yapılıyordu.

BİTİRİRKEN

IHl/yÂT/A/ZA/ kesinlikle haşarılı olan bir yönü var: Sartre ile kurduğum ve hiç bozulmadan sürüp giden dostluk bağları. Otuz yıl boyunca, birbirimizi merak etmeden, birbirimizi düşünmeden uyuduğumuz tek bir gece olmadı. Bu alabildiğine uzun süren yakınlık, birbirimize olan merakımızı, birbirimizin düşüncesine duyduğumuz saygıyı bozmadı ve değiştirmedi. İkimiz de birbirimizi büyük bir ciddiyetle dinledik. Dostlarımız da fark ettiler bunu. Aslında birbirimizi düşüncemizin en karmaşık noktalarına varıncaya dek sürekli şekilde eleştirdik, hatalarımızı düzelterek yol aldık. Arkamızda bölünmesi olanaksız ve ikimizin olan anılar, bilgiler ve resimler var; dünyayı kavramakta aynı yolları kullanmış, aynı yöntemleri izlemiş, kapılan aynı anahtarlarla açmışız. Çoğu zaman birimiz, öbürünün bıraktığı yerden devam etmiş yazmaya, cümleleri adeta ortaklasa tamamlamışız. İkimize de soru sorsalar, çoğu zaman ayrı ayrı yerde ve zamanlarda bile olsa, aşağı yukarı aynı yanıtları vermişiz. Bir sözden, bir duygudan, bir gölgeden davrandığımız zaman bile aynı sonuca varmışız. Buluşlarımızdaki ortaklık ve benzerlik hile artık şaşırtmıyor bizi.

Denebilir ki aramızdaki bu bağ. Kadın adlı yapıtımda bütün kadınlara ahlâk açısından öğütlediğim şeyle, yani bağımsızlıkla çelişki halindedir. Denebilir ki, bağımsızlıktan, kadının tek olarak yasamasından bahsettiğim ve bunu

savunduğum halde, hiç yalnızitk-çekmemis bir kadınım. Fakat bu iki söz eşanlamlı değil; sorunun açıklanmasına girişmeden önce bazı aptallıklara yanıt vermek istiyorum.

Zaman zaman benim kitaplarımın Sartre tarafından yazıldığı dedikodusunu çıkaranlar, hattâ buna gerçekten inananlar oldu. Bana kötülük yapmak niyetinde olmayan bir tanıdığım söyle demişti bir zamanlar: «Goncourt Ödülü'nü alırsanız, gazetecilerle konuşurken, JıAaı^ıutıtıleT'in bütünüyle kendi yapıtınız olduğunu açıkça belirtin; biliyorsunuz, eserlerinizin abında Sartre'm kaleminden çıktığına ilişkin yaygın bir söylenti var...» Ayrıca benim edebiyat hayatındaki yolumu Sartre'm çizdiğini, yani beni kendi ağırlığından yararlanarak editörlere kabul ettirdiğini döşününter de çıkmıştır; gerçekte ise, onun bu yönden benim kariyerime katkısı iki kitabımın müsveddelerini Gallimard'ın yetkilisi Briçe Parrain'e götürmüş olmaktan ibarettir. Üstelik götürdüğü kitaplardan biri geri çevrilmiş ve o yayınevinde çıkmamıştır; neyse. Gölette için de türlü söylentiler çıkarılmıştı sağlığında, onun «erkeklerle yatarak» başarıya ulaştığını etrafa yaymışlardı; aslında bu, içinde yaşadığımız toplumun kadınları küçük ve hor görmesinden, onları ikinci sınıf insan kabul etmesinden, erkeklere tanıdığı hoşgörüyü bizlere tanımamasından ve kadın-erkek ilişkilerindeki eşitliğin yarattığı gizli korkudan gücünü almıştır.

Siyasal ve felsefi açıdan başardığım bütün işlerin kaynağında Sartre vardır. Bu gerçek, sanıyorum, bazı genç hanımları üzdü; kim-bilir, belki de kendilerine kesinlikle yasakladığım bu ikinci plandaki rolü benimsediğim için suçlamışlardır beni. Gerçeğin'yüzü başka; ideolojik açıdan Sartre, bileği bükülmeyecek kadar yetenekli ve yaratıcıdır. Ben yaratıcı değilim, onun üstünlüğünü kabul etmesem, kendi bağımsızlığıma ihanet etmiş olurdum. Öbür türlü gayet kötü niyetli davranmış ve erkekle kadın arasındaki anlamsız bir yarışa katılmış olacaktım, ki böylesi aydınca ve namuslu bir davranış sayılamaz. Bağımsızlığımı hep korudum, ama kendi sorumluluklarımı Sartre'm üzerine yıkarak gerçekleştirmeye kalkmadım bunu; hiçbir fikri, ya da inancı, üzerinde iyice düşünmeden, eleştirmesini yapmadan benimsemedim. Çevremle, yaşadığım hayatla kopuk, temelsiz ilişkiler kurmayı denemedim, her şeyi kendi bütünlüğümle, aracısız kavramaya çabaladım. Kendi yarattığım eser büyük mücadelelerden, uzak görüşlü olmak çabasından, çok çalışmak gibi kavramlardan geçerek elle

tutulur hâle geldi. Evet, Sartre çok yakdım etmiştir bana, fakat beıiim de ona yardımım oldu. Ondan bağımsız yaşadım hayatımı, Sartre'a yük olmadım.

Bana cephe alanların koz olarak kullandıkları ballıca hücum gerekçelerinden biri de buydu zaten. Çünkü kadınlığımın herke.ıçe bilinen yönü kitaplarımın, haşarılarımın ve uğradığım yenilgilerin hikâyesidir; buna biraz da Uğradığım hücumların yankısı gözüyle bakmak bile denebilir. Fransa'da yaşıyor, kendi başınıza yazarlığa heveslenip kitaplar yayımlamaya kalkıyorsanız, başınıza erkeklik imtiyazlarıyla vura vura hırpalamaya kalkarlar sizi. Sağcıysanız ve erkek milletinin muhteşem üstünlüğüne daha işin başında «eyvallah» demişseniz, korkunuz olmasın; size ilişmezler. Oysa ben sol eğilimli bir kadın yazarım, bazı şeyler söylemeye, bazı gerçekleri dile getirmeye çalıştım ve özellikle kadının doğuştan esir olmadığını, erkeklerle eşit yaşaması gerektiğini öne sürdüm.

Yazarların halkın gözünde olduklarından farklı, bambaşka yaratıklar olarak tanıtılması bazı büyüklük hastalarının marifetler; onlar uydurdukları masallara çoğu zaman bizi de bulaştırırlar. Kız kardeşimin geniş bir çevresi vardı, ama herkes onu kocasının adıyla çağırırdı, benim kardeşim olduğunu bilen yoktu pek; fakat ne zaman benden söz açılsa şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kalırdı zavallının. Benimle hiçbir yakınlığı ve dostluğu olmayan kimselerden «Aaa... Çok iyi tanırım onu... Büyük dostumdur... daha geçen hafta birlikte yemek yedik» gibisinden böbürlenmelere defalarca tanıklık etmişti. Hattâ bir keresinde yaşlı bir kadının bana yağdırdığı hakaretleri gülümseyerek dinlemek zorunda kalmıştı: «Ağzı pistir onun, diyordu yaşlı kadın, bar fedaileri gibi küfürlü konuşur!»

Bir Amerika yolculuğum sırasında New York'tayken Fernand ve St^pha sitem etmişlerdi bana: «Sartre'la evli olduğunuzu neden saklıyorsunuz bizden?» demişlerdi. İyi anımsıyorum, itiraz etmiştim o zaman, bu evlilik hikâyesinin aslı astarı olmadığını söylemiştim; güldüler bana, hem de acı acı güldüler: «Hadi canım, dostumuz filânca tanığınızmış, bize kendisi anlattı» dediler. Onları yalan söylemediğime inandırmak için pasaportumu göstermek zorunda kalmıştım.

Çevremdekilerin, ya da toplumun, kişliğim hakkında varacakları yargıyı umursamamayı genç kızlığımda öğrendim. Ayrıca Sartre'ın ve çok sağlam

dostlukların kanadı altındaydım, bu bakımdan iyi korunuyordum. Gene de bazı dedikodulara, bazı alaycı göz süzmelerine dayanma gücüm yoktu; ne zaman Deux Magots kahvesine otursam Mauriac'ın ve masasındakilerin sin^. gülüşleri beni çileden çıkarırdı. Yıllarca halka göstermedim kendimi, teşhirciliğin bu çeşidinden yıllarca nefret ettim; kahvelere çıkmaktan vazgeçtiğim zamanlar oldu, galalarda görünmedim. Reklâmın her çeşidinden tiksiniyordum, sessiz oturmak, köşeme çekilip kendi hayatımı yaşamak hoşuma gidiyordu; şimdiye kadar hiç çıkmadım televizyona, radyoda hiç konuşmadım, gazetecilerle yaptığım konuşmaların sayısı da sınırlıdır.

Şimdi yaşlandım, «artık hiçbir şeyin önemi yok!» demenin vaktidir. Eskiden yaşadığım mutluluklardan uzaklaşan ben değilim, birer birer onlar uzaklaşıyor yanımdan, bir bir koparak dağılıyor, bilinmeyen yönlere doğru gidiyorlar; dağ yolları ayaklarımın ağırlığını çekemez oldu. Artık yorgunluktan bitkin düşerek saman yığınlarının kokusunda dirilenemeyeceğim; sabah serinliğinde okşadığım o karlı manzaralara vedâ etmenin vaktidir. Artık hiçbir erkek girmeyecek hayatıma; kanıma ve vücuduma hiçbir erkeğin kokusu sinmeyecek. Artık vücudum gibi, hayâl gücüm de tükendi. Fakat her şeye rağmen, diriliği tüketilmiş bir vücudun bilincine varmanın bile bir garipliği var; bazı anlar kanımın donduğunu hissediyorum. Bu çeşit yoksunluklar üzmüyor beni, asıl yepyeni arzulardan yoksun kalışıma hayıflanıyorum; daha doğmadan ve benden uzakta ölüveriyorlar. Eskiden günlerimin telâşsız bir akışı vardı; ben onlardan hızlı koşardım, kafamın içini dolduran tasarılar günlerime ve gecelerime hükmediyordu. Oysa saatler alabildiğine kısaldı, hızla kendi mezarıma koşuyorum şimdi. Ölümü anımsamamaya çabalıyorum: On yıl sonra belki, ya da bir yıl. Anılar bile yorgun düştü damarlarımda, kendimi inandırdığım bütün mit'ler küllendi, tasarladığım her şeyi daha yumurtasının içindeyken ölüme bırakıyorum, boşluğa bırakıyorum; işte ben buradayım, olaylar şuracıkta, benden ayrı duruyor, kendi dünyalarını sürdürüyorlar. Bu .sessizlik sürüp gidecekse, kısacık ömrümün gelecekteki günleri nasıl uzun görünecek bana!

Gelecek nasıl büyük tehditlerle dolu! Sahiden yeni ve önemli olan tek şey; başıma gelebileceklerin en önemlisi mutsuzluktur. Ya Sartre'ın

Ölümünü göreceğim, ya da ondan önce basıp gideceğim bu dünyadan. Terk ettiğimiz bir insanın acısını paylaşmamak, onu teselli edememek, yanında olamamak çok acı; o sevdiğiniz insanın sizi terk etmesi gibi. Yüreğimdeki boğuk korkuları silip atabilmek için son'un çabuk gelmesini, beni fazla bekletmemesini arzuladığım anlar olu-yor.<*>

Yazarjn gençlik yıllarını anlattığı yapıtı, yayınlanınız arasında Bir Genç Kızın Anıları adıyla çıkmıştır.

İÇİNDEKİLER

Başlarken

.5

BİRİNCİ BÖLÜM

Kadın ve Bağımsızlıl^ . Sartre Hayatıma Giriyor Mutluluk.....

Kıskançlık.....

Evlenmek Gerekli mi? . Kadm Çalışınca.....

Küçük Olaylar.....

.9 11 17 27 34 37 44

İKİNCİ BÖLÜM

Savaşa Doğru ... İspanya.....

Kötü Günler .... Paris Düşerken . . Bekleyiş .....

Paris Yaşıyor .... Barış ve Sonrası . İhanet Nedir? .... Savaşın Yıkıntılan

..53 .60

..67 .. 76 .'. 82 .85

..88 .94

..97

Sartre ve Varoluşçuluk .... Aşk ve Bağımlılık .....

Mutlu Olmak Mümkün mü?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

«Kadın» .. ^.....

Mektuplar.....

Sartre’ın Hastalığı . Kadınlar Neyi Arar?

Yazarlığım.....

Sus'mamalıyız .....

Lumumba, Panon, Castro ve Ötekiler Bitirirken.....

101

106

117

125

133

136

141

145

147

152

163

SIMONE DE BEAUVOIR

Simone de Beauvoir 1908 yılında Paris'te doğdu. Sorbonne Üniversitesi'nde okudu. Öğrenciyken ünlü yazar ve düşünür J. P. Sartre ile tanıştı ve bir daha ondan ayrılmadı. Bir süre felsefe öğretmenliği yaptı. 1943 ' te yayımlanan ve büyük ilgi gören Konuk Kız romanıyla yazarlığa başladı. Çeşitli roman, deneme ve inceleme kitapları yazdı. Dünyanın pek çok yerini dolaştı. Bu arada gezi kitapları da hazırladı. 1954 yılında da Goncourt Edebiyat Ödülü 'nü alarak bir kadın yazar olarak gücünü bütün dünyaya gösterdi.

Simone de Beauvoir dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de çok sevilen ve çok okunan bir yazar. Daha önce yayımladığımız Kadın, Konuk Kız, Bir Genç Kızın Anıları ve elinizdeki bu kitabın kısa süre içinde büyük ilgi görmesi de bunu doğrulamaktadır. Beauvoir, Kadınlığımın Hikayesi'nde, daha önce genç kızlık döneminin sorunlarını anlattığı Bir Genç Kızın Anıları kitabında kaldığı yerden yaşamını tam bir açıklıkla anlatmaya devam ediyor. Sartre ile kurdukları ortak yaşantıyı, mutlu ve acılı günlerini, kadınlığın çeşitli sorunlannı, tanıdığı insanları, tutkularını, yazarlığını ve dünyamızın geçirdiği buhranlı dönemleri en küçük ayrıntılarına kadar anlatıyor. Bir roman gibi sürükleyici ve çarpıcı olan bu anılan severek, büyük bir ilgiyle okuyacaksınız.

ISBN 575-368-017-1

payel

KADINLIĞIMIN HİKÂYESİ

5. basım

Çeviren: Erdoğan Tokatlı

SIMONE DE BEAUVOIR

1. Kötü Günler
2. «Kadın»
3. SIMONE DE BEAUVOIR